

MLADIKA

Spoznanje.

To noč zganilo se je nekaj v meni...
Prisluhnila sem, dvignila oko,
in ko sem legla v misli potajeni,
ah, v tisti misli, iz strahu rojeni,
je nekaj močnega pristopilo,
oči pred jasnostjo zaklopilo,
in strašno, strašno z mano dalje šlo...

Ozrla nisem se, odkod prihaja...
Ā ko ni sluha bilo več o njem,
sem spomnila se, da je šlo od kraja,
od prve zore tja, kjer dan zabaja —
nepremostljivost zrla sem zaprek
in videla, kako zapira tek
mogočne reke oni breg ljudem.

In tudi jaz sem ž njimi čez hotela...
Potem pa pljusnil je visoko val,
in vse na bregu voda je odela...
Samotna duša je tedaj vzdrhtela,
in jaz sem klicala ga koprne,
sprostrla v temne dalje sem roké:
»Kje si, ki prej tako si me iskal?...«

In kaj je tisti čas odgovorilo?...
Kdo ve, li glas je bil, li jek vetrov!
S pretečo grozo je nad mano vpilo,
smejalo se je, jokalo in bilo, —
in tisti hip sem zbala se noči,
in zaželela sem si zlate zarje,
ki venča neoskrunjene oltarje, —
in tisti hip sem zrla bližnje dni,
ko ne bo več pribežališča nadam,
ko v svetu zrela bo zavest, da padam,
in moj korak ne bo več smel domov...

Stanko Kosovel.

GLORIOSA. POVEST. IVAN PREGELJ.

(Konec).

XVII.

OZNIK je že tri ure strmela v knjigo ki je ležala pred njim na mizi in jo je bral, ne da bi vedel, kaj bere ne da mogel ubiti zavest onega kar se go di v žemini sobi!

— »Aber wirklich, liebe Fanny,« je bral, sagte die Schwägerin, indem sie ihre Stellung veränderte und weniger zuversichtlich, aber um so ernster sprach, »ich werde ganz böse auf dich werden müssen, wenn du dich jetzt nicht ermannst. Es ist notwendig, das du dich zusammennimmst, wenn es dich auch vielleicht eine grosse Anstrengung kostet, die du nicht zu machen gesonnen bist; aber du weist doch, Fanny, das ganze Leben ist nur eine Anstrengung und Überwindung, und wir dürfen uns nicht gehen lassen, wenn soviel davon abhängt. . . .«

»Uboga otročnica, ki umre,« je mrmral Poznik in se budil v vsebino tega kar je bral in je spet živel svoje življenje, strašno negotovost, ki je že tri dni ležala na njem, ko je Helena trpela in so se trudili okoli nje babica, domači zdravnik, specialist iz mesta, ki ga je bil Poznik po Vurniku telegrafno pozval, in celo Vurnik sam, ki je bil prišel s specialistom.

Vurnik je bil, ki ga je bil odslovil od ženine postelje in rekel:

»Najboljše je, da zdaj greš, Zampaj in če bo sila, pokličem te. Strela, verjemi mi.«

Poznik ga je ubogal kakor šolarček in je trpel in se krotil in hotel brati in je bral, kako je otročnica Fanny umrla, zaspala, zaplavala v neskončno morje večnosti.

Truden, ubit je položil glavo na knjigo, dokler mu je ni ljubezniva roka dvignila in mu ni rekla ljubezniva beseda, da naj se ojunaci.

»Ne boj se,« je rekla Slavica, »glej prav nič me ne boli srce in to je znamenje, da bo vse šlo po sreči. Ti pa vzemi kaj vase. Lej, kozarček konjaka sem nalila. Daj, Francé, vzemi.«

Izpil je in mu je še nalila in še. Nekaj toplote mu je stopilo v trudno lice. Bridkost se mu je zbirala v grlu a se je je kakor otrešel in rekel odločno:

»Pa saj mora prenesti, saj mora.«

»In tudi bo,« je dejala ona.

Te hipe in dni, ko je Helenina slabost vznemirjala vso hišo, je še davno pozneje Slavica blagrovala. Pomagali si ji bili preko spominov na njeno lastno bridkost, ki se ji je bila za vedno vtisnila v njeno lepo in zdravo deklinško lice, v njeno svetlo in močno dušo, ki je hotela vse prenesti in prenesla skoraj več, kakor bi bila mogla, če bi se bila imela čas zavedeti, kaj je

izgubila in kako je temu v žalosti njenega nadaljnega življenja . . .

»Za pet maš sem nesla gospodu kaplanu,« je rekla svaku, ki je z glavo prikimal. Nato je vprašala:

»Kaj pravi zdravnik?«

Skomignil je z rameni.

»Varuj,« je rekla ona in vstala. Silile so jo solze in je stopila k oknu in strmela na vrt.

Vzbudil se je bil. Gnalo je zelenje, čas ga je bilo prekopati. Pa so bili zaradi Helene pozabili nanj. Ves Koširjev svet je bil kakor nem, kakor da so ljudje izumrli v hiši. Slavica je videla očeta, ki je šel s sklonjeno glavo v hlev. Zazdel se ji je silno star. Solze so ji zavrele živeje po licu . . .

* * *

Poznik je začutil, da je zopet sam v sobi in je segel po knjigo, katero si je bil pred tedni kupil, in je bral:

»In der Privatpraxis muss aber die Perforation auch fernerhin als wohlberechtigter Eingriff gelten; da man hier selten in die Lage kommt, rechtzeitig eine Wahl zu treffen, die atypische Zange für die Mutter meist mit grossen Gefahren verbunden ist, ohne das Kind sicher zu retten, die Lymphseotomie, noch mehr die Sectio caesarea in Privatwohnungen nicht ohne welters ausgeführt werden kann.«

»Lymphseotomie,« je zaječal geometer in si pokrtil obličje z rokami, kakor da bi se hotel obraniti slike, ki mu je vstajala.

»Moj Bog, Helena,« je ječal pred se. »Strašno te mi bodo raztrgali, strašno.«

Ni slišal vrat, ki so se bila odprla. Šele ko mu je nekdo položil roko na rame, kakor nekaj ur prej Slavica. Pogledal je kvišku in je videl Vurnika, ki mu je z nekakim usmiljenim izrazom prikimal in si nalil konjaka iz steklenice, ki jo je bila Slavica prej postavila na mizo. Izpil je v dušku pet čašic, nato je sedel in rekel:

»Čestitam, Francé!«

Poznik je planil kvišku in strmela prepadeno in presenečeno v prijatelja.

»Sina imaš,« je rekel Vurnik.

»Pa . . . ona?« je zadrželo iz Poznika.

Oni je stresel z glavo, kakor da mu je samemu šla operacija v živce in je rekel:

»Sirota! A živa je.«

»Živi?« je vzkliknil Poznik in hotel planiti v ženino sobo.

»Stoj,« je rekel Vurnik. »Helena še spi v narkozi in pogled tam ni preliubezniv.« Nato je spet natočil od konjaka in zaklel:

»Strela. Dvakrat se je bila onesvestila babica.«

Poznik se je skušal pomiriti, nato je sedel in vprašal:

»Ali je hudo trpela?«

Oni je skomizgnil z rameni.

»Bolelo bo, ko se zbudi.« In nato je pogledal na uro in rekel:

»Strpi se še malo. Popeljem te k njej.« . . .

Potem je začel govoriti Vurnik najbolj vsakdanje stvari. Poznik ga ni poslušal. V prsah mu je vstajalo globoko, kakor strašna teža se mu je valilo ž njih. Polagoma so se mu umirjale mišice. S silo je krotil vedno zopet vprašanje:

»Ali pa je res, da živi?«

»Pojdiva k njej,« je rekel Vurnik čez nekaj časa. Vzel je Poznika pod roko in ga peljal k ženi. Vonj karbola se še ni bil razletel. Prodiral je v vse prostore. Poznik je videl zdravnika, ki je urejal svoje orodje na mizi. Poleg je stala voda in nekaj krvavih rut. Špecialist se ni niti ozrl po vstopivših. Poznik je stopil k ženini postelji. Iz neskončno bledega obličja je zmedeno strmelo vanj dvoje oči.

»Helena,« je rekel Poznik, »sina imava.«

Ni genila, kakor da ga ne ume.

»Saj je mrtva, ne smeje se, ne raduje se sina,« je vzkliknil Poznik.

»Omočena je še,« je rekel Vurnik. Nato pa je zašepetal:

»Sina imaš, pa vedi, da je prvi in zadnji.«

Poznik je prikimal z glavo.

»Tri tedne.« je rekel Vurnik, »pa bo vse dobro.«

»Helena, ubožica,« je zopet nagovoril Poznik ženo in zopet ni ganila. In tedaj se je obrnil k Vurniku in vprašal:

»Ali je res iz nevarnosti?«

»Stre — « je ušlo Vurniku . . .

Tisti hip je pristopila babica in položila oče tu sina povitega v plenice na roke. Pogledal je naglo v otrokovo starikavo zardelo lice in se je zastidil ter vrnil dete. Pogledal je po ženi. Gledala mu je v obraz; rahla gubica se ji je bila zgenila ob ustnicah in je vedel:

»Helena, zdaj me razumeš. Helena, edina, ljubljena.« Sklonil se je ženi po roko in jo poljubil. . .

Ko sta bila z Vurnikom sama, ga je viharno objel in govoril ves iz sebe.

»Glej, tega bi mi ne bil nihče napravil. A ti si mi. Brez tvoje pomoči, saj je ne bi bili rešili. Zvest moj prijatelj. Računaj na mojo hvaležnost. Moja hiša, tvoja hiša.«

Vurnik je nekam ginjeno mežikal in levil besede in se otresal geometrove ljubeznivosti. In ko je našel besedo, je vpil:

»Strela božja, saj če bi se bilo šlo zate, ne bi bil ganil ni z mezincem, da veš. Ima tako lepo ženo, pa jo zakoplje v hribe siroto, kjer še babi-ce človek pametne nima pri roki. To je, da sem kaj vse dobro premislil, ko sem tvoj telegram dobil, lahkomišelnež, ki me nisi prej prav nič pripravil. Šema.«

Nekaj hipov sta se prijatelja gledala debelo kakor da drug drugega ne razumeta. Nato so jima vzigrale ustnice in zasmejala bi se bila kakor svojčas pri pijači, da nista drug drugemu zamašila ust iz strahu pred bolnico, ki bi ju mogla čuti.

»Pij« je nalil Poznik konjaka Vurniku.

Ta je zmajal z glavo.

»Grem spat,« je rekel. »Ampak za krst se boš postavil, pri moji duši, sicer ti prijateljstvo odpovem.«

»Skušal bom ustreči,« je dejal vedro Poznik.

»Da«, je rekel oni, »in zdravniški račun dobiš tudi. Boš videl, kaj se to pravi. Pol leta ne zaslužiš toliko.«

»S Heleno sem priženil« je odvrnil Poznik.

Tedaj je prišla Slavica in ostrmela.

»Slavica«, je planil Poznik k deklici in jo objel in poljubil na čelo in lice in usta.

Deklica je sprva kar odrevenela od prese-nečenja in začudenja. Nato pa se je zavedela in rekla proti Vurniku.

»Gospod doktor, od veselja je znorel moj svak. Ali naj grem po prisilni jopič. Sicer bo vse ženske v hiši poljubil.«

Vurnik se je glasno zasmel in šel. Ko je le gel, je mrmral:

»Sladko dekcle. Saj ne bi bilo napačno znoretí zaradi nje. Strela božja, kaj pomaga, ker sem snet prepozen in jo že ima neki cigán iz Like.«

In še je modroval:

»Hudič naj vsame vse skupaj. Pa saj če bi je tudi ne imel, jaz bi bil vendar prelen da bi se lotil smrtíve. Prelen bi bil.«

In potem je zaključil:

»Če bi bila kakšna natakárica v krčmi kadar se ga naliem in pogum dobim, potlej bi jo morda dobil. Tako pa —«

Vzdihnil je. Tik preden je zaspal, je zdihnil še enkrat in onemel z eno besedo na ustih. Beseda je bila ime Poznikove žene. . .

* * *

Teden dni za tem so Pozniku krstili sina. Še st tednov po krstu je povabil znanca in znanke na malo slavlje. Tisti dan se je bila Helena prvič dvignila močna in zdrava iz postelje. Sijala je v svoji sladki materinski lepoti. Najlepša je bila možu, ki je poznal obrastke ran, katere je bila v ljubezni vzela nase. . .

* * *

Solnčen jesenski popoldan je bil. Pred Koširjevim uljnjakom nad Miriščem so sedeli Slavica, Helena in Poznik. Heleni je počival dveletni sinček v naročju. Slavica je nekako trudno zamišljena stresala z otroško ropotuljico, po ka-

teri je dete segalo. Čudno mirno je bilo. Čudno-mirna in lepa je bila tudi slika družine pred uljnjakom. Davno je bilo zabrisalo zdravje bolesti in skrbi iz lic. Samo v očeh je ostalo bridko. Daleč je ležalo težko, ki je bilo šlo, kakor poskušnja mimo njih. In kakor človek, ki sanja, je začela Slavica peti predse:

»...kommst nimmermehr aus diesem Wald.«

Kakor vzbujen se je oglasil Poznik in vprašal sam zase:

»Kod hodi neki oni človek zdaj?«

»Kdo?« je vprašala Helena.

Slavica se je sunkoma dvignila in rekla, da hoče nekaj zvaliti s prsi, nekaj morečega, neprijetnega:

»V Nemčiji je, se mi zdi. Študira socializem.«

Nato je zopet sedla in so molčali.

»Treba bo iti domov. Pojmi se za otroka,« je rekla Helena.

»Saj je še visoko solnce, ne razvajaj ga tako,« je menil soprog in pogledal za solncem. Ko je tako gledal, je videl človeka, ki je šel z dvema malima dekletcama po stezi navzgor proti grobišču.

»Glej, Sivec gre zopet k Veroniki.« je dejal mehko.

Slavica se je ozrla in vstala:

»Ubogi človek. Saj se mi smili.«

Obrnila se je k Heleni in otroku:

»Zbogom malček, jaz grem onega tolažit. Če počakata,« se je obrnila nato k Pozniku, »pojdemo potem skupaj nazaj.«

»Pozno bo« je rekla Helena.

Slavica je stekla preko trate k Sivcu. Poznik je gledal za njo in rekel ženi:

»Ali si slišala? Da študira socializem, je rekla. Še misli torej nanj, še mu sledi, ko bega po svetu.«

»Uboga Slavica,« je rekla Helena. »Saj ga ne bo dočakala.«

»Morda pa vendar dozorita kdaj drug drugemu,« je menil Poznik.

»Nista jaz pa ti,« je zmajala Helena z glavo...

Sivec je zagledal Slavico in se je nehote vzravnal. Hčerki sta se mu iztrgali iz rok in stekli »botri« naproti. Slavica ju je privedla otroško ljubeznivo krاملjaje ž njima k očetu, ki jo je pozdravil. Pogledala ga je in videla, kako se je bil postaral. Veliko usmiljenje je začutila do njega. Spomnila se je mimogrede svojih krutih šal ž njim, robate izmišljotine o prtu Veronikinem, pisma Veroniki, da ji je nezvest, šale z njegovim trehuhom, ki naj si ga da sherbarizirati. Zdaj je stal pred njo tako slab in žalosten, vdovec s tremi hčerkami, mož, ki nikoli nihče ne bi bil sodil, da more doživeti kaj tragičnega in mu je vendar škrlatica v šestih tednih vzela dve najmlajši hčeri in še ženo.

»Gospod Benjamin,« je rekla mehko, »greste k Veroniki.«

»Peljem ji hčerki, da ji bomo lahko noč voščili,« je rekel lepo a iz srca. Vzel je eno hčerko za roko, drugo je vzela Slavica. Šli so navzgor skozi pokošeni laz, iz katerega je že tuintam pogledoval jesenski podlessek.

»Jesen gre v deželo,« je vzdihnil učitelj.

Slavica je prikimala. Nato je vprašala:

»Kako živite? Ali svakinja kaj zna gospodinjiti?«

»Hvala,« je odvrnil, »že gre. Pomagamo si kakor moremo.«

»Težko je z malimi, kaj ne?« je vprašala.

»O,« je vzkliknil, »ni težko. Samo strah me je vedno zanje, odkar sem videl dve umreti.«

»Kaj bi se bali,« je rekla. »Bogu je treba propustiti vse.«

»Pa verujte mi. To bo v žlahti. Za Tonejčevimi tremi bodo tri Sivčeve gracije v kraju.«

Nasmehnil se je bolno in rekel:

»Kakor mati njih brez matere, Zares, gracije.«

Slavica ni odgovorila. V hipu so bile zablode njene misli daleč. Iskale so v svet, izpraševale v dalje. In dalje so molčale in ji niso odgovorile. In hipoma je obstala, se stresla in rekla:

»Ne bojte se, gospod Benjamin. Svak mi je rekel, da jim bo pomagal v šole in tudi jaz. Eno vam bom jaz izšolala. Le pogumno v svet. Oslabeli ste. Treba veselja, Ali še kaj pišete pravljice?«

Zmajal je z glavo.

»To ni prav,« je rekla. »Poglejte mene. Ali mislite, da mi je vse prav? Mi ni ne. Pa zato še ne povešam glave. Prenesti je treba.«

»Nisem več mlad,« se je nasmehnil učitelj.

»Težko kri ima.«

»Ah kaj,« je vzkliknila, »še ženili se boste.«

Zmajal je resno z glavo. Deklica je molčala.

Tako so prišli na Veronikin grob. Spala je za cerkvico in njej na desni sta spali hčerki. Tam so obstali v senci cerkve. Mrzlo je potegnili od Peči.

»Vleče,« se je ustrašil Sivec. »Pojdimo otročička.«

Skrbno in naglo je vlekli otroka iz sence. Slavica je šla za njim.

»Pošten človek,« je mislila, »vsemu se privadi. Prav v Veronikinem načinu se boji za male, celo z glasom jo skuša posnemati.«

Še bolj žal ji je bilo, da ga je kdaj zasmehovala.

»Gospod Benjamin,« je zaklicala. »Nekaj vam moram povedati. Ali poslušate?«

»Prosim, gospodična,« je rekel in obstal. Deklici njegovi sta bili zlezli nabirat divjih ciklamov — bogovih žličic.

»Včasih sem Vas strašno vlekla; ali mi morete odpustiti?«

Strmel je skoro prepadeno vanjo. Ona pa je rekla:

»Verujte mi, da nisem delala iz hudobnega namena. Otročja sem bila nekoč. Zdaj mi je žal. Ali mi odpustite?«

»Kaj nam Vam odpustim,« je vzkliknil Sivec. Jaz Vam nimam kaj odpustiti, jaz Vam moram biti hvaležen in bom hvaležen do smrti!»

»Strašen človek,« je priklopelo v deklici ganotje do vrha. »Vedno je enak. Nobenega žolča nima, samo oboževati zna.«

»Po vrednosti.« te dejal melko

Slavica mu je položila roko na rame in rekla:

»Če sem vredna, dvomim. A hvaležna bom in še to povem, gospod Benjamin. Če bi **smela**, lejte, če bi smela, pomudila bi se Vam za mater vaših otrok.«

»Gospodična Gloriosa,« je zastokalo iz učitelja.

»Če bi smela,« je zavpila deklica in si začela griziti ustnice, da ne bi zaplakala. In učitelj je umel njeno boleost in se sklonil po njeno roko in prosil:

»Upajte, gospodična, verujte, morda bo še vse prav, še vse prav.«

Nato je prosil:

»A meni oprostite mojo enkratno suróvost, ko sem se branil in Vas žalil.«

»Kdaj?« se je začudila, »kako?«

»Takrat ko sem ga omenil,« je rekel skromno učitelj.

Deklica je rahlo zardela in rekla v zadregi:

»Pojdimo.« . . . .

Daleč pred seboj sta videla Poznika z ženo. Stopala sta v zarjo, srečna, tiha, dozorela. Učitelj in Slavica pa sta šla nemirna in molčeča drug ob drugem . . .

Jesen je šla v deželo, kdaj šele bo pomlad. Kdaj šele doba solnca, da zbudi povodnji in klice in tiho, lahkoverno cvetko marčevega solnca . . . Ko se je Sivec poslovil od Slavice, je ljubeče zamrmrljal za njo:

»Gloriosa!« Potem pa se je popravil in rekel: »Sestra!«

Glej, ne poznam . . .

Glej, ne poznam belih grudi oboževanj,
tuje so milosti ženske mi roke ;
smelih na odru besede bi rad dejanj,
ki bi postavila večne oboke

v hrame trenutnosti: rad svetà harmonij,
sanjo eonov in let izpolnjeno,
hótel bi drva, da v plámen se razgorí –
v krepkem soglasju rad videl živeti moža bi
in ženo . . .

Stanko Kosovel.

KOLONSKI MOTIVI IZ BRD LJUDEVIT ZORZUT.

A Vrhovlju, kjer je prehod iz enega sveta v drugi, je postal mlad popotnik, otrešel si prah raz čevljev, zasačil si z roko oči in se zravnal visoko, hoteč objeti ta biser slovenske zemlje. Vračal se je

domov. Rodila ga je svobodna brajda zelenih Brd, vzgojila ga je Gorica, a tujina mu reže vsak danji kruh. Dve megličici, ki sta ga spremljali od Soče gor, sta se ustavili za Vrhovljem; Ivan je stopal v jasen dan solnčnih Brd in srkal vase to bridko sladko življenje.

1. ČREŠNJE.

Predno je zvonilo dan, je sedel črn kos na črešnjo strica Drejca in pel pesem v jutro snivajočih Brd. Dejal si je: Stric Drejc še ni vstal — sinoči so pozno nabirali črešnje, truden je, še spi, a njegove črešnje so sladke, sladke«. In zastavil je svoj kljun v najlepšo in najdebelejšo . . .

»O, ti požrešno grlce, ti, — komaj izvaljeno pa že krade! Pa le moje črešnje bi mu šle po grlu! Beži enkrat doli v Ščurkavo, šš, ššš...« Drejca, bos, s cajnico v roki, in s kljuko, je že stal pod črešnjo in podil zgodnjega požeruha; zagnal se je na drevo, oprijel se za vejo in se kretal po deblu navzgor z opraskanimi rokami.

Mejtem je mislil:

Ti kosja zalega!... Pa ravno najlepše imajo dušo popikati. Sinoči je šlo v taro več kot za eno cajno od ptičev popikanih in od dežja razpokanih! Jutri jih ponesejo zgodaj prodajat. Lojza bo pomagala mami, če bo potreba, jih zadene tudi on na hrbet. Radi bi jih nesli v Cedad, tam so črez liro, a je predaleč. Dolgorepke in cepike gospoda najraje zoblje; tercink bo letos malo, černice pa preveč gnijejo. Sosedu je obljubil, da mu prav gotovo ob črešnjah povrne tisti denar; rekel mu je že, da mu jih da, ko proda vino, pa kaj se hoče, otroci in žena ne morejo hoditi bosí po zimi; v prodajalni pa je vzel pred pustom dve vreči moke za polento. Star dolg ima tudi pri županu, ki mu je dal kravo v rejo; no njemu pojde kosit travo, saj mu je na ta račun že spomladi kopal v Mladicah.

Izpred hiše ga je poklicala Lojza, naj gre pit mleko. Če ponese črešnje tudi ona, bo gledala, da si kupi belo obleko za k procesiji; bela obleka ji pride prav tudi, če jo bodo klicali za tovarišico pri pogrebih. Da bo hodila ž njo tudi plesat, tega ni treba praviti. Kakor da bi mama ne vedela! Ko so dekleta nakladala črešnje celih Brd, da so romale daleč na sever v Varšavo in Berlin, je bilo mogoče zaslužiti več kot za eno obleko.

Črešnje v bregu so krvavele v dopoldanskem solncu, ko je Drejc še vedno na pol stal na pol visel na črešnjevi veji in bral črešnje v nedrije,

Črešnjariji so se vračali iz mesta; ženske bose, zaprašene, zagorele, s praznimi košarami pod lakti in s copatami v rokah.

»Oho, Drejca, le hitro, brž! Pravijo, da bodo jutri že drugi kup!«

»Po čem so šle danes?«

»Poholinka jih je dala še črez liro; ej, ona je vedno prva; drugače so bile po liri in še manj!«

Ivan, ki je prišel čitat pod oreh na klop, si je natrgal in zobal črešnje, debele, mesnate, nepopikane od ptičev in nerazpokane od dežja; tiste, ki jih devljejo na vrh košare, ko jih nesejo prodajat; tiste sladke in kot ustna deklet, rdeče črešnje, ki so kmetu vse, upanje in tolažba še predno so zrele, ki oblačijo njega in družino še predno cvetejo, ki poravnavao dolgove še po zimi, predno požene njih popje.

Črešnje, črešnje! Ivanu se je skoro zdelo škoda, da bi jih preveč trgal in zobal.

Proti večeru, ko je Drejc gnal pit kravo na mlako, se je vrnil na črešnjo črni kos in zapel večerno pesem.

Tisti večer je videl Ivan, da so pri Drejcu večerjali ob desetih. Ob treh zjutraj pa so že nesli jerbese češenj v mesto.

2. PETDESET OD STO!

V vinskem bregu je zorela rebula, in se sladko smejala.

Trte ob cesti so poškopili z apnom, braj-de in vinograde so zagradiili z rebido, z akacijo in drugim bodičjem.

Klopočajnarji, ki ob sobotah zvečer vasujejo, imajo žejna usta in se radi pasejo pod trto ter se ne bojijo poljskega čuvaja.

Kmetje so osnažili kleti. Utrdili in podstavili so čebre in sode, ki so jih zavalili na dvorišče.

In zgodilo se je tisto jesen, da se je priklatil v našo deželo strašen boljševek. — Ponoči je prišel v Brda, ko so posestniki spali in se je splazil mimo kolonskih hiš, potrkal je na njih duri in vzbudil svoje tovariše, kolone.

Peljal jih je po stezi na veliko gmajno in sredi brajde jim je govoril:

»Za gospodarje se ne bomo križali. Tudi za nas ni bila vojna zastoj. V ti brajdi, ki mora biti enkrat naša, zahtevamo polovico. Če nas preslišijo, letos ne bomo trgali ne mi in ne gospodarji!«

»Petdeset od sto!«

Črna gmajna se je zganila, sto rok in sto pesti se je dvignilo v črno noč. — Prisega kmetov je jeknila preko kolonskih brajd, kjer so šumele trte z mladim grozdem.

Gospodarji, ki bi radi vjeli boljševeka, mu niso mogli do živega.

Gospodar je ukazal trgati, a boljševek ni dovolil. Strašen človek, ta boljševek! Koloni so stavkali.

Grozdje se je sušilo na trtah. Sv. Mihael, navadno tako židane volje, ki je do sedaj vsako leto pokusil sladki mošt, je letos komaj pozobal v župnišču par jagod in je jezno odšel in takoj za njim sv. Jeronij.

Že se je boljševek pojavljal na cesti v vasi pri belem dnevu!

Gospodarji so ga pozvali, naj se ž njimi pogaja.

Na križišču, kjer stoji znamenje, so se sešli zvečer po ave Mariji: Tone z Gmajne, Franc Bregarjev, Gradičarji, Kostanjevci, obadva Prinčiča, celo starí Mačjelovčev in Štefan s Podklana.

Štirje izbrani možje so se šli pogajat.

Tisto noč proti polnoči, ko so se odpravljali domov, so peli možje s fanti. V brajdah je zaukalo. Mlado grozdje je lahko trepetalo in sanjalo o svoji usodi. Dva zakasnela kolona sta še vedno šepetala kraj ceste v travi in si šepetala skrivnostno:

»Letos petdeset od sto! Kar še bo, bodo čakali naši otroci!«

»In mi ž njimi!«

—:—

V bregu doni pesem trgačev, onkraj jim odgovorjajo sosede. Pod kljukcem pada zlato grozdje v brente, da se jagode zlivajo v mošt. Domača hči je šla izbirat grozdje, da ga zvečer navrhano košaro nesé gospodarjevim. Niso več dolžni tega po novi kolonski pogodbi, pa ker že

ne dajajo več ne kokoši in ne piščancev, naj ostane vsaj ta navada.

Vrhu brajde se je polnil čeber, ko so vozili, je moral Čane v klancu glasno naganjati krave, brat pa je pri ovinkih zadrževal čeber.

Vrhu klanca se je pojavil boljševiski poglavar:

»Letos gre lahko tudi po klancu!«

»Tri dni bi ga vozili! — Gej! Gej!«

—:—

V kleti so čakali navrhani čebri, pod grozdom je šumei in kipel mošt. Prijetnosladki vonj se je razlil po celi kleti in zunaj pod podstrešjem, kjer so pripravljali prešo. Lisica pri preši ni prišla dobro. Gospodarjeva hčerka, ki je cel dan prčkala grozdje pri kmetovih, je zlezla k čeburu in pikala najlepše jagode.

Še predno so šli mastit, so izpustili veho pri čeburu, da je zašumel v nizko široko kad najslajši vinski cvet. Enkrat si je gospodar jemal merico vinskega cveta, ki so ga prinesli na mizo samo o Božiču in o Veliki noči, ko so prišli študentje domov.

Dva krepka kmetova fanta sta zlezla v čeber mastit. Kmet je pretakal mošt skozi široko rešeto iz manjše kadi v večjo; stari Francili, ki ga je bila polna klet in ki je gospodarju ostal še zvest, odkar mu je dajal tretjino, je meril mošt po stari moštni meri. Želel je, da bi ostalo vse po starem, a je molčal radi sina. Gospodar je po vsaki meri potegnil s kredno na čeburu navpično črto; lani je komaj na vsaki tretji črti pristavil križec — kmetov delež.

Sosedova dva in domače ženske so v brenhtah nosile mošt in polnile skozi lej visoke štretine, ki so uvrščeni kakor svečeniki stali na desni in na levi strani. Na desni strani gospodarjevi, na levi kmetovi. Na desni petdeset od sto, na levi petdeset od sto. In ko je gospodar potrkal po štrutinah, je odmevala v njih velika praznosta, a kmet se je pošalil in potrkal na polni sod, ki ni dal odmeva.

3. NA VRHU.

Na Vrhu so že odcvele trte, sramežljivo so skrivale pod perjem svoj žlahtni, bogat zarod. Hruške in prezele marelice so cepale v travo, mali Frančič se je obešal po figovih vejah za prvimi belicami. Tata, ki je klepal koso na ozari v senci pod črešnjo, ga je podil past kravo na gmajno, mama ga je klicala, naj hiti, da ne zamudi nauka. Pisane trate so se svetile med razoranimi njivami fižola in turšice. Kolonska hiša v vrhu je resno strmela v svojo brajdo, ki je proti poldnevu oživela in zašumela v brenčanju delavnih čebelic.

Ivan, ki je prišel ob počitnicah na Vrh, je primerjal marljivost čebelic s kmetovo pridnostjo. Po stezi strmo navzgor je prinesel kmet na ramah breme sená, pri Ivanu se je odpočil in pohvalil zdravo grozdje in dobro letino. Sam Bog je počival v Zvrhovi brajdi!

Po nesrečnih letih se je Ivan vračal iz prognanstva. V Gorici je srečal na ulici Pepco z Vrha, najstarejšo od hiše, črno oblečeno in blede v lice.

»Kako je Pepca?«

»Odkar se nismo videli ni bilo več dobrega z nami! Naš ubogi tata... saj veste... kako smo se trudili, prošnja vrh prošnje, da smo ga spravili iz Sardinije in nazadnje...«

Pepco so oblile solze.

»In na Vrhu?«

»Si pomagamo kakor moremo, samo na Vrhu — za izjokati se je. Zemlja se je posušila, denar se je posušil, ljudje so se posušili. Ubogi naš Vrh!«

»Jaz grem na Vrh«, je pozdravil Ivan Pepco, ki je zavila v Raštelu v prodajalno.

Da bi hiša ne ostala — Vrha bi ne našel.

Strela je udarila v Zvrhovo brajdo, razčesnila je drevje, osmodila in ožgala vinograd. Roj vojniov se je kakor prej čebele vsul nad boga, to pašo. Napeljali so široko cesto preko brajde in zapeljali težke kanone vanjo. Zazijale so ogromne jame. Zvrhova brajda se je raztrgala. Ostala je pušča, kjer po eni uri v noči strašijo ludičiči in štejejo zlate cekine, ki so jih nakopičili med vojno. Pri hiši so hlevi prazni, v njih raste kopriva, in osamelna hiša z podrtimi okni kakor mrtvaškimi votlimi očmi gleda v svojo mrtvo brajdo.

Frančič je smuknil iz hiše z malim košom in se zapodil po klancu. Prodajat nese kolače vojakom v Reko, ki nabirajo vojni material.

Ivan je stopil v hišo k materi — vdovi otrok, ki so šli po svetu. Povedala mu je zgodbo kolonske družine — kratko, a žalostno do konca. Oni dan je bil pri njih grajski čuvaj in jim je povedal, da so jih gospodarji odslovili.

Vrh je žarel v zarji zahajajočega solnca, ki je krvavelo nad Benečijo. Ivan je hitel čez gmajno, čez potoke, skozi grmovje, preko brajd, pred njim so hitele misli, za leta nazaj, za leta naprej — pri vsakem koraku. V njem je vzkipela mlada kri, plamtela silna moč. Hitel je, da skliče ljudi, da jih popelje na delo, da jim pokaže nov Vrh. In ko je bil sredi pota, se je ozrl na Vrh:

»Mi vsi, ki smo rojeni pod žlahtno trto cvetočih Brd, vsi smo z Vrha doma, na Vrhu smo bili, ko smo v njegovi brajdi trgali na trtah, črešnjah, figah... zlate cekine. Na Vrhu v senci bujnih trt je Bog počival z nami. Na Vrhu smo, kamor je strela udarila, da se je drevje izruvalo in se je brajda raztrgala. Zorkovi otroci se morajo vrniti domov, Frančič ne sme nositi prodajat kolače! V hiši za vrati rjavijo motike, lopate, vile, grablje. Tudi po eni uri v noči ne sme nas biti strah ostati na Vrhu.

Frančič mora vzrasti v Franca! In kadar vzraste on, naj vzraste nov Vrh! Ostanimo vsi na Vrhu!

Izza vojne : Partija iz Tolmina, (Risal I. Vavpotič).

ITALO IN SLAVOSLAV. PASTUŠKIN

Italo. Pozdravljen, sosed! Odkod?

Slavoslav. Da ste mi zdravi! Jaz — ? Od nikoder. In vi od zapada?

Italo. Pa menda niste tukaj doma?

Slavoslav. Tukaj. Moja so od pamti-

veka ta pobočja. Moji bratje žive daleč tam v zapadnih straneh, odkoder prihajate vi.

Italo. Odkar so državniki po zemeljski obli razpostavili nove mejnike, so to tudi moji bratje.

Slavoslav. Prisiljeni.

Italo. Naša dvatisočletna kultura prelevi prisiljenca v odkrite, vdano ljubeče prijatelje.

Slavoslav. —

Italo. Vi nekam molčite?

Slavoslav. —

Italo. Stari predsodki, prijatelj. Bodiva odkrita —

Slavoslav. Odkrita — ?

Italo. Vi me žalite. Pa — morda imate nekaj pravice.

Slavoslav. Ne priznavam takih pravic. Zakaj se čutite užaljenega?

Italo. No, dovolite, vaše zategnjeno, pikro vprašanje —

Slavoslav. Posledica vaše dvatisočletne kulture.

Italo. Oprostite: kako umevate vi najino sosedstvo? Mislim, da bi se moralo oslanjati na prisrčnost, odkrito prisrčnost.

Slavoslav. To je tudi moja misel.

Italo. In zato. —

Slavoslav. Dovolite, kaj vam je bolj pri srcu: da ste Italijan ali da ste človek?

Italo. Kolikor sem Italijan, sem človek; in kolikor sem človek, sem Italijan.

Slavoslav. Ne izvijete se mi, prijatelj: Čujte mojo izpoved: če bi me to, da sem Slovan, oviralo na poti do visokih ciljev človeštva raje vidim, da me ni in da ni na svetu nikogar iz mojega rodu. Ali se vi zase tudi priznavate k taki izpovedi?

Italo. Pri vas lahko vstajajo taki pomisleki in klijeje take izpovedi. Dosedanje usode slovanstva opravičujejo to. Toda Italija — ta kvas in sol človeštva. . . Odpovedati se italijanstvu je isto kakor odpovedati se človečanstvu.

Slavoslav. Taki ste skoro vsi, kar vas prihaja od solčnega zatona. Če bi narodnost bila najvišja dobrina, bi vas človek lahko zavidal in občudoval.

Italo. Vsekakor šteje med najvišje dobrine.

Slavoslav. Morda — toda med tiste usodne najvišje dobrine, ki se človeštvu tako rade sproti na nedoumen način izpreminjajo v največje zlo in ga tepejo s slepoto. Ker - dovolite - narodnost, kakor se danes pojmuje in goji, je tako strahovito zlo in tako prokletstvo, da bi si noben Antikrist ne mogel izmisliti kajšega. Kjer je glavni temelj narodnost, tam je krivda neizogibna.

Italo. Vi mislite gotovo na gorje, ki si ga po tej krasni zemlji do Adrije in dalje ob jadranski vztočni obali prizadejata dve tako mogočni plemeni, kakor je vaše in moje.

Slavoslav. Ne samo na to gorje. Mislim tudi na tisto, si ga prizadejata dve drugi prav tako močni ob Renu, še drugi dve na skrajnem vztočno Azije in zopet drugi dve ob Nilu, v Britanji, ob Visli, v Karpatih, v Mali Aziji, tu-le za Karavankami in po nešteti drugih pasovih zemeljske oble.

Italo. Žalostne slike razgrinjate.

Slavoslav. Še bolj nego žalostne so resnične. Recite: ni li to prokletstvo, da se milijoni in milijoni sovražijo in pobijajo samo zato, ker se jezik pri teh malo drugače obrača v ustih nego pri onih?

Italo. Kaj pomagajo taka ugotavljanja? Če hočemo izboljšanje, je treba kaj ukreniti.

Slavoslav. Odpomoč je enostavna, ali težko izvedljiva: strmoglavimo »narod« sebičnega malika, ki proglašča za najdragocenejše narodne svetinje vse, kar služi njegovi samogoltnosti.

Italo. Začeti bi morali med svojim plemenom, zlasti med njegovimi zapadnimi vejami.

Slavoslav. To tudi nameravam. Po vaših deželah mnogi prosvetljenci radi pravijo Slovanom barbari.

Vmarsičem je to zlohota psovka. Ali kar se tiče narodnega mišljenja in čuvstvovanja, so Slovani po večini res barbari, zmožni najkrutejših grozovitosti, najbolj, nezaslišanih krivic, kadar koli jim je dana prilika, da se kot narod uveljavljajo. V najnovejši dobi so spet prispevali k svetovni zgodovini nekaj takih žalostnih poglavij.

Italo. Dragocena so taka priznanja iz vaših ust. In ker je mislim, malo Slovanov, ki bi o sebi sodili tako pravično, me zanima vedeti, ste li vi pripadnik kakke nove, samostojne slovanske države, ali pa »ječite pod tujim jarmom, kjer so Slovani morda le neznamna manjšina?

Slavoslav. To je pač vseeno.

Italo. Ni. Izkušnja uči, da se na pravičnost sklicujejo vedno le slabiči, manjšine, tlačenci, neodrešenci. Kar so avstrijski Nemci pred svetovno vojno počenjali s slovanskimi in drugimi manjšinami, to zdaj obsojajo, če se tudi v millejši obliki izvaja proti njim v Italiji. Slovani v novi Italiji kričijo proti narodnim nasiljem, ker jih sami občutijo, njih bratje v Jugoslaviji pa jih rajši

sami zagrešajo na svoji italijanski manjšini. Zato je silno važno poznati nagibe, ki vas tirajo v tako človekoljubje, da obsojate narodno prenapetost lastnih soplemenjakov.

Slavoslav. Prav je da to poudarjate. Žal, priznati moram, da tudi moje spoznanje klije šele iz trpljenja. In stresam se ob misli, da bi v ugodnih razmerah morda tudi jaz ne imel pravega smisla za obsojanje narodnega zatiranja. Bridko je res, da šele trpljenje dvigne človeka iz barskega mišljenja, svoboda pa ga le prerada pahne zopet vanje.

Italo. Potolazite se. Slovani niso v tem nič večji barbari nego Romani ali Germani. Tudi ti radi tlačijo, kjer in kadar nanese prilika.

Slavoslav. Klaverna enakost. Ne morem in nočem vedeti, da bi iz nje ne bilo nobenega izhoda.

Italo. Izhod bi že bil, če bi v javnem življenju odločali res blagomiselnih in pravičnih duhovih Prokletstvo tiči globlje. Oglejte si samo katerokoli državno zbornico. Ali mi večina zborničnih sej taka, da bi udeleženci norce brili iz onih, ki so glasovali zanje?

Slavoslav. Pa vendar ne brijejo norcev in gotovo so mnogi med njimi res poštenjaki.

Italo. Morda celo večina. Krivi niso oni, krivi so tisti, ki so jih poslali. Če so že volilci udarjeni s slepoto, se mora v zbornici slepota le še bolj izražati, nego se je prej ob volitvah. Množice so da nes zastrupljene. Zastrupljanje se začne deloma že v najnežnejših letih. Kali sovraštva se polagajo že v otroška srca.

Slavoslav. Zlasti narodnega sovraštva. In vendar mora biti vzgoja tudi narodna.

Italo. Mora biti. Morda je nepreklicna usoda človeštva taka, da se bodo narodi večno sovražili in klali.

Slavoslav. Saj to bi rad vedel. Kakšna je vaša vera? Ali se bodo narodi večno sovražili? Ali se morajo večno sovražiti?

Italo. Izkušnja, zgodovina pravi, da se bodo. Glas razuma in srca velewa, da se ne bi smeli.

Slavoslav. Pa komu, verujete vi: izkušnji in zgodovini ali razumu in srcu?

Italo. Obema. Računajmo s tem, da se bodo narodi še sovražili in klali. Želimo pa in trudimo se, da to sovraštvo kolikor mogoče uplahne.

Slavoslav. Samo uplahne? Ali ne tudi, preneha? Ah seveda, take vere nimate, moti vas slavna zgodovina.

Italo. Rad bi jo imel. Če bi sam pripadal tlačeni manjšini, bi jo morda res imel, bila bi moja edina vera, ki bi mi dajala upanje v boljšo bodočnost in bi mi pomagala prenašati trenutno nesrečo. Ker pa sem sin zmagovitega naroda s slavno zgodovino, mi to najbrž kali pogled, ne morem tako jasno kakor vi gledati v ono zlato dobo, ko bodo »ljudje vsi bratje, bratje vsi narodi«. Želim si to dobo iz vsega srca, pričakovati pa je še ne morem.

Slavoslav. Tudi naša volja: gradi bodočnost. Kar je bilo do sedaj, ni da bi moralo biti tudi

poslej. Zgodovina se ponavlja le navidezno, v resnici pa je vsak dogodek nekaj popolnoma novega. In če je bila tudi vsa dosedanja zgodovina človeštvu bolj v sramoto nego v čast, ni da bi mu moralo biti v sramoto tudi vse, kar se še bo godilo.

Italo. Močna je vaša vera. Zavidam vas.

Slavoslav. Iz vašega zavidanja gleda ironija.

Italo. Glejte, prijatelj, celo najin pogovor, tako bratski spravljev, se mukoma vzdržuje v ravnotežju, da ne završi iz njega — žalitev. Tudi beseda, glejte, je taka visoka dobrina, ki se vsak trenotek lahko izprevrže v zlo.

Slavoslav. Vse so take, te naše neštete najvišje dobrine. Sami premnogokrat ne opazimo, da se nam je cvetna kita, ki smo z njo hoteli ovenčati svoja blaga prizadevanja, spremenila v sikajočo kačo. Zaverovani smo v svojo cvetno kito, drugi pa vidijo strupenega gada, in začne se prerekanje, kdo vidi krivo in kdo vidi prav.

Italo. Težka pravda, ker smo sami tožitelji priče in sodniki.

Slavoslav. Mnoge take pravde so res težavne, najina pa, mislim, ne bi smela biti, če pomislite, da ima tudi vaše pripadanje k zmagovitemu narodu s slavno zgodovino svojo senco. Mnogo vaših soplemenjakov je še »neodrešenih« pod slovanskim jarmom. Zato še vedno upam, da v žaru ljubezni do »nesvobodnih« bratov vzklije tudi vaša vera v boljše dneve italijansko - slovanske sosesčine.

Italo. O tem ne dvomim. Toda naj si padejo tudi vsi manjšinski in obmejni Slovani in Italijani v bližnji bodočnosti v bratski objem, ali mislite, da bo s tem konec vseh narodnih sporov?

Slavoslav. Če ne bo še konca, bo pa vsaj začetek. Zakaj se drugi ne bi zgledovali po nas? Zakaj bi se sramovali biti ravno mi početniki mednarodnih sporazumov? Vera, vera, prijatelj!

Italo. Dajte mi svojo vero! Težki, nerodni so svinčeni škornji zgodovinskih predsodkov. Ko bi človek najrajši jadno zletel lepšim dnem naproti, ga vlečejo k tlem, da počasi, oklevaje stopa v negotovost.

Slavoslav. Bo že prav tako. Naj vaši svinčeni predsodki le krotijo razbrzdano vihravost vročih želja. Prijateljska sošesčina dveh narodov mora polagoma dozoreti, da bo res delo dveh narodov in ne dveh državnikov ali dveh strank.

Italo. Počasno bo prekvaševanje z duhom odkritega bratstva pri plememih, ki so še vsa prešinjena od dolgega zastrupljenja.

Slavoslav. Spoznavajmo se! Ublažujmo narodna nasprotja! Nisva osamljena s svojimi nadedami. Mnogo jih je na vaši in naši strani, ki mislijo kakor midva, a si v svoji malovernosti ne upajo na plan s svojimi najtišjimi željami.

Italo. Pri nas je to včasih še smrtno nevarno. Biti manjšinam prijazen je v moji deželi čisto težji čitek nego pripadati manjšini.

Slavoslav. Ne obdolžujmo — ublažujmo! Saj ni drugod nič bolje. Dela bo dovoli za oboja na tej in na oni strani. Le nekaj me mati, ... Ne vem, ne vem, kako se naj izrazim. —

Italo. Pomislite, da je prva zahteva odkritost, in ne bo vam težko, povedati vse, kar želite.

Slavoslav. Če dobro preudarim vsako besedo in vsako misel, ki sva si jo povedala v teh jasnih višinah na temenu sivega Triglava, in če vse to primerjam z resničnim mišljenjem in čustvovanjem, kakor se zrcali v vsej italijanski in slovanski javnosti, po ishodih, v zbornicah, po tli-
cah, kavarnah in gostilnah, v časopisju, na mednarodnih državniških zborovanjih, da celo po

cerkvah in šolah: potem se me polašča čuden dvom —

Italo. Nad izvršljivostjo najinih spoznatkov?

Slavoslav. Ne, o ne. O njih izvršljivosti sem trdno prepričan. —

Italo. Nad primernostjo najinih razmišljanj?

Slavoslav. Huje, mnogo huje: vprašujem se, ali niste vi, kakor stojite zdaj pred mano, s temi okovanimi čevlji, športno opravo ter polnim nahrbtnikom, in ali nisem tudi jaz s to le okovano palico in cvetjem na klobuku — ali nisva oboja, o Bog, samo prikazni... izrodek domišlje...

Italo. Težak dvom, toda utemeljen. Marsikateri izmed mojih rojakov bi vam tudi takšen dvom tolmačil kot hudo žaljenje. A potolažite se: tu moja roka! Na svidenje! Nisva samo prikazni.

Slavoslav. Nisva — ?

Jesen.

Zvezde umirajo, ure ugašajo,
globlje se sklanja v brezdanje noč,
srca minute — mučilke ne vprašajo
ali vzdrži njih navale moč,

ali je mozeg še sočen, če rdeča kri
ni še zastala mi v žilah, če ne črni,
če ne odteka,

ali bom skoro v drob črne zemlje zaprt,
ali ustavi v začetku poti me smrt,
ki ji ni leka — —

Ure ugašajo, zvezde umirajo,
sence nemirne pijó mi pokoj,
premišljevanja v obupnost me tirajo,
z divjo strastjo jáše v dušo razdvoj...

Stanko Kosorel.

ANDREJ KOŠUTA. SLOVENSKA POVEST. ALOJZIJ REMEC.

X.

AR je v Andrejčku živel in čutilo, tisto občutje, ki ne ugasne v najtrdnejšem spancu, je zibalo njegovo dušo v omamni nezavesti. Zibanje, zibanje, kakor da ga neso opreznih korakov skozi gozd. Vejevje šumi,

kakor daljna reka žubori in se preliva nekaj med drevjem, zvezde mežikajo velike in blesteče

v temi, glasovi mrmrajo, kakor da skrivnostna množica moli... Škripanje koles, hrzanje konj, spredaj sedi nekdo in poje polglasno neko pesem, vedno enako, ne žalostno, ne veselo, kakor uspavanko. Le na ovinkih umolkne in kliče nekaj v čudnem neznanem jeziku.

Vozovi morajo biti spredaj in zadaj v neskončni vrsti. Če se kje ustavijo, beže nerazločnejši. Enkrat je nekdo Andrejčka za hip vzbudil, da je začutil trde deske pod seboj in zastokal od bolečin, ki so ga žgale pod kolena. Zaječal je, platnena stena se je pomaknila, svetilka

je kruto posvetila Andrejčku v oči, da jih je zatisnil.

»Eden je noter, drugi bo kmalu!« je izpregovoril globok glas.

Svetilka je ugasnila, Andrejček je zopet utonil v mračno dremavico...

Zopet voznja. Čuden zopern vonj lega na možgane, nekaj bije in ropoče v brezčasju, Andrejček iztega roko, da bi odgrnil platneno steno, se napejajo pljuča, da bi vjela le dih svežega zraka. A roka omahne ob trdi steni, na stropu se ziblje motna luč; po trudnem dolgem premišljevanju se Andrejček zave, da se vozi po železnici. Sunkoma bije kri v nogah, kakor bi ura tiktakala in se z vsakim tresljajem dotaknila neznosno bolečih žil. Andrejček tipa onemoglo po sebi, a čuti, da je ves povit kakor dete v zibelki.

»Kdaj so me povili?« se vprašuje žalostno, brezupno, in si ne more najti odgovora. Za hip bi rad dvignil glavo in se ozrl okrog, a ob sami misli na to obnemore in pade zopet v spanec, ki ni ne življenje ne smrt.

Skozi okno lije belina zasnežene pokrajine. Za šipami v belih okvirih reže dvoje temnih vršičkov smrek ostro motno sivino neba. Po prostoru, veliki podolgasti dvorani, polje prijetna toplota. Bela rjuha, topla koca, mehko vzglavje, nenadoma začuti Andrejček vse to in se prvič zave jasno, da še živi.

Okrene glavo tja, kjer sliši govorjenje, v tujem nerazumljivem jeziku sicer, vendar človeško govorico, ženske glasove. Zagleda vrsto belih železnih postelj, tam gori na koncu je ob eni zbrana gruča ljudi: belo oblečene usmiljenke z blestečimi metuljastimi pokrivali na glavi, med njimi stoji v belem plašču mlad človek pri jetnega obraza in se sklanja k bolniku na postelji.

Ko zdravnik dvigne obraz, ugledajo njegove oči. Vse lice mu zasije veselja, v skokih je pri njegovi postelji, smeje se in govori, govori v žu boreči govoricci, ki je Andrejček ne razume. Ču ti samo to, da se ta človek veseli, da se je vzbudil iz globokega spanca, da mu je nemara en pomagal in ga ozdravil.

»Ne razumem, gospod, kaj hočete...« se opravičuje Andrejček in gleda v zadregi krog sebe.

Iz tiho šepetajočih usmiljenk stopi ena k postelji in ga vpraša po domače: »Kaj bi radi? Po vejte! Gospod doktor pravi, da je ves vesel in zadovoljen, da vam je rešil življenje. Bili ste že skoraj izgubljeni!«

»Kje sem?« vprašuje Andrejček in je ves vesel domače govorice.

»V bolnišnici. S fronte so vas pripeljali težko ranjenega pred tednom dni...« govori sestra in imenuje tuje mesto, ki Andrejček o njem v življenju še nikoli ni slišal.

»Vstal bi rad...«

»Ne smete se ganiti. Nogo imate v gipsu...« pravi sestra.

»Ali ni tu nikogar, ki je bil z mano? Aieš Koritnik bi vedel vse povedati...« pravi Andrejček trudno in dremavica se ga zopet pollašča.

Za hip se sestre pomenijo.

»Zdi se mi, da je mož s tem imenom tudi tu. Vsak dan je popraševal po vas. On že hodi, takoj ga bom poiskala, potem vaju denemo skit-paj, da vama ne bo dolg čas...«

Sestre in zdravnik odidejo, Andrejček upre oči v čudni onemoglosti. Koliko časa tako leži, vеди Bog. Šele ko ga nekdo prime za roko, se zopet vzbudi.

Nad njim se sklanja Aleš z roko na obvezi.

»Andrejček, zdaj je zate konec fronte...«

»Aleš, kako je bilo? Jaz ne vem ničesar...« se trudno smehlja Andrejček.

»Tebe je zadelo v noge, mene v roko. Splazil sem se nazaj, povedal, kje si, in na večer so te odnesli. Kos šrapnelovega vžigalnika ti je tičal pod desnim kolenom, v levem pa drugi kos. Hudo te je zdelalo...«

»In Holter?« je vprašal Andrejček, ki se je tisti hip vsega domislil.

»Pravili so mi, da so ga na mestu pokopali.«

Nihče ne ve, kako je bilo v tistem vražjem jarku, kjer vas je Bog vse skupaj udaril. Vidiš, na fronti postane človek zverina, zdaj mi je skoraj žal...«

Andrejčka je zazeblu pod desnim kolenom. Hotel je nogo prestaviti in tedaj ga je spreletala čudna slabost.

»Zebe me v desno nogo, tako čudno zebe...« je potožil.

»Saj te lahko, siromak. Še meni šiva v roki dan in noč, dasi pravi zdravnik, da bom v enem mescu zopet zdrav za fronto.«

»Kaj so naredili z menoj?« je skoraj zaihtel Andrejček.

»Kaj ne veš še? Invalida...« je v zadregi, odgovoril Koritnik.

»Povej mi vse!«

»Desno nogo so ti odrezali... Levo ti morda rešijo, da ti ostane, mi je davi pripovedovala sestra Cirila, ki edina zna slovenski v tem mažarskem špitalu...«

»Nikoli več tedaj ne bomo plesali na Golem brdu...« je dejal na lahko Andrejček.

»Na fronti tudi ne boš iskal več poti na drugo stran...« je odvrnil Koritnik. »Jaz pa bom moral še nesti glavo na prodaj.«

»Piši moji materi domov, kako je!« ga je naprosil Andrejček.

»Kako bom pisal, če imam desnico na obvezi? Sestra Cirila ti bo pisala, tista, ki si jo posljal pome.«

Ko je Koritnik odšel, je Andrejček s težavo stegnil desnico do desnega kolena. Moral se je dvigniti, a je padel nazaj, ko se je s trepetajočimi onemoglimi prsti dotaknil debele obveze.

Obrnil je glavo proti oknu, da bi ga nihče ne videl, in iz oči so se mu potočile solze na vzglavje, v katero je bil s svojim bledim, slujšanim obličjem, stiskal je zobe, da bi ne zakričal od bolečin, ki so nenadoma stisnile grlo, tiščal oči krčevito skupaj, da bi se ne videl skozi solze: invalida z leseno ного. On, ki mu je ni bila nobena pot prestrma, nobena steza prenerodna, on, ki je bila vsa domača vas njegova ki je z lahkim korakom ob vsaki uri ponoči hodil vriskajoč čez polja in griče skozi prostost prelepe domače doline, on bo odslej s palico in leseno ного kakor starec odkrkljal svojo žalostno pot v življenje!

Mehka rosa ga je pogladila po čelu. Odprl je oči in zagledal sestro Cirilo.

»Ne jokajte, Košuta!«

»Boli me v nogi...« se je zlagal in z rokavom si potegnil preko oči.

»Vem, vem... Boli vas tudi srce. A me obupajte! Ona, ki vas je rešila smrti, vam bo pomagala tudi to prenesti...«

Sestra mu je rahlo dvignila glavo in mu obesila njegovi dve svetinjici krog vratu.

»Shranila sem vam jih, da vam jih vrnem, če se vzbudite. Ali pa bi vam jih bila obesila krog vratu, če bi bili umrli. Zaupajte v Marijo! Ali hočete, da pišem, kako je z vami? Materi, sestri, nevesti?«

»Materi bi rad sporočil, da sem še živ. O nogi pa ne sedaj, nič pisati! Sam bom vse naznanil, ko bom mogel vstati...« je odgovoril Andrejček in strmел trdno ven v snežni dan.

* * *

Dnevi, tedni in meseci so potekali enakomer no. Od življenja, ki je vrvelo tam zunaj, je prihajal med ljudi v bolnici le daljni odmev. O vojski so govorili vsi vsako uro kako o vsakdanjem kruhu. Bojih v Karpatih, zmage in porazi, tolikointoliko jetnikov, tolikointoliko topov so Rusi izgubili, to so bile besede, za katere se ni zmenil nihče več. Le tedaj so se za hip zganil, ko je kdo umrl ali pa so se postelje napolnile čez noč z novimi ranjenci, ki so redkobesedno pripovedovali svoje življenje na fronti, če se je kdo silil z vprašanji vanje.

Andrejček je bil že toliko okreval, da je vstajal in se učil hoditi. Na desno ного so mu pod kolenom pritrdili neko železje in s tem je moral hoditi po dolgih belih hodnikih vsak dan v zimskih mesecih tako dolgo, da se je utrudil. Spočetka je bil v par minutah ves obnemogel, zdaj se je tako navadil, da je mogel po stopnicah doli v park, ki je poganjal in zelenel v aprilskem solncu.

Tudi danes je hodil že celo uro po solncu in sedel potem na klopi. Dolgčas mu je bilo samemu, ker ga ni spremljal kakor po navadi. Aleš Koritnik, ki se mu je bil mesec bolezni ra-

ztegnil že na štiri. Tisto jutro je moral pa v pisarno in ga še sedaj ni bilo nazaj.

Andrejčku je solnčna toslota lila po vseh žilah, so čebljali vrabci, z vrhov dveh smrek sta si odpevala dva ščinkovca neumorno: pomlad gre že preko gričev.....

Mehko, toplo je bilo Andrejčku krog srca, vzela je iz bluze sesvaljano zamazano pismo, ki mu ga je mati po Francki pisala prvo v bolnišnico. Pisala mu jih je potem še več, a to je bilo najlepše, zato ga je Andrejček hranil in večkrat bral.

— »Če si tudi ob ного ali ob roko, Andrejček, vedno ostaneš moj sin in te bom imela še rajši, ker boš moje pomoči bolj potreben kakor prej, ko si bil še zdrav. Nič mi ne pišeš, kam te je krogla zadela. Naj bo kakor hoče, vesela sem, da te je Marija smrti obvarovala. Ker si vendar moj ljubi sin, za katerega bi jaz življenje dala. Tolaži me ob tvoji nesreči to, da ti ne bo treba več na vojsko. Vendar sem hudo žalostna, če pomislim, da si, ubogi, morda tak revež, da nikoli več ne boš zdrav. Zato mi piši sam, ko boš mogel, kako ti je!« —

Morda že stotič je Andrejček bral te besede, ki jih je Francka tako lepo napisala v materinem imenu. Še do danes pa ni domov pisal, da je ob ного, marveč v pismih, ki jih je sam pisal, pripovedal le o levi nogi, iz katere da zdrav niki vsak dan vlečejo železa. In zadnji poldrugi mesec je pa vedel povedati le to, da se noga lepo celi in da se zlomljena kost počasi uravnava, da hodi ob palici, a da bo že še opravil po lagoma tudi brez nje.

Po belem potu je zagledal prihajati Aleša. Spravil je pismo, vstal in mu šel naproti.

»Kaj so ti povedali?« ga je vprašal.

»Jutri bom moral oditi. Od bataljona je prišlo pisanje, da sem zdrav. Tako pojdem k bataljonu in potem z marškompanijo zopet na fronto.«

»Morda ti vendar ne bo treba še enkrat v tisti pekel?«

»Kar more še gibati, bodo vse pobrali. Tam doli pri nas se dela nova fronta, Rusi čez Karpate, Lahji bodo udarili, pa nas zmečkajo....«

»Ali res veruješ?« je odgovoril Andrejček.

»Res. Mislim, da se bomo okoli Golega brda tepli, preden preteče mesec....«

Andrejček ni vedel, kaj bi rekel. Nerodno je risal s palico v pesek črte in izkušal nekaj povedati: Tu je morje, tu je Soča, vidiš, Aleš, in Golobrd. Tu je Kras in tu je dolina. Kako da bi mogla tukaj iti vojska....«

Mračno in trdo ga je prekinil Koritnik. »Fant, to so velike stvari... Zdi se mi, da nas bodo zvezali čez prsa in nam zanko deli za vrat. Ne bomo mogli ne gibati ne dihati...«

Umolknila sta.

»Ne vem, kako to misliš, Aleš. Ti poznaš svet, si pameten. Jaz ne vem sedaj nič drugega kakor to, da mi še nikoli ni bilo tako hudo, da sem ob nogo, kakor ta hip...« je povzel Andrejček zopet pogovor.

»Čemu Andrejček? Ali misliš, da bi ti mogel kaj izpremeniti, če bi bil tudi zdrav? Drugod se nam piše postava, moj ljubi! Naša kri je samo zato, da drugi vanjo pomakajo bodala.

»Učeno govoriš, ne razumem te a ti pravim. A vem: če nimam več obeh nog imam še eno in dve roki. Aleš, rečem ti: tudi tak, kakor sem, se bom prebil do pravice. Nobenih bogastev si ne želim, naj se svet preobrne, kakor hoče, samo živel bi rad do smrti, skorjo kruha vsak dan si prosim in vsakdo naj me pusti, da ostanem tisti Andrejček, kakor sem bil od rojstva!«

»Prav praviš, fant, samo drugim ne pravi te svoje modrosti! Jaz te razumem in sem te vesel bolj kakor sebe. Pride čas, ko tista tvoja upornost prav pride in boš z njo delj prišel kakor s palico. Nikoli te ne pozabim, Andrejček, pisala si bova ko bova daleč narazen. Še če bi me smrt vzela, bi ti prišel povedati!«

Po hodnikih v poslopju je zvonilo h kosilu, prijatelja sta se ločila.

Drugo jutro je po kratkem slovesu Aleš Koritnik odšel.

* * *

Tisti mesec potem je Andrejček vsak teden do Binkošti pisaril domov vsaj enkrat, da bo tudi tam doli vojska in da bo krog Golega brda tako kakor v Galiciji. Čakal in čakal je na odgovor, vsaj besedico bi bil rad ugledal iz tistih dveh kratkih dopisnic, ki jih je še tiste čase dobil od doma, da ga razumejo in vedo kaj jim prokuje, a zaman. Zakaj da nič ne piše, to je bil večni očitok, ki si ga ni mogel razložiti.

V resnici pa njegova pisma niso nikoli prišla do Golega brda, ker jih je že v bolnišnici uničeval narednik, ki je imel cenzuro pisem in vse, česar ni razumel, vrge v koš.

Nemir je gonil Andrejčeka ves dan od njegove postelje na hodnike, s teh na vrt in v park tja do železnih vrat ob ograji. Potem je hodil po stezi ob dolgem zidovju ure in ure, prisluškoval vsakemu klicu, vsakemu koraku, ki ga je zaslišal iz sveta onkraj zidu. Vedno ga je vleklo tja k vratom; ogledoval jih je in v mislih računl, kje bi jo najlozje prelezal, če bi bil zdrav.

Izpraševal je sestro Cirilo vsak božji dan, kdaj bo smel ven, vsaj enkrat v mesto, da vidi tudi druge ljudi kakor bolnike, invalide in sestre in zdravnike, a usmiljenka mu ni vedela drugega povedati, kakor da je vojska in da ne more biti drugače, kakor je.

Tudi ponoči mu ni dalo miru. V toplih nočeh, ki jih je prinesla pomlad, so bila že okna od prta in iz dalje se je zamolklo slišalo grmenje to pov s fronte.

»Ne bomo več dolgo tu... Čisto blizu morajo biti....« si je dejal Andrejček včasih, ko je v urah brez spanja prisluškoval daljnim odmevom.

Neko jutro je pa res prišla sestra Cirila k njemu in mu dejala: »Košuta, danes vam lahko povem, da kmalu pojedete z vsemi skupaj.

Usmiljenke smo dobile nalog, naj se pripravimo za odhod. Bolnišnica se izprazni.«

»Kam pojedemo?«

»Vedi Bog! A pripravljeni bodite, jutri, popoldne, v enem tednu morda pojedemo. Bolniške porazdelijo na druge bolnišnice, tudi me se stre se moramo ločiti.«

»Po vas mi bo vedno žal...« je dejal Andrejček.

Drugo jutro pa je zašumela v bolnišnici novica, da je tudi na jugu začelo.

Andrejčku se je stisnilo srce in je vprašal zopet sestro Cirilo, kaj ona misli.

»Božja volja...« je dejala usmiljenka in ga pomilovala, da je v tistih krajih doma.

»Kako, da mobeno pismo ne pride tja dolj? Materi sem pisal vsak teden, ona pa piše, da ni prejela že dolgo nobenega mojega pisanja. Že prej bi ji bil rad povedal, kaj se pripravlja...«

»Pisma berejo in odpirajo. Če te kaka bese da o vojski v njih, jih ne puste dalje...« ga je poučila sestra.

»Še misli in dušo bi nam vzeli, če bi mogli...« je dejal Andrejček mračno.

»Molite in potrpite! Bog gleda tudi na vas!« ga je potolažila sestra.

Čez dva dni so vozili bolnike iz bolnišnice na postajo. Oni, ki so mogli hoditi, so pa morali iti peš. V ti žalostni procesiji je bil tudi Andrejček.

Ko so na postaji čakali, da stopijo v vlak, je vrgel skrivši v skrinjico dopisnico na mater. Nič drugega ni bil napisal nanjo kakor to: Grem, ne vem kam. Pisal Vam bom.—

XI.

Čez mesec dni je prišel Andrejček v oskrbo vališče za invalide nekje na Nemškem Štajerskem. Prijeten gradič na obraščenem griču v bližini velikega mesta, lepa okolica, položne, čiste poti, ob njih klopiče, na katerih so v mirnih časih posedali bogati ljudje, ki so zahajali semkaj v sanatorij na oddih. Človek bi se brezskrbno zleknil v to prijetno življenje, ko mu ni treba niti z eno samo mislijo skrbeti za to, kar bo jutri, kaj popoldne, kaj čez leto dni.

Andrejček pa tega življenja ni bil vesel. Osamljenega se je čutil med drugimi, ki so šteli tedne in dneve, kdaj bodo toliko ozdravili, da bodo mogli domov. Invalidi bodo sicer, a vsaj prosti med domačimi ljudmi, v domačih krajih. On pa je vedel, da ne more domov, ker so morali ljudje iz njegove domače vasi v begunstvo. To mu je povedalo prvo pismo, ki ga je bil pisal od tu materi, čakal tedne in tedne odgovora

nanje, a ga slednjič dobil nazaj z uradno pripombo — Evakuirano! —

Mrzla, kratka beseda na ovitku sredi množice poštinih pečatov vseh krajev, kodar je pisno romalo. Ko ga je Andrejček dobil, ga je zmečkal in raztrgal na drobne kosce. Potem je seštel borne krajcarje svoje invalidne plače, stopil v pisarno in zaprosil, naj mu dajo popoldne dovoljenje, da sme v mesto. Dobil ga je in pred kosilom odšel.

Hodil je po mestu tako dolgo, da je našel veliko vojašnico in šel tam v najbližjo krcmo. V nizki zakurjeni sobi je ob slabem pivu čakal in čakal vse popoldne, sam ni vedel česa. Gledal in poslušal je tudi krog sebe, prihajali in odhajali so vojaki, mladi fantiči, možje, starci —; nobenega znanega lica, tuji ljudje ki jih je zmetala vojska od vseh strani skupaj za dan, za teden, za mesec, da jih potem zopet razprši na vse ve trove.

Žalosten, zapuščen je bil, še piti se mu ni ljubilo. In se je mislil opijaniti ta dan, da bi vse pozabil, a je sredi druge čaše opustil to misel, plačal in odšel, ko je bil večer še daleč.

»Siromak je človek... Včeraj še fant, ki je stopil in že bil preko hriba, danes se vlečem kakor starec po teh pustih potih, ki jih ni konca. Kdo me je naredil takega? Ali ne vojska, ki me je prelomila na dvoje in me vrgla v stran, da se gnijem, še preden bom mrtev? In mi je še mater pognala po svetu bogve kam. Siromak je človek...« je govoril sam s sabo in po samotnih ulicah iskal poti iz mesta.

V teh žalostnih mislih je komaj opazil, da hodi za njim že dokaj časa v žalno obleko zastarta gospa. Bogvedi kako, na vogalu je začutil njeno bližino, se ozrl za hip in se okrenil na drugo stran.

»Po drugi ulici pojde!« je dejal sam s seboj, a že je čutil zopet njeno stopinje za sabo in se zopet ozrl.

»Ali ste, ali niste Andrej Košuta?« je izpregovorila gospa nenadoma.

Andrejček je vztrepetal in zajecjal: »Sem, gospa...«

Spoznal jo je: bila je gospa njegovega stotnika.

V glavi mu je šumelo: — Kaj naj ji povem? Kako naj obračam besede, da ji ne naredim žalosti? —

»Siromak ste, Andrej! Skoraj vas nisem spoznala. Že deset minut hodim za vami, a se vas nisem upala nagovoriti... Pojdite z menoj, tu v bližini stanujemo!«

Andrejček se je opravičeval, da nima časa, da mora biti ob devetih na svojem mestu in da je daleč do tja.

»Saj je šele peta ura! Za pot nazaj se ne bojte! Povedali mi boste, kako je bilo!« ga je pregovarjala.

In moral se je udati njenim prošnjam.

V prijazni sobi, polni lepih slik, preprog in zagrinjal, ob prijetno dišečem čaju na pogrtnjeni

mizi se je Andrejček pomiril, počasi pil iz skodelice in domil sladek kruh. Ob njem je sedela gospa, v črni obleki se je zdel njen obraz še bolj blede kakor nekdanj, poteza žalosti ob ustih še globlja kakor včasih.

Andrejček je pripovedoval: »Ob robu gozda sva bila z gospodom.

Pred nama se je širila jasa, na drugi strani se je vzpenjala položna strmina in gozd. O sovražniku niti sledu. Ležala sva vznak in gospod pravi: — Glej, tako mirnega popoldneva, kakor je danes, še ni bilo na fronti! — Kmalu dobim dopust, da pojdem pogledat, kako je doma. Že tri mesece nisem videl gospe in otrok. Dolgčas mi je po njih...«

»Ali govorite resnico?« ga je vprašala gospa nenadoma.

»Vse kakor je bilo, gospa...« se laže Andrejček.

»Tudi njega je trpljenje izpreobrnilo... A bil je trd človek, nikoli ni mogel napisati v pisnih s fronto ljube besede zame in za otroke. Še živim... Imenitno se bijemo... Danes sem enega s pištolo poslal na oni svet... Vidite, tako nas je pozdravljaj... Sram ga je bilo tople besede...«

»Ni prijetno življenje tam zunaj, gospa. A vendar je gospod mislil na vas in otroke, ko je padel. To je bilo tako... Pomisliti moram...« se je trudil Andrejček s svojo povestjo, ki si jo je sproti izmišljeval na ljubo dobri gospe.

»Tako je bilo, da: Stopil je izza grma in dejal: — Pokazati se morava, da naju bodo videli, če se sploh tam. Mislim, da ni sovražnika v gozdu na oni strani... — Tedaj se je zgodilo, drobna kroglica je zasičala isti hip, kakor je počilo na drugi strani, in gospod je padel. Skočil sem k njemu, da mu pomagam. — Pozdravi gospo, otroke! — je še dahnil in... kaj bi pravil na prej, gospa...«

»Zakaj nam niste pisali? Tuji ljudje so nam poslali sporočilo, kratko, uradno, da sem do te minute videla vse groznejše slike o njegovi smrti, kakor ste mi jo vi povedali...«

»Še tisto popoldne, gospa, me je šrapnel za del v nogo. Štirinajst dni nisem vedel jasno, kako je z menoj, potem sem ležal dolge mesece na Ogrskem v bolnišnici, kjer so mi nogo odrezali. Človek je siromak, gospa... Ne zamerite mi! Kako naj bi bil vedel, kje ste, da bi vam bil pisal, ko še lastni materi ne morem pisati, ker ne vem, kje je...«

Gospa je jokala. Andrejčku je bilo hudo in si ni vedel pomagati. Kako naj bi ji še kaj tolažilnega povedal, ko je še to svoje poročila z veliko muko, da mu je vsaka beseda zastajala, tako nerodno sestavljaj v strahu, da bi ga kaka besedica ne izdala, da si je to lepo laž o stotnikovi smrti izmislil samo zato, da bi gospa ne zasluhila tiste grozne resnice, ki je še sedaj včasih mučila Andrejčka v sanjah, da je planil z groznim krikom kvišku in so ga morali tovariši miriti.

»Hvala vam, Andrej, za to poročilo!« je vzdihnila gospa po dolgem času. »Siromak ste, v svojih skrbeh niste mogli misliti na nas... Bog je hotel, da sem vas danes zagledala in da ste mi s svojimi besedami pomirili srce... Moj rajni mož je bil strog, brez srca na zunaj, v skritem ketičku svoje duše je vendar imel blago misel na vsakega človeka...«

Andrejček je prikimaval in bil vesel, da si je izmislil tako lepo zgodbo o gospodovi smrti, da zakrije z njo grozoto, tistega trenutka, ki mu bo nemara vse življenje kakor pošastna senca ležal na vseh spominih tistih težkih dni.

Začel se je odpravljati.

A gospa ga ni pustila. Prišli so otroci in kmalu spoznali v njem svojega starega varuha, prinesli so mu pokazat vse svoje igračke, celo najmanjše dete mu je splezalo v naročje.

Moral je pri gospe večerjati, celo steklenko močnega dobrega vina so mu prinesli, da se pokrepča, ker je tak siromak in še vedno bolan, kakor je gospa vedno ponavljala.

Tema je že bila, ko se je poslovil. Vse žepce so mu natrpali s pecivom in mesom, Gospa mu je naročala, da mora vsak teden priti, kuharica ga je spremljala do hišnih vrat.

Andrejček se je začudil, ko se je prišel na ulico in mu je tam kuharica odprla svetlo kočijo.

»Kako, saj to ni zame!« se je branil. »Do de vetih še pridem na svoje mesto!«

»Voz je naročen za vas, Gospa ne pusti, da bi hodili!« je odgovorila kuharica.

Andrejček se je poslovil in sedel v kočijo.

»Mater sem šel iskat, nisem je našel, a dobil sem dobro gospo, Bog ji daj dobro! Nikoli je ne pozabim...« si je dejal, ko je zdrčal voz po tlaku.

Vendar ni bil vesel. Tisti večer si je želel, da bi bilo vse resnica, kar je pripovedal o smrti barona Lindnerja njegovi gospe.

— Pripovedovala bo to mojo zgodbo otrokom, otroci svojim otrokom. O junaški smrti, o misli nanje, tisti hip bo šla bajka in jim bo svetila kakor lučka na neznanem grobu. V Galiciji pa ne bo ne križa, ne spomina na tistem mestu, ki je bilo priča najtežje ure, ki sem jo dočakal in preživel.....

Andrejček ni poslej nikoli več šel v mesto. Še tisti teden je zaprosil, naj ga premeste kam v slovenske kraje.

»Zakaj?« so ga vprašali.

»Mater sem izgubil. Begunka je, bogve kod mora trpeti po svetu. Med svojimi ljudmi bi morda našel sled k njej...«

»Pisali bomo mi...« so dejali.

Čez štirinajst dni je Andrejček zopet prosil, naj ga premeste. Odgovorili so mu, da so pisali zaradi matere v begunske tabore, na vlado, na urade, a da še ni odgovora, naj počaka še štirinajst dni.

Čas je potekal, Andrejček je zopet prosil. Povedali so mu, da so prišli odgovori, in da nihče ničesar ne ve.

Končno so se vendar naveličali njegovih prošenj in so ga premestili. A ne v njegove kraje, k bataljonu so ga poslali, tja da pošljejo umetno nogo za njim, potem ga odpuste in pojde, kam bo on hotel.

Tako se je vozil k bataljonu.

Na veliki postaji je moral čakati na vlak in tedaj je prvič srečal domačega človeka. Iz vojaškega vlaka ga je poklical znan glas: »Andrejček kam?«

Andrejček je spoznal Krapeževega Toneta, svojega dobrega prijatelja veselih let, ki je skočil iz vagona in hotel k njemu.

»Tone, kam pa ti?« ga je pozdravil.

»Na fronto, že tretjič, moj ljubi Andrejček: Glej, vsi smo mislili, da si umrl. Kako sem vesel, da te vidim! Kod si hodil, kako se ti je godilo! Stopiva v stran, da mi poveš!«

»Končali so me za vedno, saj vidiš. Beračiti bom moral...«

»Kaj še! Kosil boš in mlatil tudi z leseno nogo, ko se navadiš!« ga je tolažil Tone. »Zdaj se vozimo doli na našo stran. Tam je še hujše kakor v Galiciji, pravijo... Nič ne vem, ali še pridem nazaj.«

Ti si vsaj te skrbi rešen...«

»Zamenjal bi s teboj, če bi mogel!« je dejal Andrejček in skoraj z zavistjo gledal Toneta, ki je bil že dobil tri zvezde in rumen našitek in bil zdrav, vesel kakor včasih.

»Kaj hočeš — tako je!« je menil Tone in ponudil Andrejčku cigareto.

Sela sta na klop ob zidu k mizi na peronu in molče kadila.

»Ali kaj veš o naših ljudeh?« je vprašal Andrejček, ko mu je Tone ponudil drugo cigareto, odpiral konservno škatljo in klical vina na mizo.

»Slabo je z njimi... Na Golem brdu ni več nikogar, vse je moralo v begunstvo. Granate se kajo v vas, kmalu bo vse sama razvalina. Tako mi je pravil te dni Urh, ki se je tolkel tam doli. Ranjen je bil v roko in je prišel še živ nazaj.«

»Kje so naši ljudje?«

»Na Štajerskem nekje tu blizu v velikem taboru. Barake so postavili. Mnogo pa jih je drugod, da drug za drugega ne vedo...«

»Jaz iščem mater že pol leta...« je vzdihnil Andrejček

»O njej res ne vem, kje je... Moji ljudje so v barakah, pred štirinajstimi dnevi sem vzel slovo in videl pol vasi. Tvoje matere pa ni tam...«

»In župan in Francka?« je vprašal Andrejček.

»Jih tudi ni tam gori. Nekje na Dolenjskem so, sem slišal praviti...«

»Toda nekdo drugi je vpraševal po tebi...« je mežikal Tone in nalival vino v kozarce. »Ona bi utegnila kaj vedeti... Marička, V Ljubljani je

natakarica. Ves svet pozna, ni ga transporta, da bi naši fantje ne ušli k njej pogledat k »Zlati Kaplji«. Ta teden sem govoril z njo, ko sem šel po rekonvalescente. Izpraševala je te po tebi...«

»Kaj si ji rekel?«

»Da nihče ne ve ničesar o tebi. Morda si padel, morda so te ujeli, morda ležiš kje bolan — tako sem povedal.«

»In ona? Ali je kaj dejala na to?«

»Smejala se je in me tolažila, da kopriva ne pozebe... Mislim, da ti je še dobra!«

»Molči, Tone! Kaj bo z invalidom!« se je užalostil Andrejček in izpil do dna.

»Lepo je bilo včasih, kaj? Ko si Holtera ne sel v konito, si zaslužil nedeljo!« se je šalil Tone.

»Padel je pol streljača od mene...« je odvrnil Andrejček in se spomnil na Aleša Koritnika in vprašal Toneta po niem.

»Saj res!« se je domislil Tone. »Aleša so zaprli, še preden je prišel iz Galicije, kjer je bil tudi ranjen. Obesijo ga, pravijo, če ga že niso!«

»Zakaj?« je vzdihnil Andrejček.

»Proti vojski je govoril in cesarja žalil... Pa ne vem natančno, kako je...«

Andrejček se je oddahnil.

»Vidiš, jaz sem pa vse te čase čakal, da mi bo pisal in ni bilo glasu od njega od nikoder. Skupaj sva bila ranjena v bolnišnici.

On je vedel, kako je bilo z menoj. Obljubil mi je, da mi pošlje izporočilo, karkoli bo.«

V pogovoru jima je potekla ura kakor minuta, da sta se oba začudila, ko je prihrumel Andrejčkov vlak.

»Iti moram!« je dejal Andrejček in vstal.

Ves beden in sključen je videti v svoj po- nošeni invalidski obleki.

»Pogum, Andrejček, še bova videla Golo- brdo, in ko ga bodo na novo zidali, postaviva najine baite skupaj!« se je poslavljaj Tone in spremil Andrejčka do vlaka.

Ko se je že vlak premikal, mu je mahal s čepico v slovo in klical: »Maričko mi pozdravi, kelnarico mlado!«

»Srečen, da je zdrav!« si je dejal Andrej- ček in sedel na svoj prostor.

* * *

»Kaj bomo z vami?« je vprašal pri bata- ljonu Andrejčka narednik, ko se je javil v zaka- jeni pisarni, kjer je bilo natrpano ljudi, ki so se deli ob mizah in pisali. Skladovnice papirja so rastle pod njimi, pisalni stroji so ropotali in škr- tali, zunaj pod vratni pa so čakali ljudje v uni- formah nestrpno drug drugega, da vstopijo in opravijo svoje posle.

»Kaj... Jaz ne vem... Saj vidite, invalid sem...« je odgovorjel Andrejček in vrtel če- picico med prsti.

»Ali hočete na dopust?«

»Zakaj ne... Mater bi šel iskat!« se je za- veselil Andrejček.

»Kam in za koliko časa?«

»V Ljubljano za teden dni.«

Napisali so mu pisanje, izplačali njegove borne invalidske krajarje in denar za menažo in je šel.

Drugi dan se je odpeljal v Ljubljano.

Pod noč je našel tisto krčmo, kjer je bila Marička natakarica. Sedel je v prvi sobi v kot in čakal. Mrak je lezel iz kotov, muhe so bren- čale na stropu, v drugi sobi je govorilo in se smejalo par vojakov, vmes se je čul ženski smeh. To je bila Marička, samo da je bil njen smeh globlji in drznejši kakor včasih, njen glas oster, zagrljen.

Andrejček je potrpežljivo čakal in poslu- šal.

»Ali imate fanta?« se je smejal eden.

»Na vsak prst kolikor hočem...« je odgo- vorila ženska.

»Ali hočete še mene?«

»Zakaj ne, če ste lep fant... Za enega je še zmeraj prostora...«

Andrejčka je nekaj zbudilo v prsih, potrkal je s palico po tleh. Marička je prišla, dasi je bila že skoraj tema, jo je Andrejček spoznal.

»Kaj hočete?« je vprašala z nevoljnim gla- som, videlo se ji je, da se ji mudi nazaj v sobo.

»Pol litra!«

Odšla je po vino.

Notri je nekdo prižgal luč pod stropom. Marička se je vrnila in postavila steklenico in čašo pred Andrejčka. Ni ga spoznala, ker je se- del v temi.

Štirideset krajarjev!« je dejala vsak- danje.

»Ali je treba plačati takoj?« je vprašal An- drejček.

»Tako! ker je vojska...«

Andrejček je izvlekel denar in naštel na svetlo progo preko mize svoje krajarje. Ma- rička jih je pobrala brez besede odšla v drugo sobo in tam spet sela k mizi.

Andrejček si je našel, izpil prvo čašo v du- šku, si zopet natočil in se zagledal v drugo sobo.

Da, to je bila Marička! Buina, košata je postala, skoraj lenih kreteni.

Obe bele roke je položila predse na mi- zo, eden izmed gostov, lepo oblečen v novo uniformo, jo je držal za desnico in ji nekaj še- petal na uho. In Marički so se iskrile oči, čez par hipov je vrgla glavo nazaj, da se je zas- vetil nien beli vrat, nagnila obraz, da se je z vi- soko frizuro dotikala lica tistega mladega člo- veka zaprla oči in se je smejala da so se ji sve- tilili med polodprtimi ustnicami.

»Izpridila se je...« si je skoraj z žalostjo dejal Andrejček in odmaknil oči od nje v temo. Izpil je kozarec do dna, zopet našel in izpil.

»In sem jo imel rad, Maričko, da sem za- voljo nje zavrgel Francko!« je mrmral sam s seboj. Najraje bi bil vstal in šel, ne da bi ga kdo videl.

Tedaj je vstopil nov gost v sobo, visok zamazan delavec, kakor je prišel z dela, in se razjezil: »Oštarija, luč! Ali bomo v temi!«

Sedel je k mizi v drugi kot, Marička je prihitela.

»Kaj, ali bo luč samo za boljše ljudi in za tvoje ljubčke?« je vpil delavec.

»Molči, neroda fabriška!« je odvrnila Marička, postavila stol na sredo sobe in prižgala luč.

»Ali naj te denem doli, punčara cukrasta?« je govoril delavec prijazneje in stopil k stolu.

»Glej! Danes si umazan. Florijan... V nedeljo, ko se umiješ!« se mu je nasmejala in skočila s stola.

»Tudi meni še pol litra!« je dejal Andrejček, ko je Marička hotela oditi po vino za delavca.

Vzela je steklenico izpred njega, ne da bi ga pogledala, in odšla.

Ko se je vrnila in postregla delavcu, je postavila steklenico pred Andrejčka in mu zopet s tujim mrzlim glasom dejala, naj plača, jo je on nagovoril:

»Marička, ali me ne poznaš več?«

Zdrznila se je in mu pogledala v obraz. Ni se ga razveselila, in mu podala toplo roko, nekako zdolgočaseno mu je dejala: »Saj so pravili, da si padel, Andrejček. Odkod si se tako nena doma vzel? Glej no.«

In se je domislila, mu segla v roko in se nasmejala: »Postaral si se.... Vojska te je hudo vzela...«

»Krapežev Tone te pozdravlja. On mi je povedal, da si tu!«

»Veš, čakaj, Andrejček! Potem mi poveš, ali pa jutri dopoldne. Gospodje so notri, nimam časa!«

Odhitela je v drugo sobo.

»Nima časa...« si je šepetal Andrejček in si nalil iznova. »Zame nima časa, da bi jo vprašal, ali kaj ve o moji materi. Za one ima čas, ki ji pravijo prazne marnie....«

Z vsakim požirov vina, ki ga je popil, je rasteel njegov gnev.

Potrkal je s palico po tleh.

»Kaj bi vendar radi?« je vprašala Marička na vratih.

»Samo kratko besedo, Marička! Ali kaj veš, kje je moja mati?«

»Kako bom vedela? Župana moraš prašati, tam doli na Dolenjskem je...«

In mu je imenovala dolenjsko vas ter zopet izginila.

»Marička, ven pridi!« je klical zopet Andrejček.

»Kaj bi radi?« je vprašala kar iz druge sobe.

»Lačen sem. Prinesi kaj večerje!«

»Zdaj še ni kuhano. Tu imaš kruh!«

In je postavila predenj krušnico z dvema odrezki štruce in zopet šla,

Andrejček je trgal s prsti sredico od skorje in jo tlačil v usta, da bi ne zakričal od besnosti. Zakaj Marička je zopet sedela tam med tistima dvema in se smejala.

Izpil je zadnjo čašo, drzna misel mu je šinila v glavo, vstal je in stopil v drugo sobo.

»Ker nočeš ti ven, sem pa jaz prišel sem!« je dejal in odmaknil stol od mize, kjer je sedela Marička. Oba moška sta umolknila, Marička je užaljena vstala in nekam odšla.

»Čujte, vi, mož! Ne madlegujte gostov!«

Andrejček je šele tedaj zapazil, da ima ta človek naredniško šaržo.

»Prostora je za vse...« je odgovoril mirno.

»Niti salutirali niste...«

»Invalid sem in sem na fronti pozabil...«

»Jaz vas bom navadil, le čakajte!«

Nagnil se je k tovarišu, ki je vrtel v zadregi kozarec pred sabo:

»Glej, ti ljudje mislijo, da smejo vse, ker so bili na fronti...«

»Pusti ga!« je odgovarjal oni.

Marička se je vrnila, nekaj naredniku pošepetala in se je na to obrnila k Andrejčku: »Večerja je gotova... Guljaš, vampi, klobasa z zeljem...«

»Nič te ne prašam, Marička, samo prijazne besede!« jo je prekinil Andrejček.

»Slišite! Če gospodično ne pustite v miru, pokličem ta hip patroljo!« je vzrožil narednik.

»Albin, saj sem ti rekla, v kuhinjo pojdi!« ga je mirila Marička.

Andrejčka je nekaj tiščalo v grlu.

»Pogovoril bi se rad z njo, je iz iste vasi doma!« je odgovoril naredniku.

»Prej sem jo poznal kakor Vi!«

»Andrejček, ti si pijan!« je prasknila Marička tisti hip v smeh.

»Po patroljo bo res treba!« se ji je smejal narednik.

Andrejček je vstal, izvlekel denar in vrgel drobiž na mizo.

»Zbogom! Bog bo udaril tudi med vas in tebe, bo najbolj zadel...«

Njegov obraz je bil tak, da so vsi onemeli. Visok, trd je šel ven, na vratih se je moral skloniti.

Ko je stopal po temačni ulici in je odmeval njegov korak z udarci njegove lesene noge ob zidovih, je snel čepico z glavo, da si ohladi vroče čelo.

»Prav se ti godi, norec! Zdaj se smeje in pripoveduje ljudem, kdo si. Vidiš, zdaj je prišla pokora za vse tiste večere, ko si hodil k njej vasovat! Takrat si bil lep, mlad, prešeren in si se igral z njo objestnosti in ji verjel, da te ima rada. Zdaj si invalid, nadložen kakor kruljav be-

rač, zdaj se pokoriš, ko te ne mara več in jo je sram, da bi pred ljudmi govorila s tabo!»

Iz jesenske megle, ki je padala na mesto, je začel pršeti dež.

Andrejček pa je hodil od luči do luči, od ulice do ulice in ni vedel, kam gre....

XII.

Prvi novemberski sneg je bil zabadel, ko je dobil Andrejček prvo vest o svoji materi. Francka je pisala pismo, pismo, ki je končavalo tako le: — Na vse strani smo pisali, a te nobeno naše pisanje ni našlo. Od tebe tudi ni glasu, nihče ne ve, ali si še živ, ali ne. Mati je slaba, a ne more umreti, da bi te ne videla prej še enkrat. Trdi vedno, da si še živ in da te Marija varuje. Dejala je, naj to pismo pošljem gospodu župniku, ki so tudi v begunstvu, a v drugem taborišču. On vedo tudi zate in ti bodo pismo poslali po regimentu. Pridi, Andrejček, takoj, tvoja mati bi te še rada videla. —

Andrejček je pogledal, kdaj je bilo pismo pisano, in je videl, da je že štirinaest dni poteklo od tedaj. »O, Bog, da bi ne bilo prepozno!« je trepetal.

In je hitel na postajo, da ga je bolna noga nekla v kolenu kakor žerjavica, in se vozil dve noči in en dan in je stal ob nekem jasnem jutru ob vhodu v taborišče. Baraka za barako, kakor daleč je seglo oko v velikem četverkotniku, ki je bil z lesenimi stenami zagrajen na vseh straneh.

Pred Andrejčekom je stal siten človek, vojak, crožnik, policaj ali Bog vedi kaj, in hotel vse vedeti: kdo je, kam gre, koga išče, ali ima dovoljenje, da sme v taborišče, in množica vprašanj, da se je Andrejček tresel od nestrpnosti.

»Pustite me, moja mati umira tu nekje! K njej moram, vse drugo vam povem potem.«

»Počasi, človek božji! Kam pa hočeš med to množico beguncev, ki jih je vojska nagnala iz vseh vetrov sem? Ime povei, kako se pišeš, papirje pokaži, potem bomo iskali.«

Peljali so ga v pisarno, važno iskali po nekkih zapisnikih, hodili iz sobe v sobo, slednjič je prišel nekdo in povedal: »V špitalski baraki je.«

In Andrejček se je znašel kakor v sanjah tam.

Ozek, bled je bil stisnjen materin obraz v blazino, globoko udrte oči so še živele, ko se vele rumene roke niso mogle več dvigniti v pozdrav in so se le rahlo tresle na surovi plati, ki je pokrivala usehle ude.

»Prišel si, Andrejček... Vedela sem, da še prideš...« je šepetala.

»Sedi, siromak, in se nasloni k meni, da te še enkrat vidimo od blizu, dete moje.«

»Pol leta sem vas iskal, mati, in vas nisem mogel najti...« je govoril Andrejček, z desnico

prijel rahlo materine mrzle, drobne prste, z levico pa si potegnil preko oči.

»Trudna sem, begunstvo mi je vzelo zadnje moči... Zdaj bi zaspala tako lepo, ko si prišel...«

Zaprta je oči in se pokojno nasmehnila.

Tedaj je pristopila Francka, popravila odejo in šepnila: »Tako te je čakala ves zadnji teden.«

Andrejček je dvignil glavo in prvič pogledal Francko. Bledjša, nežnejša je bila kakor včasih, oči bolj vase zamišljene, kretneje mežne, materinske.

»Nikoli ti tega ne pozabim, Francka, da si tako dobra!«

Mati je odprla oči in je ugledala oba pred seboj.

»Bodi mi hvaležen, Andrejček, skrbela je zame bolj, kakor bi bila moja hči!«

Zopet je zatisnila oči.

»Francka, hudo sem te žalil, ali mi moreš odpustiti?« je prosil Andrejček.

»Vse sem prestala, toliko trnela, da nisem imela časa misliti na to, da bi me bil žalil. Glej, za vse te moram skrbeti!« je pokazala po sobi.

»Kako to?« se je začudil Andrejček.

»Strežnica sem bolnikom, odkar sva z materjo tu... Nekoč si mi dejal, naj grem za nuno. Glej, zdaj so se skoraj tvoje besede izpolnile... Usmiljenka bi rada postala...«

Tedaj je Andrejčka zbudlo v srcu, rad bi bil nekaj rekel, a ni mogel.

»Vode!« je zaprosila mati.

Andrejček je vstal, da ji postreže, tedaj je Francka zapazila, da ima leseno nogo.

»Ne trudi se! Vidim, da težko hodiš, siromak!« je šepnila in vzela z mize skodelico čaja, da ga da bolnici. V njenih očeh je zasijalo usmiljenje, ki je Andrejčka hipoma pomirilo.

Ko je pomagal Francki, ki je materi dvignila glavo, da bi mogla piti, mu je padla palica na tla, neroden kakor je bil.

Ko se je sklonil po njo, je materino oko spoznalo hipoma vse, kako je z njim.

»Francka, tudi on bi bil potreben tvoje pomoči...« je dejala preposto in oba sta vedela, kaj je hotela reči.

Drugo jutro je bolnica umrla v njenih rokah in njene zadnje besede so tu zvezale za večno.

* * *

Andrejček se je vozil zopet k bataljonu. V todo žalost po umrli materi je segala misel na Francko. Ni bila beseda izrečena, nista se izpovedala drug drugemu, ob materinem grobu sta oba jokala, ob ločitvi sta komaj dahnila poslednji z bogom!

A vendar je Andrejček vedel, da pride čas, ki bo Francka njegova žena.

»Saj bo kedaj konec teh groznih dni in tedaj se snideva!« ji je bil dejal na postaji, ko je vstopil v vlak.

Ali ga je razumela, ali ne, vseeno. Na peronu je stala in gledala za njim, ko ji je s čepico mahal skozi okno v slovo.

»O Francka, zlata duša, ki sem to našel!« je govorila med sabo skozi tisto okno.

Nekdo je sedel za njim v kot in ga pozdravil: »Kam se voziš, Andrejček?«

Ozrl se je in spoznal Koritnika.

»Ali te niso obesili?«

»Šest mescev sem bil v ječi. Pasje življenje, ti pravim. Morali so me izpustiti, ker mi niso mogli ničesar dokazati. Določen sem spet za fronto in zdaj grem domov, da še enkrat vidim ženo in otroke. Od začetka vojske jih nisem videl.«

Toplo je bilo Koritnikovo pripovedovanje.

Med potjo sta se zmenila, da bo Andrejček spremil Koritnika na dom.

V tistem mestu bi moral čakati na vlak do drugega jutra, bolje mu bo, če bo čez noč na njegovem stanovanju kakor da bi zamrzoval na postaji.

»In lažje mi bo, Andrejček, če boš z menoj...« je ponavljala Koritnik venomer.

Mrak se je že delal, ko sta šla iz zasnežene ulice preko malega dvorišča na Koritnikov dom. V pritličju med dvema velikimi steklenimi okni je nad vrati visel skromen napis: Aleš Koritnik rezbar in podobar.

»Odpri ti, Andrejček! Mene je strah, da mi kolena klecajo...« ga je zaprosil Koritnik.

Vrata so zacvilila v tečajih, vstopila sta. V belem svitu zasneženega dvorišča, ki je gledalo skozi okna, je Koritnik pogledal po delavnicah.

»Kakšna zapuščenost! Tu ne bom mogel nikoli več delati!« je šepetal Koritnik.

Skozi nizka vrata sta stonila v mrzlo kuhinjo. Iz zaštedilnika se je dvignila v veliko ruto zavita starka.

»Kdo sta, za Boga svetega?« je kriknila.

»Jaz sem, Aleš... Prižgite luč!« je odgovoril Koritnik.

»Ti, Aleš? Moj Bog, kdo bi te bil čakal ob tei uri!« je tresetala starka in s tresočimi rokami iskala vžigalic.

»To je moja tašča!« je poročil Koritnik Andrejčka in si odpenjal nahrbtnik.

»Kje je Roza, kje sta otroka?« je vprašal med fem.

»V postelji... Ona leži že šest tednov, otroka sta pri njej, da ne prezebata. Drv nimamo, da bi kurili...« se je opravičevala starka.

Koritnik je planil v sobo.

»Drv ni, gospod, in taka zima! Les iz delavnice smo res pokurili, zdaj nas zebe. Komaj da skuhamo z ostanki...« je govorila ženska Andrejčku in privijala luč.

V sobi pa sta vnila otroka: »Afa, ata!« In je jokal Aleš, da se je čulo skozi zaprte duri.

»Moja hči ne bo vstala, gospod. Zdravnik je rekel že davno, da ji gre na pljuča... Oh!

Iz sobe je stopil Koritnik, držal oba otroka na rokah in jih pokazal Andrejčku: »Glej ju, črvička nedolžna! Tudi miima ni prizaneslo, prezebata kakor mi zunaj, še bolj...«

Šel je odvezovat nahrbtnik in jima nasul v naročji prepečenca.

»Veš Andrejček, ukradel sem ga iz skladišča, ko smo ga včeraj zračili. Konserv sem si nabasal v žepe, čaja, kave, sladornia.... Samo drv ni...«

Obrnil se je k tašči: »Peč bi morali zakuriti, v ognjišču zanetiti... Ali nimate drv?«

»Samo te deščice!« je pokazala starka pod štedilnik.

»Pojdi z mano!« je dejal Koritnik mračno Andrejčku in ga povlekel s sabo v spalnico.

»Glej Roza, to je moj prijatelj. Rad ga imam, ker sem mu življenje rešil. Siromak je...«

»Daj ji roko, Andrejček!« se je obrnil h Košuti.

Iz borne postelje, ki je bila v naglici pokrita s pisanim pregrinjalom, je zasijal Andrejčku prelep obrazek, nežno oblikovan od trpljenja in boleznih.

»Sedaj bomo zakurili, Roza!« se je obrnil Koritnik k ženi. »Andrejček, pomagaj!«

V kotu je odgrnil zagrinjalo s kina svetnice, ki je bil le grobo izdelan, le obraz je bil že dovršen.

»Bali smo se dotakniti tega tvojega dela, Aleš... Zato je do danes stal kip tam, kakor si ga pustil...« je dejala žena.

Dvignila sta kip in ga nesla v delavnico. Koritnik je vzel žago.

»Glej, Andrejček, to bi bilo veliko delo: sveta Roza Limanska.«

Poglej obraz, kako je izdelan!«

»To je lice tvoje žene!« se je začudil Andrejček.

»Danes bo vse zorelo. Umetnost je umrla, moja žena bo tudi. Samo en večer toplote, en večer miru, potem naj se vse potopi!«

»Ali ni škoda?« je ugovarjal Andrejček.

»Žagaj!« je odvrnil Koritnik in žaga je zapela.

Tisti večer je bilo prvič to zimo toplo v Koritnikovem stanovanju.

Drugo jutro je Andrejček ob slovesu dal otrokoma ves svoj denar, kar ga je imel.

»Poiutrišniem se vrnem, Andrejček!« mu je stiskal Koritnik v delavnico roko. »Zdaj mi ne bo težko iti na fronto, ko sem videl svoje, ki jim je slabše kakor meni...«

* * *

Minula so leta, voiske je bilo konec menadoma, s front se je valilo človeštvo trudno, do krvi zbičano domov.

V rdečih večerih pozne jeseni so brneli vlaki, natrpani ljudi do vrh streh, po železnih cestah in kolesa so pela tisočem in tisočem pesem hrepenenja vseh teh grozote polnih let: domov, domov!.... V oblakih so gorela krila le-

tal, propelarji so tudi peli samo to melodijo: domov, domov! Po cestah so se vlekle čete ljudi, ki si niso mogli priboriti prostora na vlakih, so divjali avtomobili, so jahali konjiki in topničarji — : vse domov, domov!

Tedaj je tudi v Andrejčku vzcvetela misel: domov pojdem.

Šel je najprej na sever, da naide tam svojo Francko.

* * *

V Ljubljani so visele črne zastave s hiš. Pred časopisnimi deskami so se zbirali ljudje in čitali: Gorica in Trst izgabljena. Vršili so se shodi, govorniki so govorili, mladina je vrvela po ulicah. V kletih v krčmah so se ljudje razgrevali, merodajni činitelji so nosili resne obraze, vsi koncerti, vse predstave so bile odpovedane.

Tedaj je stopalo skozi meglo četvero ljudi po ulicah proti postaji: Andrejček in njegova žena, Krapežev Tone in Aleš Koritnik.

»Ali nas bodo pustili na meji čez?« je skrbelo Toneta.

»Peš pojdemo, kaj ne, Andrejček? Na fronti smo hodili preko drugih sovražnikov in ovir, kakor so tisti za Postojno!« je bodril vse skupaj Aleš.

»In tam doli nas čaka dom, razbit, porušen, požgan dom morda, a vendar dom... Še imam dvoje rok in Francko. Živela bova, za celo Golobrdno bom tesal, ko bomo vas zidali iznova... Nič me ni strah teh črnih zastav... Kakor na dveh bregovih smo, pride čas, ko ne bomo mogli drug drugega, ker nám bodo celo vrv za brod presekali. Naši otroci pa bodo most zidali, zato je treba, da gremo na ono stran...«

Tako je govoril Andrej Košuta in se videl že v mislih na mestu, kjer je stala njegova rojstna hiša. Videl se je, da teše prvo bruno za svoj novi dom.

* * *

Mimo mladosti.

Roža rāzprta v jesenskih vrtéh,
upanje mrtvc na težkih očeh —
parki, kje skriti, poletni so smehi?

Puste stezé so, brezlistne vejé
prste iztezajo preko mejé —
jih bo zdaj konec v iskani utehi?

Srca v nebo segajoč so škrlat,
prošnje njih tipajo, iščejo vrat —
ali nebesa ne čujejo klica?

Ali v požaru naj lastnem zgoré,
ali naj ž njimi še srce umre?

V meglo jesensko je plānila ptica...

Stanko Kosovel.

RUDARSKA LEGENDA. FRAN TRATNIK.

OCOJ — na sveti večer --- sem se spomnil na legendo o treh rudarjih:

Pred davnim, davnim časom so kopali trije rudarji — dragi v dolgem rovu. Motna svetloba jamšaric jih je razsvetljevala

upognjene pri njihovem delu, njihove sence so se premikale po vlažno se svetlikajočih stenah. Zgodilo pa se je nekaj strašnega: na drugem koncu rova — pri izhodu, je zagrmelo, kakor da

se je preklala zemlja. Tla so se jim zazibala pod nogami, kriknili so, toda njihov krik je onemel v grmenju skalnatega plazu, ki se je sesedel v rovu.

»Moj Bog, Peter, kaj se je zgodilo?« je v trepetu vprašal rudar-novinec svojega tovariša. Od strahu je bil omahnil k steni, z obema rokama se je oprijel skale... »Fant, zasulo nas je...«, se je glasil tesen odgovor starega rudarja.

Ko je ponehalo vsipanje, so šli pogledat. Izhod iz zemlje je bil popolnoma zaprt. »Udajmo se v božjo voljo«, je tolažil Peter tovariša, ki sta se nema zgrudila na tla: »Ni se nam prvim

zgodila taka nesreča, odkopali nas bodo, verujta. Pred nekaterimi leti sem bil tudi že zasut s tovarišem in nama ni ostalo niti toliko rova, kot zdaj; bilo je nekoliko višje: dvanajst ur so kopali do naju, do nas bodo morda en dan, dva dni, več ne...«

Neznana tesnoba v prsah je dala Petru te besede, da tolaži tovariša in da dá njemu moči, saj kot najstarejši ju bo moral vzdržati, da ne okamenita v obupu, če bi pomoč ne prišla še do drugega dne... in bi morali čakati tretjega.

»Pametni moramo biti«, je dostavil.

Pomaknili so se na svoje prejšnje mesto. Z žebelj v steni so sneli suknje, iz žepa fantovega se je pognala v drznem loku jamska podgana.

»Prokleta golazen!« je zamrmral in vrgel s studom suknjič na tla. Zazvenelo je steklo: steklenica s črno kavo se je razbila v notranjem žepu.

»Za božjo voljo. Neje, kaj misliš?« sta začela Peter in srednji tovariš Tomaž.

Neje se je vrgel na tla, otipal je ubito steklenico: odletel ji je bil vrat, nekaj kave je še ostalo v nji.

»Fant, vsaka kapljica nam je zdaj zaklad«. Varno je postavil odbito steklenico poleg sebe in ožel vanjo žep, da je zacurljalo tako lepo, kakor bi sama tolažba kapljala v srce...

Tovariši so posedli na tla. Začel je Peter: »Hvala Bogu, imamo kruh, imamo pijačo, previdno, po pameti dovolj za tri dni in takrat bomo že davno rešeni, saj tovariši že kopljejo do nas...«

»Bog daj!« je pristavil Tomaž.

Peter je nadaljeval: »Božje darove moramo varovati pred podganami. Prvi bom stražil jaz, vidva lahko zadremljeta... Ne bomo si kvarili zraka z jamšarico, upihnem jo. Kadar bo treba, posvetim.«

In Peter, ki je mnogo izkusil v življenju pod zemljo, med mrkimi, nemimi skalami, je premagal razburjenje, da je mogel s čudovitimi zgodbami tolažiti tovariša in sebe. Tem zgodbam je pristavljaj: »Če so rešili te, pa ne bodo nas, ko imajo vse priprave za to. Tovariša, nismo še zapisani smrti, nismo še... nismo še...«

Peter je sedel v sredi in Neje se ga je oklenil od strani kakor otrok svojega očeta z udanostjo. Na ramo se mu je naslonil Tomaž:

»Peter, tovariš, ali bo res tako?«

»Da sem sam, bi bil že obupal«, je izgovoril v mehkih besedah fant Neje.

»In jaz... Hvala Bogu, da imava Petra!«

Petru se je rodila iz udanosti tovarišev moč v srcu.

»Nič strahu, tovariša, groza vaju je utrudila, počijta si, vaju sem stražiti.«

Tomaž je onemel; v nemirnem polsnu je drgetal mladenič:

»Peter, ali že kopljejo?« je zmotil tišino v rovu.

Potrdil mu je: »Vem, da kopljejo; k sveti Barbari molim, da izprosi božjo pomoč.«

Neje se je umiril in legel. In Peter je molil dalje, poltihu je vzklikal: O sveta Barbara, pomagaj! Nehote so se mu ponavljali ti vzdih, nehote so mu trgali posamezne prošnje očenaša... in nazadnje je mogel le samo še te vzdihne trudno, trudno ponavljati.

»Tomaž, zdaj boš ti, jaz ne morem več...«

Utrujen od težkih misli je omahnil na zemljo Peter; Tomaž se je nemo vzdignil, da varuje božje darove, ki so se polagoma kršili, pred drznimi jamskimi podganami.

V tretjem času je imel stražo Neje. Nič posebnega se ni bilo pripetilo dotlej: tesen mir je bil v rovu, zdaj zdaj ga je motilo cviljenje podgan, ki so se podile po tleh in stenah, ali pa je zašumel od zaprtega izhoda sem droben gramoz, ki je polzel po nalomljenem kamenju.

Nejca je mučila žeja, s tresočo roko je segel po ubiti steklenici, še je pljusvalo v njej, ni se mogel premagati: izpil je.

»Fant, ne vsega!« ga je opomnil Tomaž.

»Nisem...«

Ali izpil je bil in žeje ni potlačil. Da bi jo premotil, je vstal in stopil k steni, obraz je pritisnil k vlažni skali; o da bi dobile ustne požirek vode, en sam požirek. Burni valovi misli so zaplali v njem in začutil je, da bo kriknil s silnim glasom in ta bo zadnji.

»Neje, ne smeš!«

Ali je bila res izgovorjena beseda Petrova. Ni mogla biti: Peter je ležal negibno.

Pa naj je govoril kdorkoli, Neje mu je odgovoril z mislijo: smem.

Boječ je sedel k tovarišema, z roko je otipal posodo. In še plašneje se je odmikal od tovarišev. Stopal je po rovu oprezno, z levico je tipal po skalah, v desnici je držal posodo s pijačo. Tovariša ne bosta slišala: nastavil jo je k ustam in izpil v močnih, strastnih duških... Ali kakor da je bil pijači primešan strup, ki z gotovostjo pripelje v smrt, pred to pa vzbudi njeno napovedovalko: obupno misel...

»Proketo, poginem naj!«

Z zadušljivim glasom je izhropel te besede in treščil s čelom ob steno...

Krvavega sta položila Nejca na suknjiče. Brleča jamšarica mu je sijala v bled obraz; po čelu so mu bili padli lasje in se sprijeli v krvi.

»Nesrečnež, moje je izpil,« je bolestno vzdihnil Peter.

»Izkušen sem, ali bil sem še premalo: nisem mislil, da je Neje tak otrok, ki ni znal potrpeti, ni se znal premagati; mlad je, revež...«

Nezavesten je ležal Neje, Peter mu je obvezal čelo z ruto, Tomaž mu je kanil v usta nekaj kapljic pijače.

»Tomaž, ni bilo prav, da sva ga pustila stražiti. Neje je še otrok, ki potrebuje materine ljubezni pa tudi očetove palice. Tomaž, daj mi požirek, suši me v grlu. Ne boj se, dosti mi bo kapljica...«

»Ali bo zadostovalo za vse, malo sem že odpil...«

»Zaupaj!«

Tomaž je bil vstal, ali tresle so se mu noge od strahu in vlago zemlje je čutil v kosteh, roke so mu omahovale, tresoč je otrnil stenj jamšarice. Brleči plamen je kazal njegovo nemo bolestan na upadlem obrazu. Ni se mogel vzdržati, klecnil je na kolena, roke so mu omahnile naprej in s čelom je zadel na zemljo med rokama.

»Peter, po meni bo; če doživiš, da nas odkopljejo, pozdravi mi ženo in otroke; povej jim, da sem lahko umrl. Peter, meni je čudno sladko v srcu.«

»Tomaž, vsi doživimo, tudi ta-le moj otrok. Zdelo se mi je, da slišim kopajoče, če jih uho ne sliši, srce jih čuti.«

Dogorel je plamenček, drhteče splapolal in kakor da so ga odstrigle škarje, je trepetajoč obvisel hip v zraku in ugasnil v brezglasni temi: v njej je oglušela zadnja Petrova slabotna beseda — — —

Takoj po nesreči so bili pričeli s krepkim reševalnim delom; slednji rudar je hotel biti v pomoč, da bo deležen zmagoslavja, ko otmo tovariše temnega živega groba, in da bo dal otrokom lep spomin tovariške ljubezni, da jih bo grel v mrzlem, vsakdanjem življenju.

Močna je bila vera v reševalcih, da pridejo do živih, ali tretji dan so že obupavali.

»Izpila jih je zemlja, nam bo dala le kosti«, so vzdihovali med težkim delom. Na rudarsko mestece je legla nema groza. Ljudje so čakali, da se oglase v linah svete Barbare jokajoči zvonovi in takrat se bodo uvrstili v vrste pogrebcev. —

V zasutem rovu tistikrat ni bilo več grobne lenobe.

Peter je izgovoril v mehkih besedah:

»Tovariša, ali vidita?«

Ves rov je sijal v prečudnem siju, lesketale so stene v njem: veličastneje kakor pri polnočnici v cerkvi svete Barbare, ko gore vsi lestenci.

»O, luč!« je slabotno vzdihnil Nejče kakor otrok, ki po bolnem spanju ugleda poleg sebe v noči ljubečo, bedečo mater, z lučjo v roki mu seva v bleđi izmučeni obraz.

»Ali ni prikazen?« je trepetal Tomaž.

»Poglej jo, lepa gospa stoji pri nasutih skalah...«

»Ne vidim,« je zašepetal Tomaž.

Kakor v hipu prižgana, tako je bila v trenutku vgašena svetloba in tema in molk v rovu sta postala obupnejša.

»Peter, mene bo zadušilo,« je jokal mladi Neje.

Petrova roka je iskala fantovega obraza z besedo: »Potolaži se, otrok moj!«

Tomaž se je sklonil k njemu:

»Še je nekaj kapljic v posodi, izpij... jaz nisem žejen in ne bom več...«

Pa je spet zasijala svetloba, še vsa lepša, vsa toplejša od prejšnje.

In gospa — prelepa gospa — tudi Tomaž jo je videl sedaj — je stala sredi razsvetljenega rova, luči so jo ožarjale kakor zvezde.

»Gospa, kdo si?«

Bolj dahnjeno kakor izgovorjeno je bilo Petrovo vprašanje... Pa izzvenelo je že v temo. Neje je bolno zahropel: »Žejen.«

Peter je jokal v srcu: kaj naj mu dam. Tomaž mu je dotipal ustne, s slabotno, tresočo roko je nastavil nanje steklenko in ostala mu je v srcu neizgovorjena beseda: če je še, je to zadnja kaplja.

In že je bil ves rov užgan kakor v nebeški zarji in tik nad nje se je sklonila gospa med zvezdami, iz njenih belih rok so jim tekli žarki, poljubljali so ustne rudarjev, ki so srebale, kakor da pijo.

Oči tovarišev niso mogle več gledati, zato je govorila gospa:

»Marija sem... Jutri večer ne pridem... sve-ti večer bo in praznjem s Sinom spomin, ko se je bilo nebo približalo zemlji. Ali prosila bom za vas, da se tudi vam približa...«

Od nikoder prošnje besede, žarki belih rok pa so našli v globočini njihovih src prošnje misli:

Petrove: »Naj bi še videli solnce!...«

Nejčeve: »Nisem vreden...«

Tomaževe: »O, žena, o, otroci...!«

Po dolgih dneh, popoldne pred svetim večerom so jih odkopali. Iz globokega rova so si podajali rešitelji nepričakovane, vesele besede: Še žive. Oba rudarska zdravnika sta čakala, da dvignejo ponesrečence v jašek. Previdno sta naznanila črni množici pred jaškom rešitev tovarišev rudarjev. Množica, ki je čakala, da se poslovi od mrtvih, se je morala raziti, kakor je bilo ukazano: vse naj bo, kakor da se ni nič zgodilo, nič posebnega.

Ponesrečenci so ležali v jašku. Zdravnika sta bila vtopljena v oživljajno delo. Petru je odprl žarek zahajajočega zimskega solnca oko za hip, samo en hip. Nejcu pa se niti trepalnice niso ganile, Tomažu so strepetavale mišice.

Zdravnika sta si razodevala mnenja v tujem jeziku. Starejši je namignil zadaj stoječemu pazniku:

»Pošljite po, gospoda, s sv. oljem naj pride; midva sva skoro opravila.«

Tistikrat so farni zvonovi s svojo mogočno besedo oznanjali v veseli pesmi rešitev ponesrečencev in kmalu potem so se prelili glasovi v pesem svetega večera: v spomin, ko sta se bila združila nebo in zemlja...

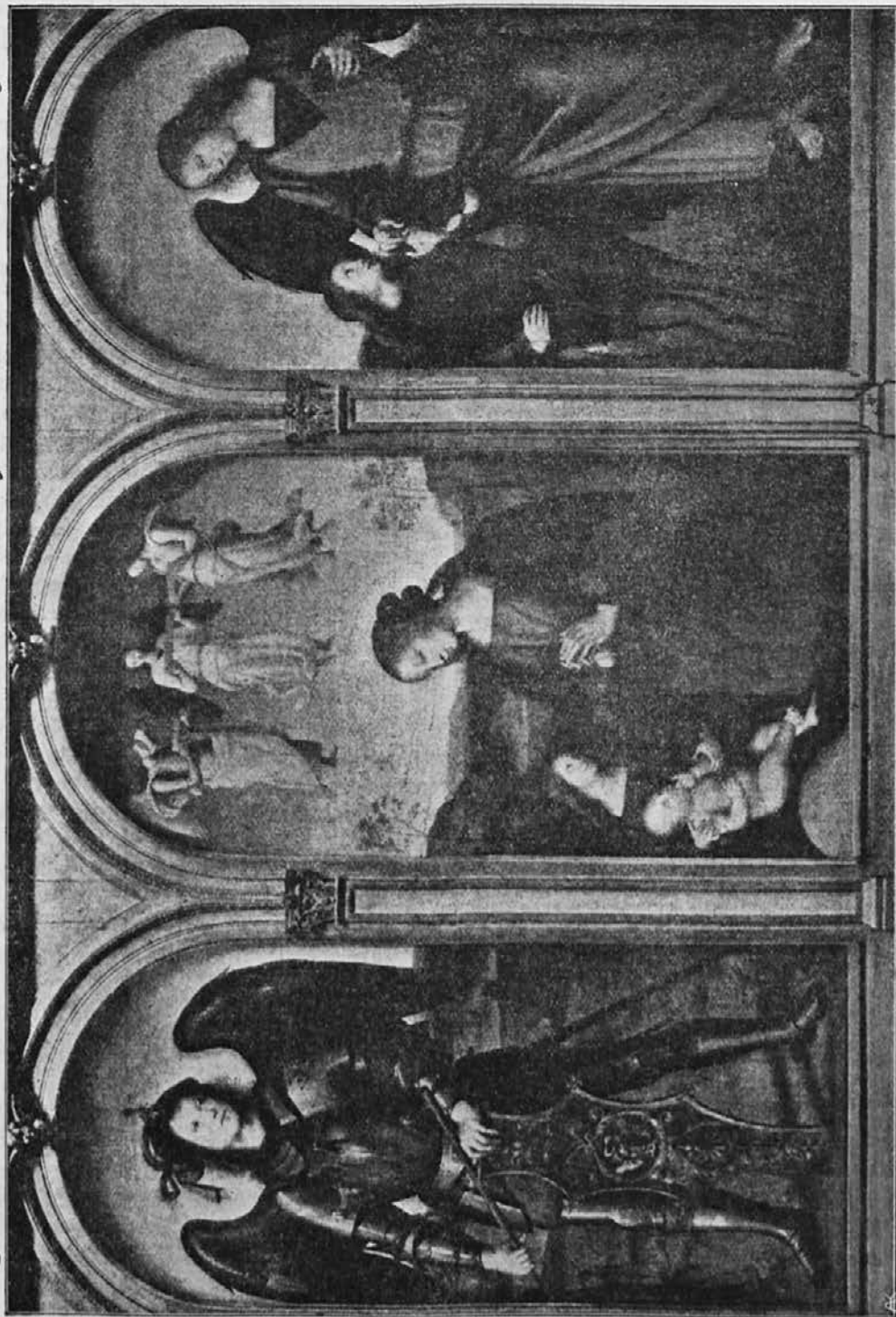
Na drugi božični praznik so pokopavali Petra in Nejca. Črne vrste so se vijugale proti pokopališču, Zrak je bil nasičen farnih glasov in podružniških zvonov, da so globlje klonile glave pogrebcev kakor pri navadnih pogrebih.

Ta in oni je pomislil: rešena sta bila, oko se je bilo odprlo solncu naproti — ali vseeno se jima je tako mudilo nazaj v jamo.

V odprti lini jaška je kljukala deska najbolj tesnobno pogrebno pesem, ki jo more občutiti srce... Jako nedopovedljivo je bilo to žalost-

no nabijanje deske, kakor nedopovedljiva je bila resnica — vsej množici tajna, da to ni bil pogreb mrtvih, to je bila procesija Ljubezni.

Ali pogrebci tega niso mogli spoznati in doumeti in so si mislili v srcih: povedal bo Tomaž, če bo še ostal pri ženi in otrocih.

Devica Marija z Detetom.

DEDEK TUNJA. V. JURKOVIČ. II. HEBAT.

Si v vasi so ga zvali dedek Tunja; in ako si izrekel to ime, je vsakdo vedel, da je to stari ovčar, čestiti dedek Tunja. Otroci so vpili za njim, no, on se ni jezil, ker je bil izredno dober, zato so ga vsi ljubili,

najbolj pa mladina, ker je znal tako lepo pripovedovati. Pripovedoval je razne pravljice, najraje pa je govoril o svoji mladosti, a večkrat je pri tem opominjal in prigevarjal na lepo in pošteno življenje. Tunja je bil v svoji mladosti lep mladenič, a tudi sedaj ni »prestan človek«, kakor sam pravi, čeprav je vrigel že šestdeseto na rame.

Oče Tunja hodi še zmirom na pašo z ovčami. On ljubi ovce, ljubi pastirsko življenje, v katerem je odrasel. Lahko ga vidiš, kako prihaja na pašo v srajci s čipkastimi zaponkami, v telovniku in ruti okrog vrata. Na glavi nosi čepico z črno podlogo in v roki gorjačo; noge je obul v volnene nogavice in opanke. Na rami nosi vedno malho in odejo.

Oče Tunja ne potrebuje nobenega dečka, čeravno je star. Rad je sam na paši, ker se razume z ovčami. Nikoli jih ne pretepa, samo včasih zažvižga z bičem in kliče: »Arja — suša, kruja, gara, — serga, arrjaa.« — Ovce ga ubogajo in gredo dalje. Tunja gre za njimi in zaigra na orgljice.

Pride v log, na zeleno jaso, k vodnjaku z dvigalom. Dvigalo škriplje, a on vleče, da napoji ovce in da jih potem izpusti po polju. Zvečer samo zažvižga z bičem, pa: »Trkš! trkš! trkš!« — in ovce gredo same v ogrado, a njegov pes Cifra samo poskakuje okrog njih.

Ko izvrši svoj posel, pošlje ovce po širni livadi mulit svežo, še rosno travo, a Tunja krene s psom pod akacije, ki so jih nasadili ob poti za kolje. Odloži malho, razprostre odejo, in se zavali na hlod, da nekoliko zadremlje. Ne boji se, da bi mu šle ovce v škodo, če pa kdo pride, prebudi ga lajanje psa. In tako prične oče Tunja blaženo smrčati. Njegove široke ustnice in nozdrvi se napihujejo, a brki se mu gibljejo sem in tja, — sem in tja... Tunja ima prekrižane roke na trebuhu in spi...

To ne trpi niti eno uro in Tunja se prebudi, kakor da je občutil glad, odpre malho, izvleče kresilo, nagrabi listja in potem: kre! po kresilu in glej: ogenj.

Raženj je že čakal. Ko švigne plamen, naloži šibja in drv, kmalu je živa žarjavica. Tedaj natakne na raženj slanine in jo praži na žerjavici. Mast iz slanine kaplja na kos kruha

in prične jesti. No, pred jedjo se vselej prekriža in govori sam pri sebi: »Bog blagoslovi, nasiti me, in upokoji!« Ako je pri tem še rdeče čebulice in sira, je Tunja popolnoma zadovoljen. To se ponavlja po trikrat in še večkrat na dan. Tako je vsak dan redno, najprej ovce, potem kužek Cifra, škripanje dvigalnika, zajutek in tako dalje.

Ob lepih večerih spi oče Tunja zunaj na pašniku. Pokrije se z odejo, in spi brez skrbi, ali na vsaki najmanjši šum ali meket se takoj prebudi, napne ušesa kot Cifra, se dvigne na roke in poslušaj. Ko vidi, da se je varal, se vrže brez skrbi spet na ležišče in spi naprej.

Včasih čuje pozno v noč, kuri ogenj in kadi. Iz sela priplava k njemu veselo petje in vriskanje. Prav dobro razločuje pesem:

Ja uranič
u svu zoru,
bunar kitit
rosnim cviječem.

Tedaj sanjari do polnoči. Celo svojo mladost presanja v svoji glavi. Spominja se, kako je šel še kot deček na pašo, kako je rezljal piščalke in biče; kako je kradel in pekel koruzo; kako so ga tirali iz družbe. Spominjal se je, kako je šel v maškarade, kako je poslušal pripovedke o junakih, o hajdukih, o dedu Iliji. Spominjal se je ciganke, ki mu je prerokovala nesrečo. In v resnici. Jedva je Tunja vzljubil devojkco, mu je umrla, kakor da je bila okužena. Tunja je za njo plakal in molil za pokoj njene duše. Nikoli jo ni pozabil, tudi se ni hotel z nobeno več poročiti, temveč je ostal samec. Ciganke je odganjal in ni veroval v njih prerokovanja.

Vse to pade Tunji na um, Tunja misli na ono dobo, žaluje za njo; no, ni menda Bog hotel drugače in Tunja se prekriža, še nekoliko pomisli, in zaspi. Ko se zjutraj prebudi, je že pozabljeno včerajšnje sanjarjenje, spet je vesel, pa tudi starejši za en dan. Dnevi so prihajali in odhajali, Tunja se stara in je že precej star. Brki so popolnoma, lasje napol izpadli, a stara s srebrom okovana gorjača je že dolgo časa vsa izlizana in izrabljena.

II.

Tunja se je v resnici postaral. Vsi so ga nagovarjali, naj si vzame dečka, ki bi mu pomagal paziti na ovce. Ali dedek Tunja tega ni hotel. On je bil vobče uverjen, da se njegova čreda, ki se je vsako leto pomlajala, ne bi mogla tako lahko priučiti na novega gospodarja in bi Cifra ne hotel zapustiti. Ni hotel v pokoj in popolnoma pustiti čredo; čeprav so ga noge zapustile, vseeno je krevsal za ovčami. Včasih je vseeno vzel s seboj tudi kakega dečka, da mu

je pazil na čredo, nosil je malho in odejo, a Tunja ga je učil pripravljati piščalke in biče in še vse drugo; pripovedoval mu je o hajdukih, o kraljeviču Marku, o Turkih in Pasjeglavcih, pa o vilah, o volkodlakih in o morah. A mali se je včasih smejal, včasih pa je drhtel in trepetal ter gledal plašno okrog; posebno pa ako je solnce že zašlo za bližnja brda in so ovce meketale ter se stiskale v krdele.

Tako so Tunji prehajali dnevi.

Neko jutro mu je bilo nekoliko slabo a se na to ni oziral. Ni bil nikoli bolan, a omotica, ki ga je tedaj obšla, je tudi takoj spet prešla. Odšel je na pašo sam s psom, a čreda se je trkala in rinila naprej. Bil je mračen in slabe volje. Kako to, da mu je danes slabo in ravno danes zjutraj. Tega si ni mogel raztolmačiti. On je bil vedno zdrav, nikoli ga ni nikjer bolelo. Zato te nenadne slabosti, ki ga je obšla, ni razamel. Često se je bil varal, prehladil, a to je hitro prešlo. In sedaj omotica?

Prišli so na mesto, Tunja je zakuril in pričel pražiti slanino in rekam silno mu je teknila, prevzel ga je pravi pohlep po njej.

Plamen je ugasnil, Tunja se je nasitil in ovce so polegle.

Ni mogel pozabiti na jutro in mahoma, kakor da je zopet občutil bol; a niti sam ni prav vedel, ali ga boli glava, ali mu telo obhaja slabost, vse mu je bilo težko, tudi dihanje. Ni bilo drugače, Tunja se je počasi odpravil domov. Vsa vas se je čudila, kako to, da se Tunja tako hitro vrača domov; ker so ga videli takega, ga ni hotel nihče izpraševati.

Tunja je legel doma v posteljo. Domači so vedeli, da ne bo dobro, da dedek Tunja ni bil nikoli bolan, on je star, a sedaj ga je pa hudo prijelo.

In niso se varali.

Drugi dan proti večeru je pričelo zvoniti z vsemi tremi. Najprvo mali, potem srednji in nazadnje največji zvon. Ljudje so vedeli, da zvonit dedu Tunji. Vsakdo se je na glas zvona prekrižal in izmolil očenaš za Tunjo. Žerice so prebirale rožni venec, da isprosijo milost pri Bogu za častitega dedka.

Vse je žalovalo za Tunjom. Njegov pes Cifra se je pobito plazil, ko je videl, da se Tunja ne premiče, ovce so meketale, a dedka Tunja so nesli skozi mrtvašnico na pokopališče, da se tam odpočije od zemskih skrbi.

Tako je zmanjkalo častitega dedka Tunja.

Žalostna pesmica.

Vse je končano! Zletela je ptička v gaj,
nikdar, nikoli ne vrne se več nazaj —
vse je končano!

Vabil sem jo, naj se vrne. A njej bil gozd
tisto je, kar moji duši prostost,
pa ni hotela

se povrniti več: grozdece pela je,
grozdece pela je in tako pela je,
ah, kako pela!...

»Pridi moj ženin in rablo poljubi me,
rablo poljubi me, naglo zasnubi me
in me odpelji čez morje na jug,
tja kjer veselju je solnčece drug!

Prišel je — kdo? Ali ženin? Ne norec mlad!..
Ptičko zaslišal, ugledal je, in takrat

naglo izprožil... O ptička, o dobri Bog,
daj mi moči! — nikdar več ne bo čul te
log —

vse je končano!

Tiha sreča.

BREZEN. KULTURNO-ZGODOVINSKI POBERKI. LEOPOLD KEBER.

ZNAMENITI BREZENCI.

PREJŠNJIM poglavjem sem končal paberkovati kulturno zgodovino v Breznu. Z letom 1500. je izumrla rodovina Goriških grofov in njihova grofovina je prešla na Habsburžane. Ne trdim, da ni-

ma najnovejša doba t. j. doba po letu 1500. nobenih znamenitosti, nobenih kulturno zgodovinskih posebnosti, a vključ jo ne mahnem po široki cesti, ki pelje skozi najnovejši čas. Široka, ravna cesta ne miče bogve kako potnika, ki potuje v svojo lastno zabavo in mu je na tem, da si nabere medpotoma vsaj nekaj pomembnejših potnih vtisov. Tak potnik sem jaz. Ko sem prodiral v skoro neprodiren pragozd najstarejše prazgodovine in sem si moral z najrazličnejšimi sredstvi ugajati pot, da sem se vsaj kolikor toliko seznanil s skrivnostni davno preteklih časov, sem vriskal od veselja, naj sem se tudi tu pa tam oprasnil, naj mi je tudi trnje načelo moje hlače. Ko sem stopal po že nekoliko ulohjeni, čeprav še večkrat nevarni stezi starega veka, sem bil srečen in isti užitek mi je nudil kolovoz skozi srednji vek. In na vse to naj bi stopil sedaj s kolovoza na tako rekoč državno cesto Habsburške dobe, užival prah, dopaščal, da bi me pretekel vsak bivši gimnazijec, da bi se zaletel vame vsak veteran, ki je prebral zadnjih pet strani Avstrijske zgodovine iščoč svojega imena če prej ne vsaj na njeni zadnji strani?! Ne! Sicer je pa letnica, s katero sem zaključil svoje paberkovanje precej zaokrožena bodisi po obliki, bodisi po dogodkih, saj je v njeni največji bližini meja med srednjim in novim vekom.

Vključ temu ne morem še odložiti peresa, kajti veliko krivico bi prizadel onim Brezencem, ki bi bili gotovo prosluli v svetovni zgodovini po svojih zmožnostih, čudežnih prigodbah in skoro neverjetnih naključjih, da se niso rodili kot nesrečni gorjani, ki jim usoda ne privoščiči vstopa v svetovno zgodovino. Brezen je rodil nekaj takih mož, s kakršnimi bi se lahko ponasjal vsak drug narod, ki bi imeli dandanes drugje že precej spomenikov, ki bi posojali svoje priimke najlepšim ulicam in šetališčem in kojih obletnica bi se obhajala z največjo slovesnostjo in v delirični vzhičenosti. Mi smo v tem oziru mnogo zamudili, ne ljubi se nam, izvleči tega ali onega iz pozabljenosti, ker se bojimo obletnic in s temi združenih slovesnosti. Toda ker se da še vse to kolikor toliko popraviti, vsaj kar se tiče Brezencev, sem se namenil oddolžiti se njihovemu spo-

minu in jim postaviti v tem poglavju skromno spominsko ploščo.

Sedaj pa na delo! Mihec se je narodil kmetu Markiču kot četrti otrok med sedmimi. Najprej so ga starejši bratje pestovali, čuvali, ščipali, če je vpil, in ščegetali, da je vpil, pozneje je pa sam pestoval mlajše sestrice, čuval jih ščipal, če so vpile in jih ščegetal, da so vpile. Skratka, imeli so se vsi radi, čeprav so si izkazovali svojo ljubezen na prečudne, nenavadne načine. V družbi svojih sovrstnikov je pasel nato Mihec Brezensko drobnico. Ko se mu je pa nekoč ubila ovca, je oče takoj prepovedal malemu nepridipravu ovčarenje in ga poslal, ker ni bil za nobeno koristno delo pri hiši, v Čedad šolat se. Mihec je bil dobre, izredno dobre glave t. j. učiteljevo vzgojeslovje mu ni prav nič škodilo, nasprotno, z vsakim tednom si je moral urezati učitelj novo palico, dokler se ni ta naveličal tega brezplodnega obrta, in ker je bil že prestar, da bi izpremenil svojo vzgojevalno metodo, je priporočil na lastno pest učenca Čedadskemu veletrgovcu, češ, v trgovini ga zna še sreča srečati, saj za šolo itak ne kaže nobenih sposobnosti.

Precej časa je že služil Mihec svojega gospodarja in zdelo se je, da ma je Merkur, bog kupčije, naklonjen, saj je po treh letih smel celo spremljati gospodarja na Brezenski sejem, kjer sta imela svojo stojnico. Tu se je Mihec zaljubil v Brezensko devo Marto, obljubil ji trajno ljubezen, nato zakon, še prej si pa mora ustvariti trdno podlago za brezskrbno bodočnost. Pri slovesu slovesna prisega večne zvestobe, še en pogled in Mihčevemu življenju se je odkazala nova smer. Ni se zadovoljil z ozkim prostorom razsežnega skladišča, zahotelo se mu je novega poprišča, kjer se more in mora udeležiti njegova podjetnost. Ni hotel prej mirovati, dokler se mu ne posreči, pripeljati iz čarobne Indije vrečo dišav in vonjavin, kojih izkupilo ga reši na mah vseh življenskih skrbi.

Mihec je zapustil Čedad in šel za srečo. Toda odkar mu je stopila na pot ženska, je zaman iskal sreče. Bil je v Benetkah, Genovi, Marsilji, Barceloni, Lizboni, a Indije le še ni videl, nabral si je mnogo jezikovnih zakladov, a niti enega, s katerim bi si lahko znesel najmanjše gnezdece sebi in Marti.

Usoda ga je vrgla nekoč v mesto Palos. Prejšnji dan ga je bila izkrcala jadrnica v tem neznatnem mestecu na južnozpadni strani Španske, ker je bila sama neogibno potrebna popravila in ni mogla nadaljevati več svoje poti. Mihec je sedel ob obali, gledal na sinje morje in mislil v petih jezikih na svojo Marto. Iz teh prijetnih misli ga zbudi nakrat tujec, potrkla-joč ga na ramo.

»Si mornar?«

»Seveda sem, krmilar celo! Čemu vprašuješ?«

«Bi rad prišel v Indijo in do zlata?«

»Kaj, o Indiji govoriš in se ne norčuješ z nesrečnim brezposelnim mornarjem?«

»Nate se torej lahko zanesem! V par dneh odrinemo! Tu imaš malo predplačilo, poveseš se, privošči si par lepih trenutkov, kajti vedi in znaj, da bo naša vožnja dolgotrajna in znabiti tudi nevarna!«

Tako je prišlo, da se je zadal Mihec, ne da bi se bil tega skoro zavedal, tujemu neznanemu kapitanu za krmilarja. V mislih si je že izbral koj nato, sedeč pri muškatorcu, najlepši prostor v Breznu, kjer si postavi nov dom, in se že pogodil, seveda tudi v mislih, z zidarjem, ki mu bo sezidal hišo, lepo hišo v eno nadstropje, spodaj prostorno vežo, prijetno kuhinjo, jedilnico, zraven nje malo delavnico z novo stružnico, zgoraj pa spalnico, shrambe in zaloge. In ko bo streha pokrita, se povabijo vsi njegovi sovrstniki na malo gostijo, kakršne še ni videl Brezen, naj stane še toliko, saj je v Indiji dosti zlata in drugih dragocenih stvari. Na gostijo mora priti iz Čedada tudi stara Karfa, ki ozdravi vsako rano in prisilni odsekan ud k truplu, da ni poznati nobene brazgotine, niti najmanjšega znamenja. Seveda, Karfa mora biti zraven, ker fantje se hočejo pri plesu nekoliko pozabavati. Drago je sicer njeno coprilo, pa kaj, saj je Indija na obzorju.

Dva dni potem, bilo je to 3. avgusta 1492., so odplule karavele Santa Maria, Pinta in Nina iz Palosa proti zapadu. Prvo največjo ladjo je krmaril Mihec. Vsak dan je prebil pri krmilu par ur kapitan sam, ki je sčasoma razodel Mihecu vse svoje načrte. Pravil mu je, kako se je ženil z Menino Palestrello, svojo sedanjo ženo, na Madeiri, kako je zapazil pri Menini, da ima prišit žep zadržaj na krilu in da sega vanj z levico ali pa z desnico in kako ga je prav to dejstvo dovedlo do tega, da je začel iskati indijske zemlje z nasprotne strani. Žep mu je bila Indija, pot v žep po desni strani je bila že znana, še neznana je pa bila pot po levi strani. Da je zemlja okrogla, mu je pravil že večkrat njegov prijatelj Toscanelli.

Z vidnim zanimanjem je poslušal krmilar Mihec svojega kapitana. Upoštevajoč svojo vztrajnost in kapitanovo učenost, je prišel do zaključka, da je ni zapreke, ki bi jima preprečila novo pot v Indijo.

In res! Bilo je 12. oktobra istega leta, ko se je prikazala zemlja na obzorju. Kar je sledilo, je koj povedano. Prvi je stopil na dozdevno Indijsko zemljo kapitan sam, brž za njim pa Brezenec Miha Markič, oziroma Michele Marchio, kakor ga je imenoval njegov predstojnik. Medtem ko se je pollaščal Kolumb novega sveta v imenu španskega kralja, je zapel Markič zahvalnico, pri kateri so sodelovali vsi mornarji.

okrog 120 jih je bilo, res lep in številen pevski zbor, a kaj se hoče, ko je pa prišlo odkritje novega sveta tako nenadno, da ni mogel imeti nobene pevske vaje. Že pri drugi kitici je bila polomija popolna, pri tretji jo je hotel pobrisati Kolumb zopet na ladjo in se vrniti domov, pri četrthi so se pa približali domačini in izročili iz samega navdušenja in hvaležnosti za tak pevski užitek pevovodji Mihi Markiču vse svoje zlate uhane in zapestnice. To je bil prvi evropski pevski zbor, ki je pel na ameriškanskih tleh pod spretnim vodstvom Brezenskega Slovenca in dosegel nepričakovan uspeh. Starešina nasesbine rdečkožcev je pa podaril Mihecu veji podoben omot, prižgal mu ga in Mihec je moral kaditi, kakor ga je učil rdeči glavar. Mihec je bil torej tudi prvi Evropejec, ki je kadil smotko. Petje in kajenje mu je pa osušilo grlo in molče je vprašal z znano mednarodno kretnjo domačine po pijači. Ti so se popraskali za ušesi in Mihec je koj vedel, da je uničila njihove vinograde trtna uš.

Bogat se je vračal s tega potovanja Mihec proti Breznu. Imel je dovolj sredstev, da udeležiti vse, kar je svoj čas sanjal v Španski krčmi tik pred odhodom v novi svet. Še več! Zvišati je hotel hišo za eno nadstropje in pred vhodom postaviti dva kamenita leva, ki bruhata v močnem curku vodo v mramornato školjko.

Prisedši domov je zvedel, da se je njegova ljubljena Marta poročila. Njena večna zvestoba je trajala še ne dve leti. Žalosten je zapustil Mihec svojo rojstno vas, izginil neznan kam, najbrž pa na bližnje Gorenjsko, kjer se je ohranila leta in leta povest o nezvestem dekletu med ljudstvom, od katerega je slišal tudi Prešeren to tragiko in postavil nesrečni mornarjevi ljubezni trajen spomenik s pesmijo: Mornar....

Življenje Groge Smrekarja, druge znamenitosti iz Brezna, je potekalo brez posebnih dogodkov. Kakor Miha Markič je imel tudi on izredno mnogo bratov in sester. Sam je bil pa revček, slaboumen in mati njegova je večkrat razmišljala, s čim se je morala, oziroma s čim so se morali pregrešiti njeni predniki, vedoča, da se maščujejo grehi starišev celo v četrtem kolenu. Z leti je rastla tudi slaboumnost, dokler ni padel sedemletni deček nekoč na glavo, pretresel si možgane, ki so se mu, zmešani poprej, uravnali; tepček se je pri tej priliki spametil in nabrisal takoj vse one sovrstnike, ki so se z njim norčevali in ga obkladali z ne prav lepimi priimki. Njegova mati ni vedela, kaj početi. Hvaliti otroka, ki je nabil do krvi pet drugih otrok, bi bila potuha, karati otroka, ki je s tem tepežem dokazal svoje popolno ozdravljenje, bi bila pa nehvaležnost napram usmiljeni usodi.

Iz poznejše dobe našega Groge ne vemo nič posebnega. Šele, ko mu je bilo sedem in dvajset let, ga srečamo v Freiburgu na Nemškem. Uslužil se je k učenemu frančiškani ne

toliko radi mezde, marveč radi koristi, ki mu jih je morala nuditi stalna bližina priznanega mačenjaka. Njegov gospodar je bil namreč alhimi-
mist in je iskal — bila je pač ta čas taka moda — tvarine, s katero se izpremene vsi predmeti v zlato, s katero se ozdravijo vse bolezni.

Dasi je bilo zunaj divno pomladansko jutro, je vladal v delavnici še predzorni polumrak. Skozi zakajene šipe se je le s težavo prerivala dnevna svetloba. Črn maček z belimi tačicami je predel zvit v klobčič, medtem ko je mešal Groga v velikem loncu zmes, kakor mu je bilo naročeno. Pater sam je bil odsoten in to odsotnost je uporabil Groga, stresel vsebino iz treh topilnikov v posebni možnar in nadaljeval svoje delo, kakor bi se ne bilo nič zgodilo. In vendar, in vendar je bil prav ta trenutek izumil naš Grogga, iz našega Brezna doma, ali nevede, ker mu je bilo usojeno, ali vede, ker je bil tako genijalen, stvar, ki je odkazala vesoljni zgodovini popolnoma drug tir. Ko se je namreč vrnil pater v svojo delavnico in nekoliko pomešal in pobežgal po možnarju, puf, švignil je iz njega zibelj, spremljal ga je gost dim, šipe so popokale, skozi tako nastalo odprtino jo je popihal z velikanskim skokom prestrašeni maček in oba — patra Bertolda in našega Grogga — je sunkoma potisnila neznana sila na tla.

Dolgo časa sta tako sedela nepremično pred ognjiščem na tleh. Prvi se je zavedel pater in rekel: »Vidiš, kar sem izumil, to je smodnik!«

Groga je že hotel ugovarjati, češ, da je to njegov izum, a bil je previden. »Kaj je smodnik dobra ali slaba stvar?« je poprašal Grogga učnega mojstra.

»Če vrže sin že v zorni mladosti lastnega očeta na tla, vedi, da ni dosti prida!«

Po tej strogi obsodbi novega izuma je zadovoljno prepustil Grogga očetovstvo malovrednega sina patru Bertoldu, ki je bil uverjen, da je smodnik njegovo delo in da je s tem delom dovršil drugo polovico alhimiističnega vzporeda in dobil tvarino, ki se z njo ozdravi vsaka bolezen. To se je zgodilo 1. maja 1259. Črni frančiškanov maček je postal ustanovitelj prvomajniških izletov, zamenivši zaduhle prostore s krasno naravo v enem samem, zletu podobnem skoku.

O tretji Brezenski osebnosti, ki se je povzpela nad povprečno višino svojih sovrstnikov in potomcev, ne vemo mnogo, oziroma — bodimo rajši odkritosrčni — vemo zelo, zelo malo, in če hočemo biti še bolj odkritosrčni, ne vemo o

njej skoroda nič. Nekateri zgodovinarji so celo dvomili, da se je bil sploh kdaj rodil Andrej Petrič pok. Urbana in Terezije. Prepričan sem, da je povzročilo te znanstvene dvome popolno pomanjkanje podatkov iz njegovega življenja.

Andrej je bil podoben raketi. Nakrat se pojavi iz teme svetloba, švigne navzgor in se razprši visoko v zraku v nešteto zvezdic, ki padajoč tonejo v temi. Na raketo ostane le medel spomin. Ni se torej čuditi, če priznani zgodovinarji ne omenjajo Andreja. V tridesetem letu svoje starosti — prvi dokaz, da se je Andrej v resnici rodil — se je ta priglasi v križarsko vojsko, ki se je na poziv cesarja Friderika Rdečbradca zbirala v Regensburgu.

Ni tukaj mesto, da bi se naštevati potni vtisi, tudi ni čas, da bi se opisovali dogodki, katere je doživel Andrej, potujoč z veliko Friderikovo armado skozi Ogrsko, Srbijo, Grčijo v Azijo. Leto in dan je bil na poti — evo drugi dokaz, da se je moral roditi Andrej — in bilo je že drugo poletje ko se je vžgala raketa. To se je zgodilo tako-le. Cesar Friderik si je zaželel hladne kopei, skočil je v reko Kalikadmos, objeli so ga mrzli valovi, prijel ga je krč, kmalu nato pa Andrej, ki je bil, spoznavši nevarnost, skočil za njim v vodo, da ga reši. Zaman. Cesar je zagrabil v smrtnem strahu rešitelja in oba sta utonila daleč proč od doma v tujem svetu. Raketa se je vžgala, razžarila, razprhnila v nešteto isker, ki so kaj kmalu izginile v temnem morju pozabljenja. Ker je pa vsaki raketi pripisan medel spomin, naj ga ima tudi Andrejček, ki tako rekoč ni umrl, marveč še živi. Le poslušajte!

Po smrti so spravili cesarja njegovi zvesti podaniki in rojaki v goro Kyffhäuser na Turinškem in ga posadili k okrogli mizi tako, da mu jo lahko njegova rdeča brada preraste. Pri vsem tem se ni mogel ločiti cesar od našega Andreja, tako trdno se ga je bil oklenil že v življenju prav v svoji smrtni borbi. Temu dejstvu se ima zahvaliti Andrej, da je i on prišel v nemška junaška nebesa.

Da se nahaja skupno z nemškim cesarjem tudi Brezenski Slovenec in sicer Andrej Petrič pok. Urbana in Terezije, tega ne pove noben nemški pisatelj, vsaj jaz doslej še nisem nikjer izsledil, da bi se priznalo to dejstvo tudi od nemške strani. Da bi Slovenec skupno spal s slavnim nemškim cesarjem v slavni nemški gori ob slavni kameniti mizi, ne, tega bi nikdar ne dopustila nemška narodnjaška domišljavost.

Giovanni Segantini : Angelj živoljenja.

PRETEKLOST SLOVENSKEGA SLIKARSTVA.

DR. FR. MESESNEL.

Fotografije slik, ki pojasnjujejo ta spis, je dal na razpolago dr. Fr. Stelé.

Z prostrane stavbe narodove umetnosti, ki nastaja skozi stoletja slovenskega življenja, je izluščila »Narodna galerija« v Ljubljani en del slovensko slikarstvo in skušala pokazati njegov zgodovinski

razvoj na veliki razstavi, prirejeni v avgustu in septembru t. l. v Ljubljani. Slikarstvo je poleg lišnega in cerkvenega stavbarstva najboljše tvorba slovenskega upodablajočega duha; a že zaradi naravne omejitve so mogle priti v poštev za to razstavo le premakljive slike, stenske dekoracije, freske in ornamenti pa so ostali na svojih mestih po cerkvah, kapelicah in palačah. Ravnotako so izostali risarski načrti, priprave za večje izvršene slike in samostojna grafika. Razstava se je torej skoraj brez izjeme omejila na oljnato podobo kot zrelo predstavateljico slikarskih mišljenj, tujih vplivov in domače tvorbe. Pregled je s tem dejstvom tudi časovno razmejen, del, ki so nastala pred renesanso ni bilo videti in s samostojnim življenjem slovenskega duha o času velikega evropskega preporoda začenja tudi slikarstvo na historični razstavi.

Upodablajoča umetnost je organsko zvezana s socialnimi razmerami naroda, ki ji določajo zunanji obseg v celoti in v veliki meri tudi posameznemu umetniku njegovo pot. Veliki miselni kompleksi evropske preteklosti so od

pokristjanjenja sem vključevali tudi Slovence, ki so sodelovali v duhovnih pokretnih evropskega človeštva s svojimi najboljšimi sinovi. Sožitje v toku tujega duševnega razvoja stavi meje tudi umetniški tvorbi, Slovenci do nove dobe sicer niso samostojno upodabljali, nikdar pa niso bili samo provinca ostalih evropskih sosedov, ampak so vedno korakali s korakom razvoja in sodelovali kot enakovredni delavci.

Srednjeveško slikarstvo obsega po današnjem stanju raziskavanja skoraj same stenske slike na presno; najiminentnejši slovenski freskanti te dobe so mojstri *Joannes Aquila*, *Janez ljubljanski meščan* in *Elija Wolf*, oče in sin. Njih nabožne stenske slikarije spadajo vse v skupino srednjeevropske gotike, ki obsega tudi gotiško slikarstvo Čehov, v freskah mlajšega Wolfa pa se že čuti italijanski smisel za opazovanje in upodabljanje narave. Izvencerkvene tvorbe iz te in naslednjih dob ne poznamo. Kmečki stan, takrat izključna sestavina slovenskega naroda, ni imel drugih slikarskih potreb, kot zaljšanje cerkve ki mu je nudila edino zavetišče v težkem socialnem položaju. Kmet je bil gospodarsko, politično in kulturno nesvoboden, plemstvo, ki je pri drugih narodih nosilo prapor kulture, je bilo tujega rodu in je tvorilo samo tenko plast gospodarske nadoblasti. V teh razmerah seveda ni moglo imeti razumevanja za kmetove duševne potrebe, ki jim je zadostila edino-le cerkev. Novi meščanski stan je bil sestavljen deloma iz tujerodnih priseljencev, deloma iz potujčenih domačinov, za kulturo je bil spričo male izobrazbe in ži-

več v nesigurnosti sam sebi prepuščen, malo pomemben. Središča duševnega življenja in ognjišča umetnosti so v samostanih, ki so jih izredni redovi ustanovili po Slovenskem lepo število. Prepisovanje knjig in okraševanje z drobnimi slikami je bilo delo učenih menihov pa tudi cerkveno slikarstvo so gojili poleg svobodnih mojstrov.

V šestnajstem veku se uveljavlja slog italijanskega preporoda, označen z na podlagi grške in rimske antike obujenim študiranjem narave, ki osvobaja upodabljanje utrjenih pravil in obuja umetniškovo osebnost. Lega slovenskih dežel je omogočila temu uplivu ravno pot iz sosedne Italije, zraven tega pa se tu in tam še oglašajo na nepretrgano zvezo s severom. Razstavljeno križanje iz I. polovice XVI. stol. kot posamezno delo iz v oblikovanja množice so pa še vidni sledovi nesvobodnega nezaupanja oseb v skupino, zmisla za naravno gibanje teles še ni globinski utis je slaboten. Treba je pomisliti, da se močna umetniška vez s severom, ki je očitna posebno v gotiškem cerkvenem stavbarstvu, segajočem po celem slovenskem ozemlju tja do Furlanije, ni dala mahoma pretrgati, posebno ker so hodili v tem času močnejši slovenski talenti na delo v Italijo in tam kot neštivilni »*Schiavoni*« dosegli kot vrstniki velikih mojstrov slavna imena. Doma se je medtem razširila protestantska reformacija, po svojem duhu neprijazna bogatemu cerkvenemu okrasu. V njenem okrilju se razvija tiskarstvo in v njegovo področje spada joča grafična umetnost, velika podoba pa preživlja neplodne čase. V splošnem je umetniško življenje na Slovenskem obtičalo, veliki zastanek pa je v polni meri popravila šele naslednja doba, ki jo splošno imenujemo doba cerkvene protireformacije z lastnim slogom, barokom. Šele ta je končno z močnim zanosom svojega bujnega življenja pretrgal snovanje oblik, še vedno živečih v stavbarstvu in deloma v podeželski ljudski umetnosti.

Če so v 16. veku hodili slovenski slikarji na tuje in medtem prepuščali doma važnejša dela Italijanom svetovnega imena (*Tizian, Tintoretto, Palma vecchio*), se vračajo v začetku 17. stol. v domovino in se v okrilju cerkvenega preporoda družijo v obširen umetniški krog z izrazitimi osebnostmi, ki postavljajo temelj za slikarstvo tja do srede 19. stoletja. Italija ostaja šola, a umetniško življenje v domovini tvori že tako močno enoto s splošnim miselnim in verskim tokom, da potrebuje znatno število umetnikov. Markantna osebnost slovenskega protireformatorja škofa *Tomaža Hrena* (1560—1630), stoji v središču tega kroga: mož obširne izobrazbe in izrazito bojevniške narave, ki je znal s trdno voljo vedno doseči svoj cilj, je razvil živahno umetniško delovanje in dal slovenskim slikarjem polne roke dela. Poleg stav-

barjev se je število slikarjev v tej dobi posebno pomnožilo. Naravno je, da so zajemali snovi v času, ko je katoliška cerkev premagala težko krizo in se okrepila v novi zariji, največ iz sv. pisma in cerkvenih krogov. Velika alegorična kompozicija še manjka, a portret cerkvenega in posvetnega dostojanstvenika iz te dobe nam predočuje časovne osebnosti, v umetniškem liku. Tako delo je na razstavi slika *Mihaela Dienstmana* na mrtvaškem odru od slikarja Janeza Franca *Gladiča*, po ostrogi karakterizacije in zagrizeni omejenosti sredstev spada k pozni renesanci in je nastalo pod uplivom mrke cerkvene strogosti. Slika sv. Cecilije od Hrenovega slikarja Matije Plannerja je kot enostavna linearna kompozicija brez hlastanja za efekt, učinkujoča z velikimi ploskvami, pomembno delo. Enotno naziranje se javlja tudi v barvi, v sliki absolutno vlada upodobljena oseba in njena mučeniška usoda. Svetnica ima pri nogah množico godal in not in iz slike silijo manjši prizori iz legende o njenem mučenju. Bogatejša obdelava snovi in dekorativna strnjenost kompozicije naznaniata že razvitejši barok, ki je v 18. stoletju občno zavladal na Slovenskem.

Zgodovinarji naštevajo še vrsto slikarskih imen iz te dobe; na razstavi je zastopan *J. Beinbalt* (1666—1740) s sliko sv. Janeza Nepomaka in mnogo brezimnih mojstrov s slikami, ki pričajo, da se je vedno bolj širilo legendarno pripovedovanje brez posebnih slikarskih novosti. *Tomažu Jamšku* (1679—1722) od katerega vidimo dve doprsni Madoni, se pozna ozko naslanjanje na severnoitalijanske vzorce; njegova bojazljiva roka z vsem vidnim trudom ne zmore oživetiti puste barve, občutek izginja za neosebni posnemanjem. Jamšek se imenuje tudi med cerkvenimi freskanti velikega sloga, ki so po vzorcu slikarja ljubljanske stolnice, *Giulia Quaglia* (1668—1751) pokrivali cerkvene stene z obširnimi kompozicijami nabožne vsebine, čisto prepletenimi z alegorijami. Večina teh del ni ohranjena, le od Franca Jelovška je ostala priča o teh velikih dekorativnih delih. Jelovšek (Jelouscheg; 1700—1764) je zastopan tudi na razstavi z oltarno podobo sv. Družine (iz l. 1734), ki nas uvaja v popolnoma drug svet. Slikarstvo zgodne protireformacije je izliv ponovno obujenega verskega čuvstva, ki s prepričanjem priznava svoje pripadništvo k rimski cerkvi. V slikah te dobe se zrcali mnogo notranosti, vsak mojster je še osebni umetnik in pečat njegovega dela se pozna vsaki sliki. Čisto artistični problemi nastopajo kot posledice miselne orijentacije in v okviru tega, kar hoče umetnik v sliki izraziti. Jelovšek pa se je očitno učil pri Benečanih, ki so od začetka njihovega slikanja tvorili samostojen otok v celoti italijanskega slikarstva. Mnogi kulturni in prirodni činitelji, mali upliv poganske antike, so povzročili v Be-

netkah krepkejši razvoj čisto slikarskih plati in končno kraljevanje barve nad drugimi sredstvi in celo nad snovjo. Jelovškova sveta Družina je v bistvu skupina štirih postav, ki so dopadljivo

Jelovšek Franc: Sveta družina.
(150×267 cm. - L. 1734).

postavljene na nizko stopnjišče. V sredini stoji Madona z nagim, na mizi stoječim detetom, ki se mu poklanja na fevi klečeči angelj, v ozadju pa vidimo glavo sv. Jožefa. Glavna nota podobe je telesni mir, mal pobožen prizor pred nebeško favnostjo. Aristokratska milina Madone prevladuje takorekoč v celi podobi, tudi v bogatem življenju plemiške obleke, ki se zliiva v večjih zgibih ob telesih upodobljenecv in po draperijah. Različni značaji tkanin so dali slikarju priliko, da se izkaže s finim občutkom za pestre barve v močni luči in za rahle sence v globokih gubah. Vkljub svetosti snovi in nadnaravnemu obeležju, ki ga dajejo okriljene angeljske glavi- ce pred svetlim oblakom, je skupina popolnoma pozemeljska brez idealizacije, ki bi hotela vzbujati pobožnost k Božji Materi. Glavna naloga slikarja je bila rešitev barvnih problemov na razkošni obleki visoke dame in skladna skupina imenitnih oseb. V tem smislu stoji popolnoma na tleh benečanskih slikarjev, s finim artizmom

in z večšo roko slikane posameznosti spominja- jo večkrat na dekorativna dela *Pavla Veroneza*. Jelovškova slika predstavlja še danes vkljub delnemu preslikanju v poznejši dobi, lep dokument za temperament slovenskega slikarja, ki je razen močnih šolskih utisov dal osebam in celoti polno notranje življenje.

Benečanski upliv je v tem času tudi pri drugih mojstrih z imenom in brez imena precej viden: kot najbližja in slikarsko najbolj zaokrožena postojanka so bile Benetke vedno privlačna sila za slovenske slikarje. Tudi Jelovškov sodobnik *Valentin Metzinger* (Mencinger; 1702—1759), po rodu najbrže Bohinjec, se je po splošnem mnenju šolal v Italiji in predvsem v Benetkah. Njegov življenjepiš poroča, da je imel pohabljeno desnico in zato je velika množica ohranjenih oljnatih podob od njegove roke tembolj občudovanja vredna. Med leti 1740—1759 je razvijal Metzinger veliko delavnost in njegov delokrog obsega razen slovenskih dežel — bival je v Ljubljani — tudi sosedno Hrvatsko. Med freskanti ga ne imenujejo, oljnate oltarne podobe torej predstavljajo popolno sliko mojstrovo. Na razstavi je zastopan z lepim številom izvornih slik, številni posnetki po Rubensu in drugih mojstrih niso dobili mesta. Iz verskih snovi si je rad izbiral legende, ki gosto besedno prpovedujejo kak dogodek iz življenja

Metzinger Valentin: Sv. Ursula.
(110×142 cm. - L. 1755. - Detajl)

svetnikov in pa prilike iz Kristusovega trpljenja. Format njegovih slik je velik in število upodobljenih oseb mnogobrojno. Izbrano snov prednaša s precejšnjim slikarskim znanjem, ves njegov občutek, ko očituje v patosu kretanje, včasih pa vsa volja ne premaga notranje

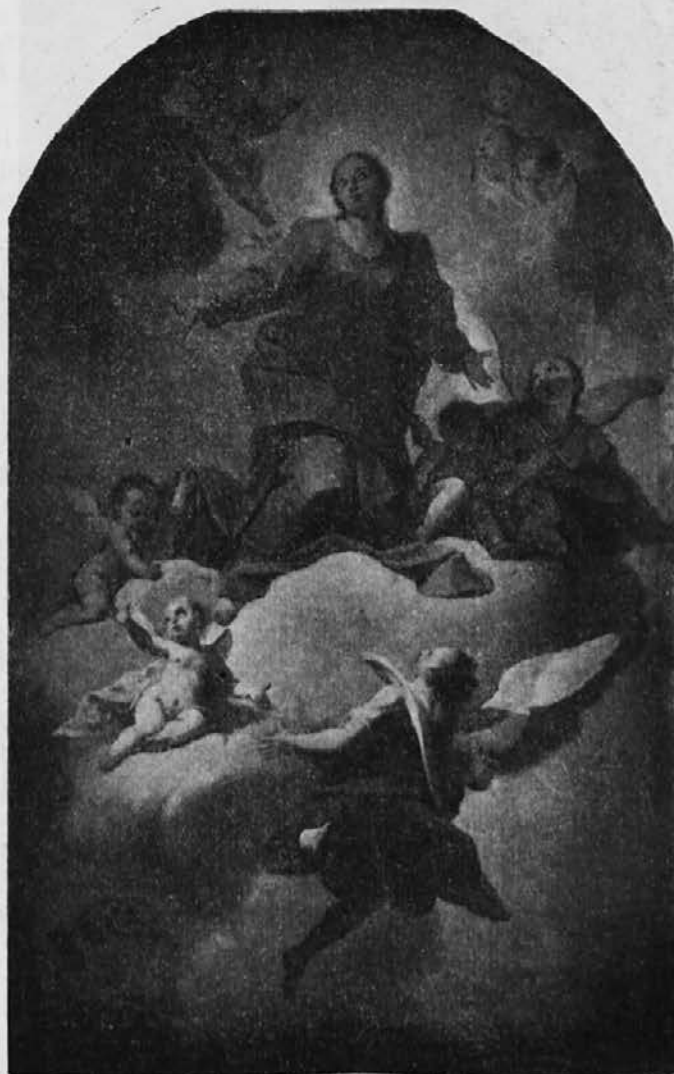
praznote. Pri mrzlični naglici, ki je bila potrebna za izvršitev tolikih slik, je torej vrednost del precej različna. Metzinger ljubi veliko kompozicijo a glavna njegova moč ni v no-

Metzinger Valentin: *Žalostna M. B.*
(191×144 cm)

tranjem pojmovanju veličine, ampak v pogostem lepem detajlu, ki vsejan v množico aktivnih oseb priteza tudi mrzlega gledalca. V njegovi šoli se je ta način razvlekel v modo in mnogo podeželskih slikarjev ga je potisnilo na stopnjo ilustriranja svetih dogodkov brez umetniškega pomena.

Močnejši in pristnejši talent predstavlja vipavec *Anton Cebej* (Zebey; v drugi polovici 18. stol.). O njegovem življenju ni nič drugega znano, kot da je po Primorskem in Kranjskem slikal oltarne podobe. Na razstavi je zaradi političnih mejá zastopan samo z dvema velikimi tablami in par manjšimi slikami, a to že zadostuje, da spoznamo v njem ekstretnega človeka z živim čutom za slikarske probleme. V njih kaže napram Metzingerju vrline, ki se dajo izvajati iz bistrejšega južnega temperamenta: preprosto razpolaganje s prostorom, lahketa v upodabljanju nadnaravnih snovi in zdrav zmisel za človeško telo z izredno tekočo in še v podrobnosti izrazno barvo. Pri Cebeju opazimo umetniško osvetljava in študiranja njenih posledic tudi na človeških obrazih, ž njo podpira izraz cele kompozicije in njegov notranji zamislek prihaja zračen in fino prečuten na platno. Plastika teles in drzne skrajšave udov so posledica vednega študija narave in na njenih tleh so zrastle tudi Cebejeve najbolj nadzemeljske idealizacije. Legenda in pripovedovanje stopata pri njegovih slikah v ozadje! Človek v nadnaravnih odnošajih in nebeških sveča-

Cebej Anton (Zebey): *Vnebovzetje Marije.* — (193×288 cm, — L. 1769.)

nostih je predvsem predmet upodabljanja, vendar bolj v smislu nazornega pojava, kakor pa kot predmet psihologičnega razbiranja. V svoji enotnosti in v temperamentu, s katerim premaguje najtežje probleme brez prazne virtuoznosti, je ta umetnik polnovreden zastopnik slovenskega juga, žal, da niso mogla izpopolniti njegove postave še ona dela, ki vise po primorskih cerkvah. (Ajdovščina).

Cebejev sodobnik *Fortunat Wergant* (Bergant; 17200—1769) je tudi sin juga, najbrže rojen v Istri. Tudi njegovo življenje je temno, le to vemo, da se je šolal na akademiji v Rimu in da je bil tam v stiku s francoskimi slikarji. Ena največjih zaslug te razstave je odkritje umetniškega lica tega slikarja, ki po svojih duševnih in slikarskih kvalitetah visoko kraljuje nad njegovimi sodobniki. V njegovem značaju se družijo robustno zdravje z ekstatično askezo, strogost napram človeku z lahkomišljenim popuščanjem in zmisлом za nečimerno laskanje. Obsega cel

svet: človek v najvišjem opoju blaženosti, tih samotar, karakterističen spak v delavni obleki in aristokratka v brezdelni reprezentanci so osebe, ki jih njegove slike podajajo z nenavadno močjo in globino naziranja. Neka nebrzdana sila notranjega nagona za ustvarjanje se zdi, da mu je narekovala te močate osebe iz dobe splošnega popotovanja k Bogu, iz plemiških portretov pa veje z finim zmisлом za nežne barve sapica dekade. Samo taka ekstremna narava, ki drži v sebi vse niti človeških občutkov, je mogla postati njihov umetniški tolmač, le močan in v življenju brez miru hrepeneč človek je mogel zamisliti te silne podobe. Wergantov brutalni umetniški temperament se često oblači v spokorniško raševino, njegovi menihi so podobni postavam iz španskega slikarstva, kjer so tudi živeli med morjem in planino, pod žgočim soncem in v zimski vihri. V skupini razstavljenih frančiškanskih in kapucinskih svetnikov švigajo ostri zublji bujnega življenja, ki se samo ugo-

Kaurish

Wergant Fortunat: Sv. Bernard a Corleone.
(135×210 cm. - L. 1768 post.)

nablja pod višjimi vidiki. Slikarska sredstva se zdi da so Wergantu s silo pokorna, linija in barva sta z močno roko ukročeni in služita izrazu do skrajnega napete notranjosti, kot omenjeno, je slikal isti mojster tudi glave iz ljudstva pod nizozemskim uplivom z grobim realizmom; na razstavi sta »Ptičar« in »Mož s presto« polna satire in vendar podana z naivnim uživetjem v preprosto življenje. Drugi pol slikarskega znanja tvorita na razstavi portreta barona in baronice Codelli. V miru se je tukaj udal slikar dopadljivemu slikanju modnih plemičev, ki jih je očitno pod uplivom francoskega rokokoja predstavil z laskajočimi barvami brez globlje duševne vsebine. Mnogostranost je pri tem genialnem slikarju v vsakem oziru pozitivna stran, ker nam govori o sestavljenosti in razdvoju njegove notranjosti. In veličino njegovih del tvori okoliščina, da so zrastle iz njegovega do skrajnosti osebnega življenja, da je gledal svojo okolico z očmi globoke umetniške osebnosti.

Umetniško tvorbo imenitnejših mojstrov, kateri je dosedaj veljal naš pogled, spremlja mnogo neznanih mojstrov. Videti je, da so umetniške potrebe na Slovenskem mogočno narastle in poleg domačih mojstrov poznamo tudi slavne tujce, ki so hodili slikat k nam. Že omenjeni *Giulio Quaglio* je slikal ljubljansko stolnico v letih 1701—1703, semeniško knjižnico, cerkev v Komnu pa njegovi učenci pod mojstrovim vodstvom, bržčas tudi stropne freske v Vipavi, Gorica je imela na stropa stolnice njegovo delo. Gotovo je uplival ta mojster na freskante, a na razstavi upliva ni mogoče videti, ker ni stenskih slik. Drug mojster, tudi čisljan slikar, je slikal na Slovenskem oljnate podobe in je s preprostostjo svojega srca mnogostransko uplival na domačine. To je kremški rojak *Martin Johann Schmidt* (Kremser-Schmidt, 1708—1801), ki je proti koncu 18. stoletja bival na Kranjskem in napravil oltarne podobe za Velesovsko romarsko cerkev, za vojaško bolnico v Ljubljani in freske v Virantovi hiši in ki je tudi na razstavi zastopan z veliko oltarno tablo sv. Marjete iz Dola pri Ljubljani. Iz ostalih njegovih slik na Slovenskem smo ga poznali kot dobrega interpretanta cerkvenih legend, ki v topli in prijazni barvi z enostavnim občutkom kmečkega človeka govori ljudski pobožnosti. Sliko razdeli v baročnem okusu navadno v legendo, ki se vrši na zemlji in je polna realističnih tipov ter prožeta z notranjim življenjem, in v nadnaravni pojav, ki v obliki nebeških prikazni odpira pogled v večno pričujočnost božjo. Slovenskemu romarju je bil njegov način lahko dostopen in prikladen za zbujanje resnične pobožnosti, njegovo slikarsko znanje je le redkokdaj virtuozno kot na razstavljeni sliki sv. Marjete, po navadi pa se drži strogo svojega v samouštvu pridobljenega, nekoliko trpkega načina. Kremški Schmidt ni mogel nikdar zatajiti rokodelskega

sina v sebi, ki je z mnogimi napori in lastnim talentom, brez potovanja in šolanja dosegel svoj slikarski cilj. Poleg njega kaže razstava še dela drugih tujcev, ki jih zaradi manjšega upliva samo naštejemo; Nizozemec *Schonjaus* in Italijan *Altomonte* sta zastopnika dekorativne smeri, Bavarec *Purtscher* pa potujoči umetniški rokodelc.

V družbi teh mojstrov, katerih imena so znana, naj omenim še »zadnjo večerjo« iz sredne 17. stol., ki je vse pozornosti vredna italijanska umetnina neznanega mojstra. Obeležje notranjega pojmovanja, izraz in slikarska sredstva kažejo brezdvomno na šolo *Michelangela da Caravaggia* in dejstvo, da je poleg naših mojstrov delal tudi nekdo iz bližine tako slavne modne veličine za slovenske kraje, nam pojasnjuje tedanji slovenski kulturni položaj. Tu naj dobi mesto kot zastopnik onih slovenskih slikarjev, ki so hodili slikat na tuje že kot posredovalci uplivoval, furlanski Slovenec *Janez Jurij Major* (umrl 1744.), ki se je izselil na Moravsko in postal tam učitelj češkega slikarja *Ignacija Raaba*. Znana je Majorjeva oltarna podoba sv. Janeza v Brandejsu nad Orlico.

Barok je še enkrat povzel vse ustvarjajoče sile v službo cerkve. Zdi se, da bo izvršil prehod umetnosti, da bo združil celokupno življenje v organizem, iz katerega izvira tudi upodabljajoča umetnost. Vseobsegajoča volja z naglico, ki s časom postane mrzlična, objema vsak stvar in vse panoge človeškega dela ter ga postavlja v ekstatičnost dramatičnega giba. Vizijonarnost upodobljenih dogodkov in postav zruši mir klasičnih zakonov in za čas je novi slog res upodabljanje notranje nujnosti. Mogočna izrazita kretnja, ki je bila geniju neizbežna potreba za izražanje notranje napetosti, je postala le prekmalu v rokah naslednikov zunanje sredstvo in pogostoma mrčen izhod iz nasilnih razvemanj. Vero je nadomestila vojna cerkve, veda je naglo ugonobila pristnost občutka in znanje je narekovalo obliko, ki jo je v srednjem veku rodila priprostost naziranja. To je približno obeležje baroka, kakoršen je zavladal proti koncu 18. stol. tudi na Slovenskem. Mogočnost cerkve se zrcali v premnogih slikah iz te dobe, legenda postaja pretveza za izkazovanje slikarskih zmožnosti in naglica ustvarjanja umetnikova čednost.

Veliki razvoj cerkvenega slikarstva na Slovenskem je v baročni dobi poleg notranjega cerkvenega položaja povzročil v veliki meri razmah med domačim razumništvom. V 17. stol. je zgodovinar Valvasor (1641—1693) odkrival Kranjcem njihovo preteklost in jim natančno popisal domovino. Na svojem gradu je zbral vrsto slikarjev, ki so z risbo in bakrorezom nazorno predstavljali slovenske kraje in tako prvokrat umetniško upodobili slovensko pokrajino. A namen je bil še popolnoma zemljepisno poučen in za slikarski razvoj majhnega

pomena. Vendar so se dela Valvazorjevega umetniškega kroga razširila v mnogih iztisih med Slovenci in z zbiranjem imenitnih bakrorezov je dokazal, da je znal dobro ceniti tudi svetovno umetnost. V njegovem času je bilo že mnogo izobraženega svetā, ki je dobival dotoke bolj iz vrst priprostih Slovencev, kot pa od plemenitaške strani in v Valvazorjevem smrtnem letu so ustanovili učeno društvo v Ljubljani z imenom »*Academia Operosorum*«. Dasi je bila večina članov slovenskega rodu, je bil jezik društva v duhu časa latinski in v latinščini so pisane znanstvene razprave društvenikov. Družba se je zanimala tudi za umetniška vprašanja in zidava nove ljubljanske stolnice in njen umetniški okras je bil družbino delo; ona je naročila načrt pri *Andreju Pozzu* ter pozvala *Quaglio*. Tudi zbiranje umetnin je pospeševala družba in v tem času je prišla marsikatera svetovna slika v galerije njenih članov, posebno pa se je razširilo znanje domače zgodovine. S povzdignjenjem splošne izobrazbe in razširjenjem znanstvenega delovanja je obogatelo tudi umetniško življenje, ki je bilo v času turških bojev oslabele. Novo nastali samostani so se družbi pripojili v tem plemenitem delu in tako je nastalo baročno slikarstvo na Slovenskem kot enakorazvit člen vsestranske duhovne kulture.

Poleg italijanske šole se je začel v drugi polovici 18. stol. uveljavljati tudi upliv dunajske akademije, ki je na novo vstala iz raznih slikarskih oddelkov. Trije bratje *Janša* so koj v začetku učenci te šole, mlajša *Lovro* (1744—1812) in *Valentin* (1743—1811) pa sta ostala kot učitelja do smrti na zavodu. Bavila sta se z risanjem pokrajin in z bakrorezom; dve razstavljeni risbi nam povesta, da sta bila v prosti kompoziciji učenca herojičnih pokrajinarjev brez posebne osebne note. Znamenitejši je *Franc Kavčič* (1756—1828) iz Gorice, ki je po dolgotnem šolanju v Italiji, kjer je občeval tudi z Goethejem, kot dunajski gojenec postal profesor akademije in umrl kot njen ravnatelj na Dunaju. Razen mnogoštevilnih risb po klasičnih umetninah, ki jih hrani dunajska akademija, je naslikal mnogo oljnatih podob iz grškega in rimskega bajeslovja in različne avstrijske plemiče. V domovini on in bratje *Janša* niso nikdar delovali in so ostali Slovencem do novejšega časa neznani. Gluhonemi *Janez Potočnik* (1752—1835) iz Kroke je bil tudi gojenec dunajske akademije in je po vrnitvi v domovino slikal portrete, pozneje pa se je posvetil izključno cerkvenemu slikarstvu ter ustvaril množico oltarnih podob. V njegovih delih se kakor pri *Kavčiču* uveljavlja severni klasicizem, upliv estetičnega nazora, ki se je razvil pod utisom novo izkopanih grških in rimskih umetnikov. Najprej se javlja ta smer v izbiranju snovi, ki je najraje poganska, potem pa tudi v lesenosti človeških postav brez notranjega življenja, ki so

posnete po grških kipih in dosežajo namišljeno klasično umerjenost. Tudi barva je izgubila pod novimi pogoji svoj baročni žar, sedaj sme samo spremljati v brezkroni ulogi položaj upodobljenega človeka. Mnogo boljši je *Potočnikov* portret, v katerem živi še nekaj one reprezentativne človeške mogočnosti iz preteklega časa. *Potočnik* pač zaradi svoje telesne napake ni imel šole in je ostal brez upliva, dasi je bil zelo slaven in je za časa ljubljanskega kongresa naslikal oltarno podobo za domačo kapelo ruskega carja *Aleksandra I.* V zvezi s *Potočnikom*, ki se je dvignil iz priprostega vaškega rokodelca do šolanega slikarja je treba imenovati na tem mestu slikarsko delavnico družine *Layer* v Kranju. Začetnik te delavnice, *Marko* (1727—1808) je pripotoval iz Nemškega in je zapustil slikarsko znanje svojim potomcem, med katerimi sta najbolj znana *Leopold* (1752—1828) in *Valentin* (1763—1810). Njihova dela močno podlegajo uplivu Kremškega *Schmidta*, manjka jim pa slikarskega znanja in notranjega religioznega zanosu. V neštetihih inačicah so razširjali svetniške portrete manjše kompozicije med ljudstvom in po cerkvah, z množitvijo dela pa se je poslabšala kakovost in končno so zapadli *Layerji* v navadno rokodelstvo. Iz njihovih slabih posnetkov so se seznanili tudi kmečki slikarji s klasičnimi vzorci, ki jih srečamo včasih na panjevi končnici. Curek novega življenja je prišel v to delavnico s pastorkom *Jožefom Egartnerjem* iz Koroškega, ki ga je priženil *Leopold*.

Tudi v času okoli novega stoletja ne pogrešamo tujih slikarjev na Slovenskem. Šolske reforme cesarja *Jožefa II.* so apeljale obvezni risarski pouk, ki ga je vodil v Ljubljani *Bavarec Andrej Herrlein* (1739—1817). Dasi je slikal mnoge mitologične slike, pokrajine, cerkvene podobe in freske, je pokazal vendar najmočnejšo stran v portretu. Ker se je znal naglo živeti v družabne razmere slovenske prestolice in je bil član vseh važnejših društev, nam je ohranil podobo mnogih sodobnikov, zanimivih iz kulturno-zgodovinskih razlogov. Slikar je stopil tu prvič po dolgem prestanku brez šolskih predsodkov pred naravo in je z okorno roko pa izredno vestnostjo ohranil lik osebe, upodobljene z vsemi atributi družabnega stališča. Žalibog je ravno *Herrleinova* portretna delavnost na razstavi premalo zastopana. Vkljub vsem njegovim napakam, ki izvirajo iz neznanja, je njegov pogum in resna volja za upodabljanje resničnosti tu najbolj očitna in pričinja zrcaliti stališče novega umetnika, ki dela za ukus in potrebe novodobnega meščanskega stanu.

Epigonstvo, ki se je na široko razvilo ob boku bolj znanih mojstrov, je bilo nedločen glasnik novega stoletja, ki so ga razvitejši narodi naznanjali s fanfarami političnega dejanja in duševnega preobrata. Vodnik je s *Cozjovim* krogom pričel ustvarjati temelje novega slov-

stva, umetnost pa verno zrcali obraz tedanjega meščana kot nosilca družabne in kulturne uloge. Ravno meščanski stan pa ni bil narodna sestavina, ampak je kot zmes raznih narodov in je živel pod uplivom nemške državne moči precej pusto provincijalno duševno življenje in se je celo ostro ločil od slovenskega naroda na grudi. Cerkev je v službi državne organizacije zgubila svoj prejšnji vesoljni upliv, meščan pa se je čutil z vstopom v upravo, kjer se je sešel z obubožanim plemičem, povzdignjenega in njegova samozavest je rastla. Narod je še globoko tičal v vezeh socialnega suženjstva, ki je oviralo večji kulturni razvoj tja do leta osemindesetega, ko je šele pričel dobivati pogoje za umetniško življenje, kot posledica francoske revolucije in nemške romantike pa se je začela zbuhati narodna zavest, ki je dala Slovencem novo življensko smer za bodočnost.

Večja duševna svoboda in potreba meščanske hiše je odprla slikarjem poleg cerkvenih snovi tudi nova slikarska polja. Omenil sem že, da je Herrlein slikal pokrajine; njegovim izključnim vedutam se pridružujejo dela pokrajinarja *Antona Hayneja* (1786—1853), ki je bil po poklicu živinozdravnik v Kranju in je umrl na Dunaju. Njegove pokrajine so nastale na tleh nizozemskega načina, ki ga veže s krotkim gledanjem narave v ljubko sliko zemljepisnega značaja. Veliko pomembnejši pokrajinar je korošec *Marko Pernhart* (1824—1870), ki je prvi odkril krasoto planinskega sveta in je imel razvit smisel za sočne barve in prozornost planinskega zraka. V naravi že opaža tektoniko njene rasti in jo povdarja v kompoziciji, kar ga močno loči od starejših didaktikov. Vendar je imel pri sodobnikih malo uspeha in se je moral zaradi kruha vedno vračati k cerkvenim podobam in genru.

Kakor vidimo, pokrajinarstvo še ni nastopilo kot samostojna panoga z umetniškimi cilji, ampak živi v ozkem okvirju vsakdanjega življenja svojo slučajno ulogo.

Cerkvena slika preživlja v tem času malo slavno dobo. Rokodelski nasledniki večjih delavnic so pozabili tradicionalno znanje in postali v pravem pomenu besede pastorki narave. Layerjev učenec *Miha Kavka* (1809—1873) je bil osvobojen Erbergov tlačan in si je z delom svoje okorne roke služil kruh. Ljubljanski *Jurij Tavčar* (1812—1895) je slikal tudi pokrajince in genre, idrijski *Jurij Tavčar* (1800—1875) je imel kot cerkven slikar malo več znanja, a puščoba občutka in medla barva ga izdajajo, da se je učil po predlogah brez upoštevanja narave. (Sv. Jožef v tolminski župni cerkvi). Duhovnik *Franc Pustavrh* (1827—1876) je večinoma kopiral in dosegel več okretnosti, kot idrijski Tavčar. Poleg teh rokodelcev se je dvignilo par kmečkih sinov visoko preko meje posnemanja ter z lastnim delom in talentirano voljo doseglo tudi umetniške uspe-

he. Sem štejemo rezbarja in slikarja *Stefana Šubicia* (1820—1884) iz Poljan nad Skofjoliko, ki je bil rezbarjev sin, in je v svojih otrocih vzgojil pomembne slovenske umetnike. Razstava ne kaže nobenega primera Štefanovega originalnega znanja v portretu. Med portretisti navajam tudi *Janeza Gosarja*, ki na razstavi ni zastopan in *Jožefa Egartnerja* iz Kranja, ki brez posebnih ambicij ustvarja intimne rodbinske slike z ljubko mislijo.

Cerkven slikar v zmyslu admirajočega baroka je tudi vsestranski mojster te dobe, *Matevž Langus* (1792—1855) iz Kamne Gorice. Pot skozi pomanjkanja polno življenje je temu neodločnemu, skoro ženskemu

Matevž Langus: Podoba M. Ksaverije.
(35×43 cm. - L. 1838).

značaju določevala tudi slikarski razvoj. S slikanjem se je pečal že v mladosti in sicer za kruh, kar je v dobi njegovega učenja značilna poteza. Iz delavnice sobnega slikarja *Schreibersa* v Celovcu, kjer se je naučil tudi pisati, je odšel z prištedenimi roci na dunajsko akademijo. Šele na Kavčičevo priporočilo je bil sprejet v šolo, a največ je kopiral v belvederski galeriji. Za kruhom je odšel potem v Ljubljano, od tod pa v Italijo in je v Rimu posečal akademijo skupaj s Francozi. Po tej izdatni šoli se je vrnil najprej v Trst, leta 1829. pa v Ljubljano, kjer se je oženil in stanoval tam do smrti. Tekom svojega življenja se je pečal z vsemi slikarskimi tehnikami, v Ljubljani se je privadil tudi freski. Dosedaj je bil znan največ po mnogobrojnih cerkvenih slikah in dekoracijah, manj pa kot portretist in ravno to panogo njegovega dela v polni razsvetljenih načrtih za stolnično pupolo, ki so med odkriva zgodovinska razstava. Že v razstavljenih načrtih za stolnično kupoio, ki so

oljnate kopije Quaglijevih fresk, je videti razlike med časom, ki je spočel te skoraj matematično izračunane in s toplimi barvami graje izvedene iluzije ter med dobo, ki si je sama zmanjšala duševno obzorje in služila ozkosrčni in štedljivi domačiji predmarčnega meščana. Langusova vedno nekoliko okorna roka slika natančna opazovanja pri tem pa izgubi mojster mnogo poleta in zmisla za veličino. In vendar odkrivajo od njega slikane glave največ prirodnega talenta, ki ni kot svete podobe prekvašen v šolsko konvencionalnost. In zato nam je ta plast njegovega dela mnogo bližja, morda tudi radi tega, ker je vestno zrcalo ljudi, ki so živeli v dobi našega velikega

Matevž Langus: *Baronica Rechbach.*

pesniškega genija in za časa tihega snovanja ter narodnega nastopa. Langusovemu delu se pozna, da je nastalo vspešno z drugim delom in da od začetka ni delal s potrebno resnostjo za samostojen, razvoja zmožen slikarski namen. Ena najzgodnejših ljubljanskih slik, trije otroci z jagnetom sedeči v pokrajini, je trdo komponirana in olikana z majhno blestečimi barvami brez slikarskih fines in brez najmanjše psihologije. Ta ton suhe ugotovitve je v Langusovi portretni tvorbi temeljnega pomena in se tudi v poznejših, slikarsko že rafiniranejših delih ne zgubi. V tej lastnosti je mojster popolen otrok svojega časa in tu prihaja v časih njegova gorenjska oglatost tudi do umetniške veljave. Med mnogimi portreti iz ljubljanske dobe so posebno zanimive glave iz kroga naših kultur-

nih delavcev, s katerimi je živel Langus v dnevnem stiku; izključne kulturne važnosti je med njimi podoba Primičeve Julije. A tudi tu zaman pričakujemo duševne poglobitve, ki bi nam razen zunanje postave posredovala upodobljenevo duševno življenje. Langus posebno pred žensko omaga in tu postajajo tudi risarski nedostatki posebno očitni. In vendar je njegovo delo podobno svežemu dihu v dolgem umiranju baročne cerkvene slike; podaja nam svobodnim otrokom naroda kos slovenske narave in vsaj lice onih oseb, ki so polagale duševne temelje našega poznejšega življenja.

Matevž Langus je vzgojil tudi več učencev in posebno ženskega slikarskega naraščaja. Nad meščanski diletantizem, ki ima veljavo isamo za domači krog, pa se razen njegove nečakinje *Henrike Langus* (1836—1876), šolane v Benetkah in v Monakovem, ni dvignil nobeden njegovih gojencev. Portretno stroko poleg Langusa obvlada v polni meri ljubek mojster, *Miha Stroj*, (Stroj, 1820—1870), čegar pravo lice je postalo tudi šele na razstavi jasno. Fin občutek za mehak obris in tajni lesk ženske kože na prvi pogled loči to senzitivno naturo od Langusove negibčnosti. Ukus v kompozitorskem nameščenju upodobljene osebe, organičen spoj v skupino in sentiment za vse atribute so činitelji, s katerimi tvori intimne portrete, visoko se dvigajoče nad sodobno povprečnost. V notranji karakterizaciji tudi Stroj neredko odpo-ve, obrazi žensk so v primeri z ostalo izvedbo skoraj surovi. Jasno je, da karakter tako dekadentnih lastnosti ni zadostoval za ustvarjanje moških glav: prijetna zunanost in površna noblesa sta tu preveč povdarjeni, pomanjkanje poglobitve v moško aktivno snovanje pa spreminja moža v moden stvor, poln galanterije in enodnevnosti. Slikarska stran je seveda Strojjeva neprecenljiva zasluga v dobi trde štedljivosti s sredstvi in skoraj abstraktnega vidika. Reprezentativni portret je slika razkošnih oblačil in fine karakterizacije obraza, svetla v barvah, kot izraz erotnega nazora pa premehka in presladka. Strojjeva sveta podoba podlega v naziranju deloma že nazarenskimi uplivom, le benečanska topla barva, ki poleg italijanske šole izvira iz nazornega študija narave, ga slikarsko loči od severne teorije.

Doba, v kateri vlada meščan z novim dostojanstvom ni uporabljala mnogo energij za cerkveno tvorbo. Iz dosedanjega pregleda se spozna, da se je torišče premaknilo v drugo socialno plast; cerkveni slikarji so povečini kmetje, ki so delali za potrebe svojih krajanov in za njihov okus. Nov je tudi pojav diletantov med cerkvenimi okraševalci. Oba činitelja sta potisnila v slikarskem smislu to panogo v ozadje, umetnik sam pa je izgubil svoje etično stališče v narodu in se je približal stopnji roko-delca. S splošnim treznim mišljenjem dobe in

Iz njega izvirajočim pomanjkanjem za vsak ustvarjajoči polet v izvenmeščanskem vzdušju je ta pojav dovoljno razložen. Cerkev je dajala tudi večje umetniške naloge, kot so jim mogli biti podeželski slikarji kos in pri njihovem izvrševanju srečavamo zopet tujce, prihajajoče v naše kraje za kruhom. Univerzalen diletant, ki je prišel na Slovensko kot glasbenik, je Tirolec *Franz Kurz von Turn und Goldenstein* (1807—1878), ki se je ugodnim razmeram na ljubo posvetil izključno slikarstvu. Kakor Langus, je postal tudi on gledališki slikar, le s to razliko, da je zamenjal prejšnjo slučajnost za trden po-

Stroj Miha: Podoba moža, (1840.)

klie, poleg tega je slikal portrete -- med drugimi tudi Prešernovega -- pokrajine, svete podobe in freske. V glavnem je bil dekorater v teatralnem smislu, pol umetniški diletant in pol rokodelc, v vsem pa dober aranžer brez potrebnih genijalnih sredstev. Na Primorskem je izvršil svoje največje delo, ko je v Logu na presno slikal cerkev (1847) in tudi oltarnih podob je po Vipavskem več iz njegove delavnice. Na razstavi je deloma tudi iz tega vzroka neprimerno slabo zastopan. *Peter Pavel Künl* je prišel kot vojak v Ljubljano in je tam do smrti slikal cerkvene slike po vzorcih in le redko kako samostojno kompozicijo. Najpristnejši je v razstavljeni sliki malega otroka v zibelki, Langusov sodobnik *Jožef Tominc* iz Trsta, precej samostojen cerkven mojster na razstavi ni zastopan, *Franz Globočnik*, (1825—1897), ki je večji del svojega življenja prebil na Ogerskem, pa z eno samo sliko.

V prvi polovici 19. stol. se opaža okret od prej v slikarskem mišljenju absolutno vladajoče cerkvene slike k upodabljanju resnične narave,

ki v vsakdanjem življenju obdaja človeka. Ta pojav ne izhaja iz novega svetovnega nazora in tudi posebnih slikarskih dobrin ne prinaša. Portret in pokrajina se slikata v prid izobraženemu človeku, deloma za spomin, deloma v njegov pouk. Tako se utisne pečat meščanskega mišljenja celi dobi, ki rodi posamezne boljše mojstre, ne more pa ustvariti trajnih temeljev za razvoj. Neposredni učenci teh mojstrov ostanejo zato tudi v nižinah domačega diletantizma ali pa rokodelstva iz poklica. Idealizem, ki je ustvaril mogočne tvorbe v dobi baroka, se je pred ostrim pogledom in stvarno-ozkosrčnim mišljenjem biedermajskega meščana raztajal in zdi se, da bo umetnost sledila dnevni znanosti na polje povprečnega prosvetljevanja. V tem času krotke fantazije je izšel iz slovenskega naroda genij, ki je na mah objel vse duševne sile naroda in s svojim etičnim dostojanstvom vzgojil naslednike, ki so šli po sadove tujine in zvezali moderne umetnike z mojstrovo tradicijo.

Iz obeležja domače umetnosti se brez sodelovanja duhá svetovne umetnosti ni mogla vzpeti velika umetniška osebnost. Poleg formalnih preostankov baročne cerkvene slike in predmarčnega slikarstva je živela v tedanji Evropi idealistična skupina slikarjev, ki je vzajemala svoje etične osnove iz preteklosti narodne kulture in iz temelja, na katerem je zrastle iz katoliške vere. Potreba vsebinskega preporoda in iskanje izraznih sredstev sta dve poti, vodeči te slikarje, Nazarenci, imenovani, iz domovine v Rim, ki je postal njihova duševna in dejanska nova domovina. Teoretični temelji njihove krščanske umetnosti so sicer večni, a njihova zgodovinska obnova je nelogična: v izvajanju so se izkazali tudi Nemci in njihovi vrstniki iz severnih narodov premalo polni življenja, ki je vir vsake umetnosti. Disharmonija, ki je nastala med mislijo in sredstvi, je ugonobila tudi

Stroj Miha: Skrb božja, (42 × 30 cm, — 1842.)

delo in mesto trajnega duševnega preporoda je prinesla nemškemu narodu samo kopico zgodovinskih in nabožnih slik, ki sicer lahko veljajo

vsled resne obdelave snovi, slikarsko pa ne pomenijo napredka. Učenec te struje, ki uči, da mora vsak mojster predvsem verovati v nepodobljeno snov, je med Slovenci *Janez Wolf* (1825—1884) iz Lesovca na Dolenjskem. Po revni mladosti se je učil pri malih mojstrih slikarstva in pleskanja in je že v tem času slikal v cerkvah na presno. Tekom vojaške službe, ki je padla v vojna leta, se je v italijanskih garnizijah seznanil podrobneje s benečanskim in gornjeitalijanskim slikarstvom, staro hrepeneje se je ojačilo in slekel je oficirsko suknjo, ki jo je bil medtem dobil in se posvetil v Benetkah slikarskemu študiju. V umetniškem stiku s stariji mojstri benečanskega življenja, ki so prvi prav spoznali tvorno ulogo barve, se je šolal na beneški akademiji, ki je bila takrat precej zapuščena in je stala izven modernih tokov. L. 1859. se je vrnil Wolf v domovino in sklenil tu po nesrečnem in bednem življenju v sredi dela svoje življenje. V njem nam je zrastel mojster, ki je ustvarjal iz notranjega nagiba, vsaka njegova misel je potekla iz čistega srca, pot pa, ki jo je z največjim naporom storil skozi življenje, je še danes trnjeva krena plačila za naše najboljše sinove.

Wolf je bil celotna osebnost, ki ne pozna razdvojenosti med človeško usodo in svojim umetniškim delom. Nabožni predmeti njegovih slik so tesno zrasli z življenjem, mojster stoji v neposrednem razmerju do visokih idej in ne pozna dogmatičnih omejitev. Z velikimi udarci usode se je odkupil od malega zemeljskega življenja in vse njegovo delo je hrepeneč klic po višjem idealu človeka, po harmoniji notranje čistosti in po dejanju ljubezni. V tem leži etična vrednost Wolfovega dela, ž njo je prepojena umerjena, klasična oblika, ki si jo je pridobil na jugu, uživiljoč se v ustvarjanje starih mojstrov. Zgodovinsko izbiranje vzorov je ležalo v duhu časa, beg iz male sedanosti pa je peljal Wolfa v Benetke, kjer je umetnost rastle iz naročja narodnega življenja. Ta okolnost ga je obvarovala pred nemško abstraktnostjo, in vsiljivo moralo aprijornega namena in njegova tvorba, polna lastnega življenja, govori danes kot nekdanj plemenito besedo plemenitemu opazovalcu.

Wolf je živel v dobi splošne umetniške brezbriznosti. Njegov narod se je takrat prebujal k političnemu življenju, ki mu je glavno sredstvo beseda. Veliki, razvoj slovstva pa ni v nikakem razmerju z nizkim stanjem slikarstva, ki zanj slovensko izobraženstvo ni imelo nikakega zmisla. Cerkev je v okvirju svojih predpisov oddajala naročila in le, kjer jo je predstavljal mož globlje osebne izobrazbe, je mogel slikar ustvariti veliko delo. Pri Wolfu je treba dobro razločevati dela, ki jih je izsilila

misel na krui in pa svobodno zasnovana, iz tvornega nagona spočeta upodabljajoča dejanja. Med zadnja štejemo največ njegovih fresk (Vipava i. t. d.), katero polje je obvladal mojstersko. Med oljnatimi podobami je največ posnetkov in delavniških izdelkov, a tudi tu najdemo umetnine, ki jih žal na razstavi ni videti.

V nasprotju s celim obdajajočim življenjem živeč svojo mirno notranjo pot, je Wolf vzgajil v svoji delavnici več učencev, ki so šli po njegovih navodilih v svet in ostali skrbni čuvarji mojstrove dediščine. Brata *Jurij* (1855—1889) in *Janez Šubic* (1850—1889) sta najbolj svetovna talenta iz njegove šole, *Simon Ogrin*, ki še danes živi, je mnogokrat sodeloval pri mojstrovih freskah, a v lastnem delu se pozneje ni razvijal, istotako *Ludvik Grlic* (1851—1910). Med mlajšimi učenci tvori *Anton Ažbé* neposredni prehod do sodobnih slovenskih mojstrov. A to razdobje spada že v najnovejši razvoj, ki ima svoj dom v stalni razstavi Narodne Galerije.

Od Wolfovih sodobnikov sta zastopana *Anton Karinger* (†1870), ki je kot diletant slikal pokrajine s popolnoma lastnim vidikom, deloma že upoštevajoč luč in njeno ulogo v barvah ter mlajši, še živeči *Ivan Franké*, pokrajinar in portretist.

Despevši do vnaprej določenega časovnega konca razstave se zavemo, da je slovensko slikarstvo tvorilo dosedaj vedno močan in izredno razvit del slovenskega duševnega življenja. Spor o imenu »slovenska umetnost« se zdi, da je s to razstavo končan. Nobena svetovna umetnost ne živi brez duhovnega občevanja z duševnimi plodi sosednih narodov, ker služi človeštvu in podlega visokim notranjim zakonom, ravnatoko ni ostala naša umetnost brez uplivov in je tudi samo posredovala uplive. S tem je določen njen mednarodni kulturni položaj, mi pa z zadivljenjem povdarjamo, da je naša, ker je spremljevala višine in nižine našega življenja in tvori njegov sestavni del. Z neštetiimi vezmi je zvezana posredno in neposredno z našo zemljo in njen naslov izvira iz višjega presojanja, ki ni izraz minljivega dnevnega mnenja.

Narodna Galerija, ki je priredila s podporo Ljubljanskega velikega sejma zgodovinsko razstavo slovenskega slikarstva, je izvršila tako veliko dejanje, da bodo posledice jasne šele po večletnem znanstvenem obdelovanju zgodovinarjev. Splošni kulturni pomen te razstave pa je spoznal celi narod, ki je sodeloval pri trudu prireditve in pri uživanju duševnih sadov, ki jih je razstava nudila. Naučila nas je lastnega izraza tudi v umetnosti in kakor nam je draga materina beseda, tako moramo združiti vse bogate sile s tvorbo naših umetnikov.

ŠOPEK NA GROB MOŽA. CIR. MET. VUGU. - J. ABRAM.

LETA 1899. je pokojni Ciril po končanih semeniških študijah stopil v javno življenje. Odšel je za kaplana v Kobarid pod sviti Krn, — na klasična slovenska tla, kjer je pred dobrimi 30. leti poprej deloval divni naš *Simon Gregorčič*, — v domovino pesnika *Kri-lana-Pagliaruzzija*, glasbenika *Volariča*, — v domovino *dr. Antona Gregorčiča*, zgodovinarja *Šimona Rutarja* i. dr.

V Kobaridu je pod dekanom, kremenitim *Jurijem Peternelom* zelo vestno izvrševal svoje stanovske dolžnosti, se odlikoval kot cerkveni govornik in izboren vzgojitelj v šoli. Sploh je bil vedno in povsod izreden prijatelj otrok in mladine vobče. Kmalu se je ljudstvu zelo priljubil doma in po vsej okolici, da se ga še vedno z velikim spoštovanjem in veseljem spominja.

V družbi z bivšim deželnim poslancem zemljemercem *Lapajnetom* je delal načrte, kako čim bolj posplošiti med ljudstvom izobrazbo, jo zanesti v zadnjo hišo, do slehernega posamnika, kako izvesti tudi podrobno politično organizacijo. Izobraževalna in politična organizacija naj odgovarja docela krščansko socialnim načelom, smernicam *dr. Krekovim*.

Znano je, da se je do *Krekovih* časov vse premalo ali blizu nič skrbelo za splošno ljudsko izobrazbo, ako izvzamemo družbo sv. *Mihorja*. Dotedanja društva, ki so delovala tu in tam po deželi, so gojila večinoma le petje, prirejala veselice s petjem, kako igro ali pa kratkomalo plese ter gojila le narodno zavest. Na veselicah so tu in tam govorili tudi kak naroden govor. Poleg tega so vzdrževala ta redka društva navadno tudi bralno sobo s časniki in v posamnih slučajih tudi narodno knjižnico. Deležni dobrot društva pa so bili ponajveč le bolj izobraženi sloji, preprosto ljudstvo manj ali nič. Kakor druge, tako sodimo in cenimo zlasti narodne delavce po plemeniti volji in po uspehih. In kolikor so oni v poprejšnji dobi, čeprav le gledé na probujó narodne zavesti, storili in dosegli, časten jim spomin za to v naši narodni zgodovini! Danes velja isto. Kar kdo stori za pravo, resnično izobrazbo in za duševno požlahtnenje naroda, njemu vsa čast in zahvala, bodi pa katekole stranke! In čim več bo tekmovanja med organizacijami samimi in med delavci, tem bolj se bo jačila in oblikovala medsebojna kontrola po edino zanesljivem merilu: ali je delovanje narodu koristno ali ne, ali je narodu v moralni in materijalni procvit.

Pokojni Ciril je ustanovil s pomočjo prijateljev v Kobaridu »Kat. slov. izobraževalno društvo«, ki je imelo svoje prostore in čitalnico v dvorani pri »Nemcu.« Društvo je čvrsto delovalo ter prirejalo predavanja in poučne shode za preprosto ljudstvo. Leta 1904. jeseni je do-

živelo krono svojega delovanja, ko je na veličastnem slavlju razvilo in blagoslovilo svojo zastavo. Te slovesnosti se je vdeležil tudi pokojni *dr. Krek*, ki se je do zadnjega z velikim veseljem spominjal prelepega dne pod sivim Krnom.

Izobraževalnemu društvu je sledilo »Kat. slov. politično in gospodarsko društvo za kobarški okraj«, po katerem je pok. Ciril z vso vnemo sam in v družbi z drugimi vzbujal v preprostem ljudstvu zanimanje in umevanje za politična, gospodarska in socialna vprašanja. Tiste čase se je povsod bil boj zlasti za splošno volilno pravico v državni zbor in druge zastope. Enake dolžnosti, enake pravice! Gre za splošni ljudski blagor, torej naj odločujejo v zakonodaji vsi, tudi do tedaj prezirani in brezpravní ljudski sloji!

Po daljši dobi zelo plodovitega delovanja v Kobaridu se je Vuga preselil v *Bate* na banjško planoto. Tu se je zavzel zlasti za organizacijo ženske mladine ter ustanovil *Marijino družbo*. Navajeni smo, da se gleda na organizacijo Marijinih družb še dandanes z nekim predsodkom, kar je velika krivica. Blagodejni vpliv teh organizacij na mladino je naravnost velikanski. Pozna se ga in živo čuti, kjer le-te res delujejo. In ako bi bila vsa naša Krajina prepletana z njimi, čeprav samo z dekliskimi, bi se mogli smatrati za srečne; imeli bi organizacijo, ki bi bila bolj vspešna in mogočna, nego vse druge naše organizacije vkar: jamčila bi nam obstoj, žilavost in razvoj vseh drugih. Marijine družbe so kvas ljudstva. V Marijinih družbah organizirana mladina, čeprav le ženska, ima silen vpliv tudi na druge; mogočno deluje na нравno stanje ljudstva in vspodbuja s svojim živahnim delovanjem do podjetnosti. Mar. družbe, ako imajo pravo vodstvo, razvijajo svoje delovanje ne-le v cerkvi, v duhovnem oziru; ampak se po svojih odsekih zanimajo in zavzemajo tudi bolj ali manj za vse javne zadeve in vprašanja. Ako ima dekle zmisel za organizacijo in plemenito, nesebično delovanje, ga bo imela kasneje tudi kot družinska mati in po nji vsa družina, ves naraščaj, ves prihodnji rod, ne samo ženski pač pa tudi moški, zakaj moški nočejo zaostajati za ženskami kot manj vredni.

Pomen Marijinih družb je pok. Ciril proučil tekom let do dna in ustanavljal, oziroma pospeševal jih je, kamor je prišel. Ustanovil jo je v Gorici kot stolni vikar za mnogoštevilna slovenska dekleta, zlasti služkinje, vodil potem že ustanovljeno Marijino družbo za dekleta v Podgori pri Gorici, ustanovil tam kasneje še Marijino družbo za žene in Marijin vrtec za otroke. S kako izredno spretnostjo in vnemo je deloval dolgo vrsto let za te družbe, ve ne-le Podgora in Gorica, ampak vsa goriška okolica; o tem pričajo tudi mnogi pisani govori in osnutki govorov, ki jih je imel na družbenih shodih doma in kot gost po drugih vaseh.

Poleg tega je vodil v Podgori mnogo let tudi izobraževalno društvo in podružnico »Slovenske Straže« ter otroški vrtec.

Delal je rad, neumorno delal, nesebično se trudil, ker je delal iz čiste ljubezni do naroda. Ideal, uzor njegovega delovanja je bil, kar je večkrat, zlasti zadnje čase povdarjal:

»Vse duševne in telesne sile porabiti v to, da se ohrani narod нравno čvrst in močan, da ostane narodno zaveden ter da se bo, socialno in vsestransko izobražen, uspešno trudil za gospodarski obstoj in napredek.«

Pred vojno je krepko sodeloval pri »Kršč. soc. zvezi« v Gorici, pred- in po vojni bil delaven odbornik pri »Kat. tiskovnem društvu« v Gorici in po vojni je bil med najboljši marljivimi Slovenci v Gorici pri vpovstavitvi političnega življenja in delovanja. Bil je v najbolj razburjenih in težkih časih urednik »Goriške Straže« in kakor je bil pred vojno zelo priljubljen sodrudenik »Novega Časa«, tako se je odlikoval pri »Goriški Straži« kot uzoren urednik; njegove krasne, preproste članke, ki so bili mili in nežni kot do srca segajoča narodna pesmica, a kadar je bilo treba tudi krepki in gromoviti, je vse z izrednim užitkom rado čitalo, staro in mlado in komaj čakalo prihodnje številke.

Vojska mu je vzela vse; komaj je rešil svoje življenje iz Podgore. Nekaj knjig in spisov mu je rešil v Gorico brat. Odšel je v svet s tem, kar je imel na sebi. Odšel je za svojimi duhovnjaki v bridko begunstvo in se nastanil v Brucki ob Muri. Kaj so naši ubogi ljudje tam in drugod pretrpeli, naj opišejo drugi, ki so vse sami doživeli. Kdor izmed duhovnikov in učiteljev je hotel kaj storiti za uboge begunce, jih braniti in jim pomagati, ga je oblast taborišča, razni gospodje glavarji in komisarji, neusmiljeno preganjala. Pok. Ciril ni bil mož, da bi molčal h krivicam. Glavarju — Slovincu je povedal v brk, da nima pravice, prepovedovati mu občevanja z ubogim ljudstvom. Nastal je med njima zaradi izkoriščanja in zatiranja ubogih beguncev tak spór, da je segel do Dunaja. Šlo je za to, da mora odstopiti Ciril ali glavar. Kdo je odstopil, ni težko uganiti; naš Ciril je odšel iz Brucka v Prago na Češko. Na Češkem je bil njegov delokrog zelo obsežen in težaven, zakaj iz Prage je moral ure in ure daleč po železnici na vse strani teden za tednom obiskovati zelo številne begunce, ki so bili nastanjeni po kmetih. V oskrbi je imel Slovence, Hrvate, Istrane in Furlane. O svojem delovanju po Češkem bi bil lahko napisal celo knjigo. Najlepši njegov dan je bil dan romanja slovenskih beguncev na Sv. Goro pri Pribramu, ki ga tudi begunci-romarji ne bodo nikdar pozabili. Bil je tudi na grobu sv. Metoda, svojega patrona, na Velehradu.

Vrnivši se v Gorico se je nastanil, ker ni bilo stanovanj, pri usmiljenih bratih v bolnici in od tu je oskrboval furlansko župnijo Ločnik,

Podgoro in Pevmo. Dela čez glavo, a klonil ni, čeprav je trpel vsled pomanjkanja in moral hoditi dolgo časa v gostilno na hrano. Te hude čase si je precej pokvaril zdravje in večkrat je tožil o želodčnih težavah in nerednostih v drobnju. Ko se je preselil h bratu, mu je bilo življenje olajšano in deloval je na to, da bi zopet nastopil službo stolnega vikarja, ker je rad bival v mestu in bil navezan na Gorico tudi po svojem javnem delovanju. Služba stolnega vikarja, v kateri se je bil že pred leti odlikoval, mu je bila sicer obljubljena, a — dobil je ni. Razočaran se je povrnil spet v podgorske razvaline. Od tam pa je odšel že rahlega zdravja v Harije pri Ilirski Bistrici, da si zdravje utrdi in ker je hotel živeti v miru, kazalo je, da se tam dobro pozdravi in že se je letos o Veliki noči odločil, da se spet povrne na Goriško. No, Bog je hotel drugače. Bolezen v drobovju ga je nenadoma spet napadla, prihitel je v Gorico, da se pozdravi, a čez kratek mesec ga je smrt pokosila dne 12. julija v bolnici usmiljenih bratov ter nam vzela tako dragoceno življenje. Bog mu plačaj ljubezen in trud!

*
* * *

Prepričan sem, da je bila Cirilova literarna zapuščina znatna, toda ko je došlo njegovo blago iz Harij v Gorico, sem iznenaden obstal. Razen sicer lepega števila cerkvenih govorov (moralna bi jih biti cela skladovnica!) in par pesmi — nič! Kam je izginilo? Saj je sodnija zapečatila sobe! Slišal sem, da je bilo vse po tleh razmetano, ko so prišli po blago! Taka je naša usoda....

Náte par pesmi. Oblikovno niso sicer na višku, a so lepih misli.

RAZNI ČASI.

I.

Ko v boljših dneh sem razigrán,
in zrem po svetu, ki prostrán
leži pred mojimi očmi,
tedaj se želja mi vzbudi:
da bi ves svet objel razvnet,
tako srčno,
tako tesno,
da roki bi mi od komolcev
viseli dol čez svet!...

II.

Že dolgo let ni solza več
stvar znana mojemu očesu,
potočil zadnje sem ihteč
pri nekem žalostnem slovesu...
A zdaj, ko mi hudobni svet
srce je zopet ranil skromno,
potočil rad bi solzo spet,
tako veliko,
tako ogromno,
da v nji bi ves utonil svet...

PRIJATELJEM (radi odhoda v Harije).

To čutim sam: prav ni biló,
da sem Vas bil ostavil,
a prav ni bilo tudi to,
kar izmed vas je marsikdó
za mojim hrbtom drzno pravil.

Vsak svoje zna, vsak svoje vé,
kot svoje vsak po svetu nosi
nemirno, vzburkano srcé;
Bog sam bo prav le sodil je,
svetá pa milostj ne prosi!

KO SVET POMLADNI OBČUDUJEM.

Ko svet pomladni občudujem,
ki s tisočermi se cveti
budi, da sad rodi nešteti,
in v krasu tem, ko premišljujem
človeški rod,
ki biva tod,
oh, nehvaležen rod, ki v zlosti
plačuje tvoje ti blagosti,
ki trosiš Ti jih, Bog, naokrog, —
tedaj se čudim, čudim
in to se razumeti trudim:
Kakó si dober Ti, o Bog!

NAJTEŽJI DNOVI

Najtežji so v življenju dnevi,
ko človek svojega Bogá,
če pustil volji bi njegovi,
naj sam izbere si, kar hoče, —
le to bi prosil, naj mu dá,
da enkrat iz srca se zjoče.

OB RAKVI MALEGA OTROKA

Na odru s cvetkami posutem
kot angelček miru ležiš,
smehlajaj zaigrava ti krog usten,
in, kot da sanjal bi, mižiš.

Zatisnil si oči, da bede
ne vidiš, ki je poln je svet,
in sladko se smehljaš, ker srečno
iz bede te si bil otet.

Mi solze točimo ob tebi,
ki bivaš v rajú angelj čist,
a ne rodi tel solz nam žalost,
te solze nam rdi — zavist.

VERA

Med Bogom in ljudmi
delil sem svojo vero,
a sem prestal z ljudmi
prevaro mnogotero.

Zato zdaj vero vso
bom združil v Bogu samem,
On varal me ne bo,
saj vem, komu verjamem.

O KARIKATURI.

DR ALOJZIJ RES.

ČUDEN, prečuden svet nam odpira zgodovina karikature: svet izprevrženih pojmov, samovoljnosti, izbaha jeze in strasti, sovraštva in ljubezni, veselja in žalosti, v nenavadnih, nenaravnih oblikah. Zakoni, ki jih sicer vse spoštuje ali vsaj boji, so v žarki luči karikature brez veljave. Častitljive, na videz nedotakljive pravice posameznika, družine, slojev, držav narodov — vse se ruši v prah ali prehaja v smešnost pod čopičem in peresom karikaturlsta. Glave ljudi, in to po večini najbolj spoštovanih in vplivnih, z živalskimi telesi, živali s človeškimi glavami, deli telesa ali celo telo izpačeni, pohabljeni, zverženi. Preko vseh ovir se vpenja karikatura, preko vseh predsodkov, obziróv, javnega mnenja in avtoritete: brezobziren *zasmeh vlada*, zasmeh, ki vzbuja prešeren krohot, včasih pa komaj viden, bolesten nasmešek.

Svet karikature — svet nebrzdanosti, brezzakonja, krute samovoljnosti, a to samo navidezne, zakaj vsa ta zmes satire, zasmeha, bičanja — govori svoj lastni jezik, ustvarja iz dane majnosti in stremi po čisto določenih ciljih.

* * *

Kaj je karikatura?

Beseda izhaja iz ital. »caricare« = dobesedno: naložiti, otežiti. Če n. pr. pri risanju človeške postave kak del ali ud preveč otežimo, preveč naložimo, se nam *vidi ta del ali ud pretiran*. Če na kakem obrazu narišemo nos prevelik, se nam vidi preveč »naložen« v razmerju z ostalim in ravnotežje celote je podrto. Karikatura bi bila torej umetniška podoba, pri kateri je naravna harmonija, ravnotežje posameznih delov odstranjeno in se nam zato ta ali on del vidi »preobtežen«, pretiran — karikiran. Toda rušitje ravnotežja, nastala vsled neznanja ali netočnega opazovanja, ni še karikatura, sicer bi bila to že vsaka ponesrečena risba. Le če je delo resničnega umetnika, zasluži v polni meri to označbo. Če n. pr. *umetnik* nariše moža s prevelikim nosom in premajhnimi usti, s prekratki nogami in predebelim trebuhom, ali s preveliko glavo in s premajhnim truplom, je ta in slična pretiravanja storil s polno zavestjo. Kajti če pazno motrimo original, ki si ga je vzel slikar za model, vidimo pač, da mož sicer nima tako velikega nosu, ne tako majhnih ust, ne tako kratkih nog, ne tako debelega trebuha, kakor mu jih je narisal umetnik, vendar pa ima v *razmerju* z nosom premajhna usta, v *razmerju* s trebuhom premajhne noge. Tega poprej niti opazili nismo, toda slikar je z ostrim očesom našel to nesoizmernost in spoznal, da je za dotično osebo *značilna*. Tedaj je vsako teh lastnosti na svoji sliki *ojačil* in *pretiral*, tako da je še precej pravilno oblikovana postava modela postala smešno učinkujoča figura,

A karikatura v pravem pomenu besede ne pomeni samo pretiravanja in podčrtavanja značilnosti, ampak pomeni istočasno tudi *redukcijo, brisanje* podrejenosti. Vse, kar je nevažnega, nebitvenega potisne pod črto normalnega razmerja, zopet z namenom, da tembolj ostro izrazi bistvenost in tako tem nazorneje pokaže gledavcu jedro značilnosti. Najčešče opazimo to v karikaturah oseb s prekomerno veliko glavo. Poleg stremljenja po močnem komičnem vtisu, hoče resnični umetnik dovesti *dušo*, vteleseno v glavi kot glavnem izrazilnem sredstvu, do polnega uveljavljanja. To je bistvo groteskega karikiranja. »Grotesknost pričenja tam, kjer končajo vse možnosti«.

Karikirati bi potemtakem pomenilo: zavedno pretiravanje značilnosti kakega pojava in abstrahiranje od pestranskega, splošnega. Karikatura je zavedna komičnost.

* * *

Iz dejstva, da se največ značilnih lastnosti človeka odraža tako v celotnem pojavu njega fizijognomije, kakor v posameznih potezah obraza, v hoji, gestah itd., črpa karikatura svojo oblike. V trenutku, ko postanejo poteze celotnega pojava ali posameznosti pretirano izražene, izstopijo gotove lastnosti iz okvirja splošnosti in se nam kažejo v plastičnem učinku reliefa. Na isti način zamore umetnik označiti s tipom lastnosti in značilnosti celega sloja ali naroda.

S tem se dvigne karikatura do *kulturnega* činitelja *neprecenljive važnosti*. Njen vpliv sega v dnevne dogodke na vseh poljih javnega in zasebnega življenja, v kulturno zgodovino in v umetniško ustvarjanje.

S poudarjanjem in pretiravanjem značilnosti (dobrin ali grehov vseh vrst) pokaže karikatura le-te tudi najbolj neukim očem. V par potezah poda izvleček perečih dnevnih vprašanj in jim s sarkastično lučjo pokaže pot v najbolj otrple plasti ljudstva. Njena smešnost ubija brezobzirno samoljubje dnevnih mogotcev, jim trga krinko raz obraz in ruši »nedotakljive« temelje puhlega veličastja. S simboliko meče resnico v mase, komar bi sicer nikoli ne prišla, ali kjer bi ostala vsaj nerazumljena. S prstom kaže na rane socialnih, kulturnih in političnih razmer: strašno orožje v rokah borcev (proti kateremu bi vsak resen odpor le podvojil uspeh), in silno agitatorično sredstvo.

Nravno zgodovinska uloga, ki jo vrši karikatura, je bila doslej še premalo uvaževana. Kot vzgojiteljica mas je mnogo pripomogla k dvignjenju duševnega nivoja in k ozdravljenju bolnih razmer, nele, ker »ridendo castigat mores«, ampak tudi ker neasmiljeno soja in obsoja gnilobo sodobnosti in z negativno silo poraja proti njej odpor.

Karikatura govori najbolj *samosvojo* govorico časa in v najbolj značilni, zato tudi naj-

bolj resnični obliki. Brez nje bi poznali le polzgodovine, le pol preteklega življenja, tistega, o katerem so ljudje smeli pisati. Koliko resnice zamolčuje ali celo potvarja današnje časopisje? In vendar bo najglavnejši vir zgodovine! Ko vse drugo vtone v morju splošnosti, ostane karikatura in ž njo značilnosti vsake dobe v vsej geloti. Če človek prelistuje satirične liste velikih narodov (kar nikakor ni *le* zabava), se mu odkriva na najplastičnejši način *bistveni* znak naših dni: brezmejen pohlep po uživanju, brezdanja socialna mizerija in nravna propalost, ki jih karikatura razgalja dan za dnem, teden za tednom in biča ž žgočim sarkazmom.

A njen upliv sega tudi v umetniško ustvarjanje. Karikatura pomnožuje risarska sredstva, utirja nove poti izražanju najglobljega, razgiblja speče sile in pobuja fantaziji najrazličnejše snovi. Karikatura rešuje v svojih risbah, naglo za dan ustvarjenih, probleme, ki bi si jih resna, velika umetnost ne upala. Ne smemo pozabiti, da so francoski karikatiristi Monnier, Gavarni in Daumier odprli meščanski družbi začetkom XIX. stoletja vrata v hram upodablajoče umetnosti.

* * *

Vsako dobo spremlja zvesta senca karikature. Od egipčanskih papirov preko grških vaz do rimske plastike in mozaikov, od srednjeveških lesorezov do najnovejših risb, vedno in povsod srečujemo karikaturu, ki je različna, kakor je različna doba, iz katere govori.

Vse se odraža v njej: radost in trpljenje, sovražstvo in ljubezen, obup in zmaga. Od iskričega veselja do rezkega zasmeha in jeze se pretakajo njeni učinki. Njen smeh vzgaja in kara, biča in boča. Z grotesknostjo podjarnlja gledavca, ga osvoboja, dviga. Razklepa moro, ki mori duha in jo s smehom premaga. Zaklopnik je, ki se skozenj reši uklenjena odporna sila človeka, posameznika ali družbe.

Umevno, da karikature nimajo vedno in vsi radi. A sovražijo jo le mali ljudje ozkega obzorja in dvomljive veličine, ki se krčevito oklepajo samoljubja, ko karikatura trže njihov videz ter jih izpostavlja javnemu zasmehu. Zato v dobah absolutizma in politične sužnosti zatirajo karikaturu (Goya!), toda te »govoreče vesti« ne morejo nikoli zadušiti.

V karikaturi najdejo varno pribežališče vsi šibki, teptani, usužnjeni. Njena skrb in plemenita naloga je, da gnojnica, ki nas obdaja, ne seže previsoko in ne vdusi vsega dobrega in lepega...

* * *

Slovinci smo imeli doslej malo karikatiristov. Edini, ki si je pridobil v tem tudi evropski sloves, je bil *Fran Tratnik*, ki je približno pred 15-timi leti na povabilo nemškega pisatelja Gustava Meyrinka sodeloval s socialnimi kari-

katurami izredne umetniške vrednosti pri monakovskem »Simplicissimusu« in pri praških »Kopřivy«. Doma bolj znan je bil *Hinko Smrekar*, ki mu je pa nedostajalo notranjega doživlja in daru karakterizacije. Zato so skoro vse njegove karikature plehke in ne zgrabijo. Jaz bi jih imenoval »risarske šale.« Zadnje čase pa se je pojavila na tem polju nova moč, *Lojze Špacapan*, ki je v »Mladiki« objavil karikaturu Avgusta Bucika, v »Jadranskem Almanahu« karikaturu Franceta Bevka in v »Čuku na pal'ci« ono »Nabornikov.« Vse tri odlikuje fino psihološko opazovanje, ostra označba značilnosti in krepka ustvarjajoča sila. Iz njih diha zatajen gnev umetnika, ki so ga vojna in njene posledice predolgo tiščale k tlom, ki stremlje po novem razmahu svojih najboljših sil.

Satirično šaljivih listov smo imeli še precej, a se nobeden ni vzdržal. Največ radi tega, ker nam je primanjkovalo karikaturistov in satirikov in ker se ni upoštevalo teženj širokih plasti naroda.

Letošnje leto nam je prineslo nov šaljiv list, »Čuka na pal'ci«, ki se je močno razširil, kar priča o veliki potrebi našega ljudstva po zabavi in — oddihu. Obdržati se bo pa mogel le tedaj, ako bo veren odsev vsega onega, kar nas teži in pisana kronika našega življenja. To pa brez satire in karikature ne more biti, ne postati.

JAKA ŠTOKA.

JANKO SAMEC,

MLAJŠI rod tržaških Slovencev gotov ne bo vedel mnogo povedati o njem. Največ, da je imel nekj v Trstu knjigotržnico, da je bil ljubezniv človek in značilen, zaveden Slovenec. Ta ali oni bo še morda dostavil, da je napisal par burk za ljudstvo, ki so romale v polpretekli dobi vseh večjih in manjših vaških odrih. Starejši ljudje pa se ga spominjajo z glomim spoštovanjem in očito hvaležnostjo, ki sta edino plačilo za vsako pošteno delo. In Jaka Štoka je bil delavec, ki si je v resnici v potu svojega obraza zaslužil hvaležnost in spoštovanje slehernega tržaškega Slovenca.

Če hočemo njegovo delo v narodu prav razumeti in pravično oceniti, moramo stopiti v duhu za dobo 30—40 let nazaj, to je v tiste čase, ki so napočili nam Slovincem, v našem slučaju Tržačanom, iz splošnega političnega, kulturnega in socialnega valovanja, ki je zaplalo v avstrijskih narodih od l. 1848. dalje. V tem letu se je bila zrušila v stari Avstriji doba državnega absolutizma, v kateri se niso mogle razviti duševne sile našega ljudstva. Naš narod, ki je bil ločen politično v Kranjce, Štajerce, Primorce, Korošce i.t.d., ni še imel v najširših svojih slojih zavesti svoje pripadnosti k enemu in istemu rodu. Politična razdelitev je narod

razdvajala tudi kulturno, tako da prav za prav ne moremo še govoriti v tisti dobi v enotni slovenski duševnosti. Po 1848. letu je začela polagoma pronicati v najširše njegove plasti misel o narodnem edinstvu, o njegovih političnih, kulturnih in socialnih pravicah. Vstali so možje, redki izbranci, ki so si nadeli nalogo, poučiti slovensko ljudstvo o njegovem bistvu in o vlogi, ki jo mora kot narodna celota in emota igrati v družbi ostalih, prebujajočih se ljudstev. Začelo se je tedaj smotreno delo za narodno prebujenje Slovencev. Snovati so se začela vse povsod duševna ognjišča, od katerih naj bi izžarevali do zadnje gorske vasi tonli žarski ljudske prosvitljenosti. Vstale so znamenite »čitalnice«, osnovala so se politična društva, rodili so se listi, ki naj bi Slovence pripeljal i na lepša, svetlejša pota. V tej dobi, ko so se začeli

postavljati prvi temelji slovenske narodne kulture, je igral tudi Trst svojo važno ulogo. Tržaški Slovenci so imeli tudi svojo »čitalnico«, ki je bila ena prvih na Primorskem. Kasneje se se je osnovalo še politično društvo »Edinost« od leta 1876. dalje pa so omislili Tržačani tudi svoj stalni politični list »Edinost«. Razmere v bližnji okolici Trsta so bile takrat kai žalostne. Narod je bil po veliki večini v rokah meščana Italijana, zavedal se ni svojih najelemenarnejših pravic, niti ni poznal dolžnosti, ki ga vežejo do doma, roda in jezika. Po prizadevanju za narodove ideale vnetih mož so se začela po vsej bližnji in daljni okolici drugo za drugim razna narodna društva, kakor pevška, posojilniška in hranilniška, pogrebna, obrtna društva, ki so vsa imela eden in isti cilj: zbuditi s smotrenim političnim in kulturnim delom narodno zavest, osamosvojiti vse speče delovne sile v njegovi duši in ga tako postaviti na lastne noge. Mnogo, morda največ so k temu cilju pripomogla razna pevška in glasbena društva, ki

so s petjem glasbo in dramatičnimi nastopi družila in vabila v svoj krog najširše ljudske sloje, vezala našo mladino, jo po možnosti izobrazila, utrdila v nji ljubezen do doma in roda ter jo tako pripravljala za nadaljino politično, kulturno in socialno delo v Trstu in okolici. S tem se je ustvarjal ne samo odpor proti vsem tuierodnim vplivom, ampak zavojevale so se tudi razne politične pravice slovenskega ljudstva na tržaških tleh, širila se je izobrazba v okoliškem ljudstvu, plemenitila se je njegova, vsem kvarnim vplivom velenesta izpostavljen duša. Doba narodnega prebujenja v Trstu in okolici je trajala tja do l. 1890. in še čez. Mnogo je bilo tu zaslužnih mož, ki so zastavili pri tem plemenitemu delu nesebično svoje moči, a tu ni mesta, da bi jih posamezno naštevali. Storili so veliko in neizbrisen ostane njih spomin v našem ljudstvu.

Tak mož je bil tudi naš Jaka Štoka. Tudi on je zastavil z ljubeznijo svojo delovno roko v komaj zrahljano njivo tržaškega političnega in kulturnega delovanja, a to proti koncu dobe narodnega prebujenja na tržaških tleh.

Jaka Štoka je bil rojen na Kontovelju, kjer je obiskoval domačo proseško ljudsko šolo in kasneje še tamošnje pripravnico za srednje šole. Sredstev ni bilo v družini, da bi prišel v mestne šole in tako je moral preživeti svoje mlade dni doma do tiste dobe, ko je šel v vojaško službovanje. Pridelili so ga k mornarici, kjer so takoj spoznali njegovo posebno nadarjenost, in ko je končala zanj obvezna vojaška leta, so ga skušali pregovoriti, da bi ne slekel še vojaške suknie. A srce ga je vlekle domov. Tu je že l. 1890 ustanovil na Kontovelju »Gospodarsko društvo«. Ker se je bil seznanil že sam v zgodnji mladosti z resnim gospodarskim znanjem, je svoje vaščane polagoma uvažal v razne hranilniške in posojilniške posle. Kasneje je ustanovil v domači vasi še pevsko društvo »Danica«, kateremu je bil večletni pevovodja. Značilno za njegovo vsestransko delovanje v javnem življenju domače vasi je posebno dejstvo, da so se njegovi sovaščani še kasneje, ko se je bil že za stalno preselil v Trst, obračali k niemu za svet in pomoč v vseh važnejših zadevah. Tako je imel priliko večkrat pomirjevalno vplivati med njimi pri raznih nesoglasjih, ki so bila čisto preceišniška političnega in gospodarskega pomena. In ljudje so vedno sledili njegovim treznim nasvetom in njegovi tolažilni besedi.

Leta 1891. je stopil kot uradnik v odvetniško pisarno dr. Gregorina in dr. Slavika, in se je s svojim delom in pridnostjo kmalu povzpел do mesta pisarniškega ravnatelja. Njegovo znanje jezikov — obvladal je popolnoma slovenščino, italijanščino, nemščino in francoščino — in prijazno osebno občevanje mu je odprlo dostop tja, kamor navaden uradnik ne dosepe zlepa. A tudi v Trstu, v svoji pisarni, ni

zabil na delo v narodu; ostal je še agilen pevovodja ter se je obrnil še na drugo polje. Notranje nagnenje do gledališke umetnosti ga je gnalo na oder. Takrat se je bilo udejstvovanje na gledališkem polju (pri tržaških Slovencih) ravno izvilo iz plenic. Igralska umetnost, če jo smemo tako imenovati, se je pravkar postavila na lastne noge. Napravila je svoje prve, sicer negotove korake, a v sebi je čutila moč in voljo, in življenje je bilo pred njo. Štoka je takrat našel na tem polju že prebito ledino: kopica za gledališče vnetih mož je že prirejala v mestu po nekaj predstav v letu. Ti prvi veterani so bili: Lacko Križ, Alojz Grebenc, Ivan Dolinar, Kariž, Kobalova, Ščuka, Negode, Čok, Zadnik, Jaklič in še nekateri. Posebne gledališke dvorane, posebnega odra niso imeli ti možje. Strehe so morali iskati po raznih italijanskih gledališčih in dvorinah. Enkrat so igrali v starem gledališču »Armonia«, drugič v redutni dvorani gledališča »Rosetti«, tretjič v gledališču »Fenice«, kasneje pa v telovadnici društva »Sokol« v ul. Farneto. Silne težave so morali premagati. Stalnega odra ni bilo, vaje so se vršile enkrat tu, drugič tam: zdaj v tesni sobi kakega navdušenega rodoljuba, zdaj v zgornjih prostorih predmestne gostilne, zdaj kje na prostem, zdaj spet pri gostoliubnem župniku, zdaj v telovadnici itd.; včasih ob udeležbi vseh članov, včasih samo s številom slučajno nezaposlenih »igralcev«. A premagali so vse ter uprizorili marsikatero lepo, zaokroženo predstavo. Omeniti je treba še posebno, da so si znali ti možje vselej zagotoviti tudi gostovanje tega ali onega, takrat že znamenitega slovenskega igralca n. pr. Borštnika. Revertoar so tvorile razne ljudske igre, kakor »Perite Novice«, »Nezgode starega samca«, »V Ljubljano jo dajmo«, »Lumpacij vagabund«, »Čevliar baron« itd. Včasih je v svetem navdušenju za dobro stvar tudi kdo izmed njih »zagrešil« dvo- ali trodeianko, kakor n. pr. znani pevovodja Ražem iz Bazovice, čigar igro »Jaz nisem Italijanka« so tudi postavili na »deske«. Vsega tega prosvetnega dela se je udeleževal v kasnejših letih tudi naš Jaka, čigar dobre igralske in organizatorske zmožnosti so se kmalu pokazale povsod. Iz štatista, igralca drugovrstnih vlog, se je kmalu povzpел do glavnega stebra teh raztresenih udov takratne tržaške gledališke družine. Končno je prevzel sam vso njih dedščino. Postal je vodja gledališkega gibanja v Trstu, si ustvaril nekaj program, delal s svojimi starejšimi sodelavci, pritegnil rase še mlajši rod, organiziral rednejše gledališke predstave in začel končno misliti na ustanovitev društva, ki bi zagotovilo redni obstoj slovenskega gledališča v Trstu. Rodilo se je »Dramatično društvo«, par let pred otvoritvijo »Narodnega doma« l. 1904, kjer so dobili tržaški igralci, menda največ vsled njegovega prizadevanja, varno streho za svojo važno kulturno misijo. V tistih letih je bil Jaka

Štoka prav za prav posebljeno »Dramatično društvo«. Bil je obenem predsednik, intendant, režiser in igralec. Kot režiser je bil zelo vztrajen, reden, natančen in je imel izredno razvit estetični čut, v kolikor ga je treba imeti na gledališkem odru. Posebno je znal vlti na oder živo, pestro gibanje ansambelskih nastopov, tako, da se nekatere scene niso mogle tako dobro in verno podati niti kasneje, ko smo imeli že redno gledališče. Kot igralec, čeravno nepoklicni, je bil zelo izrazit, dosegel je veliko rutino in kar je glavno, poprijel se je vseh vlog z isto ljubeznijo in skrbnostjo. Posebno učinkovit je bil v različnih intrigantskih ulogah. Starejše njegove sotruidnike so kmalu nadomestile mlajše moči, kakor Ponikvarjeva, Grmekova, Štularjeva, Janova, Odinalova, kasneje še Mekindova in Železnikova, od igralcev pa znameniti Rainer-Hlača, Štular, Podkrajšek, Delak, Cotič in Sila. Iz Ljubljane pa so k njegovim uprizoritvam hodili gostovat Borštnik, Verovšek, Danilo, Danilova in še kateri. Takrat se je bil prvotni repertoar znatno razširil in poleg raznih boljših tujih iger so uprizarjali tudi domače stvari, kakor n. pr. »Rokovnjače«, »Legijonarje«, »Mlinarja in njegovo hčer«, »Materin blagoslov« itd. Ponovili so tudi s sodelovanjem »Slovanskega pevskega društva« pod vodstvom Srečka Bartlja spevoigro »Čevljar baron«. Z vsem tem delom je bila ustvarjena v nekaj letih trdna podlaga za nadaljnji razvoj tržaškega gledališča, ki si je moglo potem začrtati še višje cilje. Vodstvo gledališkega igralskega zbora je potem prešlo v roke poklicnih igralcev in Trst je imel za tem kot režiserje vrstoma Verovška, Danilovo, Dragutinoviča in končno Skrbinška, Silo in Kralja. Ti so razširili gledališki program, dvignili glas naše igralske umetnosti preko ozkih mej tržaške okolice. A za vse te vspehe se moramo v prvi vrsti zahvaliti veliki energiji in zmožnosti pokojnega Jake Štoke. Dasi je dal vodstvo gledališkega dela iz rok, vendar ga srečamo še par let kot gostujočega igralca na tržaškem odru. Z istim ognjem je sedaj pomagal tam, kjer je prej sam vstvarjal. Nastopil je večkrat pod Verovškovo in kasneje tudi Dragutinovičevo režijo, ki sta vedela ceniti njegove igralske zmožnosti tako, da sta mu poverjala često važne vloge v različnih modernih igratih. Naj pri tem omenimo le vlogo »revizorja« v istoimni ruski satiri, ki jo je Štoka po splošnem mnenju odigral bolje kot marsikateri današnjih »velikih umetnikov«. Še l. 1911. je uspešno sodeloval pri gostovanju tržaškega gledališkega ansambla pod vodstvom Dragutinoviča v goriškem »Trgovskem domu«, kjer je nastopil prav dobro v ulogi »Berta« v drami »Zimsko sunce«. V zadnjih letih njegovega igranja pa smo ga srečavali v Trstu tudi pri vsakoletnih dobredelnih prireditvah in od takrat je posebno znan med mlajšim rodom po svojih nastopih na Miklavževih, Silvestrovih in

raznih Sokolskih večerih. Tu se je včasih izkazal kot učinkovit komik. Veselje do gledališkega dela mu je tudi potisnilo pero v roke, da je napisal par burk, ki nimajo sicer umetniške vrednosti, pa so vendar preromale skoro vse vaške odre po Sloveniji. Zaradi kronike naj jih tu naštejemo: »Ne kliči vraga« v 2. izdajah (1907—1908), ki sta pošli; »Moč uniforme« (1912), ki ji je uglasbil pevske točke kapelnik Vogrič; »Trije tički« v dveh izdajah (1909—1910), ki sta tudi pošli; »Anarhist« (1912). O njih vrednosti si je bil, kar je treba danes posebej povdariti, sam na jasnem.

Tik pred vojno je dal slovo odvetniški pisarni in je otvoril v Trstu knjigarno in papirnico. A tudi tu se je kmalu pokazala njegova vsestranska zmožnost in podjetnost. Izdal in založil je več knjig, kakor n. pr. Utve »Kraguljčke«, Milana Kureta »Jekleno masko«, Jože Lovrenčiča »Deveto deželo«, »Gospodinjski koledar«, »Vedeža« in »Hišnega prijatelja« (brošurici, ki bi mogli postati v danih razmerah važna činitelja v širjenju ljudske prosvete); dalje par F. Kleinmayerjevih »Slovnic« in pa nekaj priročnih slovarjev. Imel je še mnogo načrtov, ki bi jih bil gotovo udeležil, da nista stopila vmes — vojna in kasneje njegova smrt.

Jake Štoke ni več. Kakor so šli od nas časi, ki so nam skovali njegovo osebnost in dali smer njegovemu prosvetnemu delu, tako je šel od nas tudi on, da ne nastopi več poti nazaj v življenje našega naroda. Za njim je vstal lep spomin na nekdanje dni, ko so ideali družili ljudi preko vsakdanjih brig trdega življenja. A zdi se, da se je za nas kolo kulturnega življenja za hip ustavilo, da se vračajo spet med nas časi, trdi časi preizkušnje naše liubezni in naše požrtvovalnosti do doma, roda in jezika. Pred pol stoletjem je našlo pri nas življenje pripravljene ljudi in eden izmed teh je bil tudi naš Jaka Štoka. Naj bi našli tudi današnji težki dnevi, ko nam je vztrajno varovati našo, s težkim trudom postavljeno kulturno stavbo sovražnih viharjev, ljubečih in vnetih src, pridnih in neustrašenih rok, da nas očrvavajo najhujšega — prežgodnje narodne in kulturne smrti!

ANTON CEJ, SLIKAR.

STANKO STANIČ.

(Za petindvajsetnico njegove smrti)

O KOLI leta 1850. je prišel v Cerkljo iz Ravnice neki Anton Cej. Bil je doslužen vojaški godec. Po poklicu sicer ogljar, muzike vendar ni pozabil. Začel je mladino poučevati godbe na pihala. Iz Cerklje se je preselil na Planino, vas pol ure nad Cerkljo, in nadaljeval isto delo. Poročil se je z neko Elizabeto Mravljje, s katero je imel tri otroke. Najstarejši med njimi je bil slikar Anton Cej. Rodil se

je v Planini dne 4. IV. 1857. Obiskoval je ljudsko šolo v Cerknem in oče ga je že zgodaj začel učiti godbe. Vendar deček se za glasbo ni veliko zajemal. Brigal se je veliko bolj za slikarstvo. Ravno v tistih letih je Jakob Raspet po Cerkljanskem veliko slikal in to dečku gotovo ni ostalo tuje, če že sam ni kot vajenec zahajal v Raspetovo delavnico. Ker ga je oče z godbo le preveč silil, je mladi Cej očeta zapustil in šel k svoji teti na Šmarjetno goro poleg Kranja. Ker se je začel sam vaditi v risanju in slikanju. Toda kmalu je zapustil tudi teto in se napotil v Duplje na Gorenjsko k slikarju Janezu Gosarju, kjer je ostal več let. Želja po spolnitvi ga je gnala višje. Stopil je v delavnico znanega mojstra Wolfa v Ljubljani in gotovo bi bil Cej pri njem veliko pridobil, da ni Wolf prezgodaj umrl. Po smrti Wolfovi je začel delati na roklo in se priženil k cerkovniku v Crngrob. Tu je potem tudi največ delal. Večino svojih slik je napravil v tem času za Goriško in Istro.

Eno lastnost pa je imel mož v sebi, ki ga je silila iz slikarske obrti do slikarske umetnosti. Zapustil je ženo in Crngrob ter se leta 1896. napotil v Italijo študirat. Florencia, Rim, Benetke in druga italijanska mesta so v njem zbudila novo silo, italijanske mojsterske slike so mu pa dale novega obzora. Z vsó silo se je opriiel slikarstva na novo. Vrnivši se domov je po dnevno slikal, po noči pa risal in študiral anatomijo. Toda vse to njegovo hrepenenje kvišku je bilo nenkrat presekano. Zastrupil se je z barvami. Grozno shujšanega so pripeliali v bolnico usmiljenih bratov v Kandiji. A z zdravjem je šlo vedno le navzdol. Od zastrupljenja so se mu po telesu odprle skeleče rane. Trpel je grozno, dokler ga ni 2. malega travna 1897. rešila smrt. Pokopan je na Šmihelskem pokopališču. Iz dobe predno je obiskal Italijo hrani tudi njegova rojstna farna cerkev v Cerknem dve sliki na platno: sv. Martina in sv. Jošta.

Dve njegoví zadnji deli in sicer sv. Jožefa in sv. Jošta krasita, prva cerkev Božjega groba poleg Novega mesta in druga cerkev sv. Jošta v Stopiški župniji.

Letos je minilo 25 let, kar je Anton Cej zatínil oči.

PROMETNA SREDSTVA POLARNIH NARODOV. PO BYHANU. - V. ŠARABON.

LIUDJE tam gori stanujejo zelo rastreseno, živina potuje venomer. Ker so razdalje ve likanske in so tla dolgo časa pokrita z ledom in snegom, je moral človek poizkusiti vsa sredstva, kako priti hitreje iz kraja v kraj. Dve možnosti sta: uporabim lastno telesno moč, da pridem z gotovimi sredstvi hitreje naprej, ali pa

vzamem v službo tujo moč. Polarnik se je poslužil obeh možnosti in je napravil vozila, prikrojena na bistroumen način okolici.

Tako orodje, navidez enotavno in vendar popolno, so krpilje kakor jih imajo gorski prebivalci in lovci tudi pri nas. Olajšajo nam bogo po mehkem snegu. Obstoje iz ovalnega obroča dveh elastičnih vej, ki jih držijo narazen povprečne spojke, 1 do 3: med njimi je pletenina iz usnatih jermenov ali bič. Krplje privežem na nogo z jermenom; da nišo spodrsnili na sneg, so pritrtili Itelmi na spodnji strani dve koščeni boidici.

Druga vrsta sneženih čevljev, smuči, je doma samo pri praazijskih narodih; smuči nam služijo bolj za hitrost premikanja, kakor pa kot sredstvo proti vdiranju v sneg. Laponske smuči obstoje iz navadne tenke deske, spredaj nekoliko pridvignjene, deset centimetrov široke in dva do dva in pol metra dolge. Bolj spretno so narejene sibirskie smuči, so vpognjene tudi v sredi, na spodnjo stran so pa prilepljeni z ribjim limom koščeki jelenove ali tulnjeve kože. Za podlago služi nogi prilepljen kos brezove skorje, vlaga ne gre skozenj, pritrjen je z usnatimi jermeni. Ker je tako prožen, se prilagodi tak čevljevsem oblikam zemlje. Če je sneg trd in skórajast, priveže Tunguz na spodnjo stran še ploščice iz kosti, da lažje drči in vendar ne spodrsne. Da se poriva naprej, ima smučar dolgo palico, nad ostjo je majhen prepleten obroč. Torej kakor vidimo sedaj tudi pri nas.

Za hojo po ledu služi zahodnim Eskimom in Sibircem podolgovata plošča iz mroževe ali mamutove zobovine, z več vrst konicami na spodnji strani, privezana na nogo. Eskimo ob Hudsonovem zalivu si pa obuje čevlje z usnjnimi in ven štrlečimi grbami na podplatih.

Da lažje prenašajo šotore in drugo imovino, uporabljajo osrednji Eskimi na poletnem potovanju v gorovje oprtje, ki gredo spredaj okoli čela. To opazimo semtertja tudi pri nas. Na isti način prenašajo Korjekinje nahrbtnike, otroke itd. Severni Helmi in Korjeki imajo poleg oprtne zadrge še kriv les, ki si ga položijo poprek čez prsi; ob rtiču Lopatka na koncu Kamčatke so pa imeli nosilnico v podobi črke Z.

Seveda je pa olajšanje, ki potujejo z njim potom imenovanih sredstev, le malenkostno v primeri s koristjo, ki jo imajo od dveh živali, prevzetih v službo: od severnega jelena in psa. Direktno kot tovorno žival uporabljajo le jelena in še to samo Tunguzi in Jakuti, kojih domovina je bolj gorata in zato manj pripravna za sani. Navadnim jelenom ne smejo naložiti več kakor okoli 100 funtov, imajo preslab križ; močnejši jim pa služijo za jahanje.

Jakuti imajo sedlo, obstoječe iz dveh desk, ki jih držijo zgoraj spete skupaj, na deskah pa kot krožnik veliko blazinico, napolnjeno z jelenovo dlako. Stremenov pa nimaio ne Jakuti in ne Tunguzi. Vajeti so dolge kakih deset me-

trov, z njimi jezdec jelena priveže in ga drži nazaj, če pade dol, kar se večkrat zgodi; kajti sedlo Tunguzovo je ravnotako malo pripravno kakor Jakutovo.

Ker jelen kot tovarna žival ni dosti vreden, so mislili seveda na izrabo njegove vlačne sile, hitrosti in pa zmožnosti da lahko stopa po snegu in močvirju; njegovi parklji se razkročijo in so precepljeni. Samoočbebi je že bolj lahko, če tovor vlečem kakor pa če ga nesem. — O nošnji tovorov, o vpregi živali, kako nosijo ljudje, kako živali, koliko bolj poceni je železnica kakor karavana itd. itd., vse to je natančno opisano v knjigi: *Gospodarska geografija*, sestavil dr. V. Šarabon, Ljubljana, 1922. — Naravnost sili nas pa k vlačanju neskončna gladka odeja, ki jo razgrne po obširnih planotah dalinega severa brezkončna zima. In res temeljijo vsi načini potovanja na tem načelu; saj porabijo Čukči severnega jelena tudi za to, da jih vleče, stoječe na širokih smučih. Ni se jim treba samim truditi naprej. Polj udobno je seveda, če ne počivamo na drseči podlogi samo z nogami, ampak s celim telesom. Najenostavnejše tako transportno sredstvo so neke male sani osrednjih in zahodnih Eskimov; imenujejo jih *tobogan*, mi bi jih imenovali vlačne ali smuke. Mislimo si, da se vležemo ali vsedemo na kožo ali drevesno skorjo ali pa na rjuho in žival nas vleče naprej. Tobogan Eskimov je iz tulujeve kože s sedežem v podobi vreče.

Prehod k navadnim sanem z dvema sanicama tvorijo takozvane enosanične sani ali čolniške sani Laponcev, podobne dva metra dolgemu čolnu. So pa tri vrste: popolnoma odprt čoln za prevažanje oseb, napol zaprt za blago, popolnoma zaprt za obleko in hišno orodje. Vleče pa take sani severni jelen; samo zvrnejo se rade, ker imajo eno samo sanico ali smuko. Prva vrsta je za eno samo osebo, v drugi in tretji pa lahko prevažamo tovore v teži dveh do štirih kvintalov.

Drugje v polarnih pokrajinalah so pa v rabi veliko bolj praktične in trpežne dvosmuške *sani*, torej take kakor jih imamo tudi mi. Bolj preproste imajo Eskimi; sanice ali smuke so peljali manj visoke, spredaj ravne ali pa vpognjene, med njimi je več vodoravnih ali navzgor zakrivljenih poprečnih drogov, ki služijo obenem kot sedež. Sani za prevažanje oseb imajo večinoma tudi naslonjalo za hrbet. — Bolj ročno so zgrajene sibirskie sani, so prijenljive in popustljive kakor smuči, lahko drsijo čez hrapasto sneženo odejo in se ne vderejo. Njihova prožnost je tako velika, da se zvijejo, če zadenejo ob drevo, in se ne zlomijo. Razlikujejo se od preimenovanih s tem, da oni poprečni drogi ne služijo za sedež, temveč je sedež pritrjen dva do tri čevlje višje na posebnih stranskih oporah. Sta pa dve vrsti: za osebe in za tovor. Prva ima naslonjalo, včasih tudi krov, sanice so spredaj močno zavite navzgor.

Najvažnejši del pri saneh so *sanice ali smuke*; Čukči jih delajo iz mroževe zobovine in kosti, sicer splošno iz kolikormogoče upogljivega, s katranom prepojenega lesa. Da lažje držijo, jih pred vsakratno uporabo prevlečejo z ledeno skorjo ali pa privežejo kitove kosti spod, ki so luknjičaste in se hitro nasrkajo vode. Če je sneg skorjast, nadomeščajo naš železni okov ploščice iz mamutove zobovine; torej kakor pri smučih. Ravne ali izbočene opore so pritrjene na sanicah v kroglastih pregibih, nosijo pa na vsaki strani po en drog, ki se torej nahaja nad sanico; na teh drogovih počiva nosilna plošča. Ploskev ima spredaj okrogel les, ki je zvezan z navzgor vkrivljenimi konicami sanic; ta naprava povzroči, da je prednji del sani poseben prožen. Sedež je v različnih krajih različen. Samojedji in Ostjaki, ki uporabljajo sani tudi po leti za vožnjo čez mahovno tundro, postavijo gor lesen oboj; jakutska krošnja je spletena iz jermenov. Čukči imajo napolkrove, pa tudi cele krove in moramo od spredaj zlesti notri.

Za *vpredno živino* rabijo Eskimi samo psa, drugod pa oba, psa in severnega jelena. Število psov, vpreženih v sani, je prav različno, od dveh do trideset, za jelenove sani sta pa potrebni dve živali ali tri, kvečjemu štiri. Način vprege se ravna po naravi posamnih krajev. Čukči in večina Eskimov vprežejo vsakega psa posebej z jermenom na prednji del sani in sicer vse v eni vrsti, ker so tundre tako razprostrane, da je to lahko. Gozdni Jakuti, Tunguzi, Itelmit, Alaskanci i. dr. pa privežejo pse po parih na potegalno vrv ali potegalico. V obeh slučajih vprežejo posebno modrega psa pred vse druge kot voditelja, ali pa gre kak moški naprej, ki kaže pot in tlači sneg. Pri severnih jelenih je v navadi tako posamna vprega kakor da navežejo vse skupaj na skupno vprežno vrv. Laponci rabijo sedaj komate, sicer je pa pritrjeno na vaječi nekaka uzda ali povodec, a ne tišči na gobec, temveč na čelo in sicer z ostrimi koščecnimi koščki.

Važen je oštol, vodilna palica, ki jo rabijo, da prehitro vožnjo ustavijo oziroma vožnjo regulirajo, da spravijo v red zamotane vrvi itd. Oštol za pse — dolg je en meter — ima spredaj železno ost, zadaj pa nekaj krogov, ki ropotajo in s tem pse priganjajo. Jelenji oštol ima za isti namen kavelj in neko kladivo iz kosti. Eskimi pa rabijo bič s kratkim držajem in dolgim jermenom.

Bistveno olajšajo potovanje nekatere priprave, ki varujejo obraz proti vetru, žuželkam in bleščecemu solnčnemu lesku. Za varstvo obraza proti neštevilnim komarjem nosijo Tunguzi čepico, od ktere visi gosta pletenina konjske žime notri dol do ramen; ali pa odganjamo komarje z muhalniki iz konjske žime, izbrišemo jih pa iz oči z otirali iz racmanove glavne kože. Pri hudem vetru nosijo Laponci podobne varo-

valne krinke ali naličnice iz kožuhovine. Ostjaki pa koš stekla, obrobljenega s kožuhovino, ali pa koš kože, obšite z jelenovo dlako.

Odsev solnca je zlasti pomladi in jeseni zelo močan, ker padajo žarki takrat zelo poševno. Le pogledjmo, kako nerodno je tudi nam, če gremo zjutraj ali zvečer proti solncu. Ostjaki si privežejo okoli čela obveze iz dolgodelake lisice kože. Bolj v rabi so majhna očala, ki imajo samo ozke zareze, da gledamo skozi; Eskimi in Čukči jih izrezljajo iz lesa in jih deloma ornamentirajo, na Kamčatki so iz konjske žime ali pa iz brezove skorje, v ostali Sibiriji pa iz bakra, medi ali srebrnate pločevine, podložene s suknom.

Kakor imajo polarniki izvrstna vozila za vožnjo po kopnem, tako so si znali zgraditi tudi skrajno pripravna vozila za vožnjo po rekah, jezerih in po morju. To velja zlasti za Eskime in druge obrežnike Beringovega morja, ki so izumeli v Kajaku neprekosljivo sredstvo premikanja.

V Sibiriji je za vožnjo po rekah od Urala do Ohotskega morja in tudi še na ameriškem otoku Kadjak še zmeraj splošno v rabi najpreprostejši vseh čolnov, *enodrevnik*, obstoječ iz enega samega debela. Vse iznajdbe človeškega duha so kolikortoliko naključne; in gotovo je, da je videl kdo, kako se kaka žival pelje v strhlem deblu drevesa in ne utone. Ali pa je tudi morebiti sam po naključju padel notri in se mu ni nič zgodilo. Brž je uporabil to iznajdbo, napravil jo je bolj udobno s tem, da je odstranil v deblu se nahajajočo prhljad, da je deblo izlikal, morebitne lukniče zamašil itd. Napravil je zopet korak naprej: če ni bilo trhlega debela, si ga je pa sam izvotlil in si tako sam napravil preprosti čoln. Ne samo v Sibiriji, tudi drugod po svetu so taki čolni še danes v rabi, oni so med prvimi razširjavalji kulture. Sibirci si jih napravijo iz topoli, trepetliike in mecesna. Kadjačani iz jesena. Ostjaki povišajo stranico enodrevnikovo s krovnimi deskami, ki jih z vrvmi mecesnovih korenin, rekel bi, prišijejo; sklepe zgostijo ali zamašijo s smolo in popleskajo cel čoln rdeče, z barvo pečatne glinice in ribje masti. Korjeki in Ostjaki zvežejo tudi dva enodrevnika skupaj, da je vožnja bolj varna.

Različna od teh čolnov so pa druga plovila, kojih votlina je sestavljena iz različnih kosov in različne snovi. V tej skupini sta drugi dve vrsti, običajni v polarnih pokrajinah, čoln iz kož in čoln iz lubja. Čoln iz kož je značilen za obrežne narode od Grenlandije do Kamčatke, drugi pa za sibirske notranje rodove. To lahko razumemo; primerjajmo le, kar smo rekli prej o poletnih šotorih. Ruskega izvora so skoro gotovo veliki stanovanjski čolni Jenisejev, ki se jih poslužujejo poleti pri lovu na ribe. So iz lesenih cedrovih desk, imajo leseno streho, krmilo, lesena vesla in jambor z zastavo in trizobom, posvečenim od šamanov.

Čoln iz lubja obstoji iz dveh delov: iz mehkega popustljivega plašča, narejenega iz sešite brezove skorje, in pa iz lesenega ogrodja, ki daje čolnu obliko in stalnost. Ogrodje sestoji iz masivnega krovnega roba in pa iz poprečnih vpognjenih tramov, ki so zvezani z drobnejšimi podolžnimi spojkami ali pa s pletenimi vrbovimi šibami. Sklepe v plašču zgostijo Jakuti z tepilom iz smetene, Tunguzi z mastjo in ilovico. Čoln ima ravna tla in je na obeh koncih priostren, širok je 50 do 70 centimetrov, dolg tri do šest metrov teža 15 do 25 kilogramov. Pripraven je posebno za vožnjo po gorskih vodah, čez kojih brzice lahko zdrkne, ne pa za večje vodne površine.

Veliki *čoln iz kož* se od onega iz lubja glede konstrukcije le malo razlikuje. Ogrodje obstoji iz precej širokega prožnega podladja ali hrbtice in iz upogljivih stranskih podolžnih reber; na te so z usnjatimi jermeni privezani poprečni drogi, pri Čukčih pa z vlaknatimi kitovimi. Pri gradnji ogrodja rabijo kot gradivo naplavljeni les in krtovo kost, prevleko čolna pa sešijejo iz tulnjevih ali pa iz dvakrat ali trikrat precepljenih mroževih kož. Dolgi so ti čolni sedem do deset metrov, široki poldrugi meter do treh, globoki 70 do 90 centimetrov, težki pa pet do deset kvintalov. Pri Eskimih veslajo v takem čolnu večinoma le ženske, imenujejo ga umiak, služi jim posebno za dolga potovanja in selitve; v Sibiriji mu pravijo bajdara, Čukči pa tudi aktuat.

Poleg umiaka uporabljajo v istih krajih tudi še drug manjši čoln iz kož, znameniti tipično polarni *hajak*, o katerem imamo celo literaturo. Razlikuje se od umiaka v tem, da ima popoln krov in en sam sedež, redkokdaj dva ali tri, kakor na primer na Alentih. Tla so večidel ravna, krov oblokan, konci priostreni, zadnji konec podaljšan in nekoliko kvišku vpognjen; pri alentskih čolnih je zadnji del navpično odrezan, sprednji pa razcepljen v dve konici. Širina znaša pol metra do 76 cm, globina 12 do 15 centimetrov, dolžina pet do 10 metrov, teža 12 do 30 kilogramov, redkokdaj do 50 kg. Sedaj pa primerjajmo širino in dolžino, razlika je najmanj desetkratna. Prevleka obstoji iz 3 do 6 mroževih kož, našijejo jih surove, zato da se pri sušenju močno čez ogrodje raztegnejo. — Ogrodje sestoji iz naplavljenega lesa, na Grenlandiji in na Alentih iz vrbovih vej, pri Čukčih iz kitovih reber; sta pa dve podolžni rebri na tleh in na robu, med njima pa 30 do 60 stranskih opor. Ob stranskih stenah je navadno ena sama podolžna reber, malokdaj več. Krov nosi 10—20 oblokanih poprečnih palic. Nekako v sredi krova je odprtina, popolnoma okrogla ali pa jajčasta, notri sedi veslač. Krov je namreč popolnoma pokrit kakor kak štedilnik in voda ne more nikjer notri; je samo ta odprtina, zaprta po veslaču. Odprtina je navadno obkrožena od lesenega obroča, na kojega je pritrjen

obroč iz tulnjeve kože ali tulnjevih črev, ki ga lahko pripnemo okoli veslača tako trdno, da ne more niti zrak skozi. Ali pa nosi veslač kratko suktnjo iz črev, segajočo do ramen, spodnji konec pritrdi z jermenji na leseni obroč. Pred obročem in za njim je čez krov napetih več jermenov, pod katere potisnemo metalno desko, harpune, nože itd. Na straneh so pa obešene vrvi, da vlečemo na njih tulnje, mrože itd., tik pred obročem pa leži harpunska vrvica, večinoma na posebnem stojalu. Na obeh koncih hajaka so večkrat ročnice iz krtovih reber, da kamni in led kožne prevleke ne pretrgajo prehitro.

Že v 6. do 8. letu se začne Eskimo vaditi v vožnji s hajakom; zato je pa tudi tako ročen in uren, da se lahko vozi v vetru in viharju. In kako daleč in hitro! Najnerodnejše je seveda, če se čoln prevrne; privezani Eskimo se prevrne z njim vred in visi z glavo navzdol v vodi. A dolgoletna vaja ga je naredila tako hitrega in ročnega, da se s hajakom vred zopet obrne in to tudi v viharju! Pritisne z veslom proti vodi; če je treba, tudi z metalno desko ali pa kar s samimi rokami.

Morebiti je prišel hajak od Eskimov tudi do Laponcev in Samojedov. Anglež Burrough poroča l. 1556, da je videl blizu otoka Vajgača — na meji med Evropo in Azijo — samojedške čolne, napravljene iz živalskih kož, »in če pridejo Samojudi do obale, jih zadenejo za hrbet.« Francoski zdravnik Pierre Martin de la Martinière je videl l. 1653 južno od Vajgača tudi tak čoln, lovili so ga štirje danski čolni. »Kakor hitro je veslač videl, da gremo proti njemu, je začel tako hitro veslati, da se mu nismo mogli približati. Ko je prišel do brega, je naglo poletnil čoln iz vode ter si ga obesil na ramo, z drugo roko je zagrabil lok in sulico ter brzo odšel! V naših čolnih je bilo trideset mornarjev in vendar ga niso mogli dohiteti. Hitrost teh hajakov je tolika, da morejo veslati od vzhoda sonca do zahoda, to je od jutra do večera, osemdeset milj.« Francoska milja je 5:55 km, 80 milj torej okoli 450 km. Kaj pa je to, 450 kilometrov! To je na eno stran iz Gorice v Prago, na drugo pa iz Gorice v Rim! Dve reči moramo premisliti, lahkoto čolna in pa hitrost. Kako se nam mora čudno zdeti, če zasledovani mož naenkrat izstopi, zadene čoln na ramo in izgine. Ne moremo mu slediti, razen če pustimo lastni čoln zunaj na vodi. Izredna hitrost, s katero se hajak premika, je napotila raziskovalce do premišljanja, ali so bili v omenjenih slučajih veslači res Samojudi ali ne. Večina je danes mnenja, da niso bili Samojudi, ampak Eskimi, ki so prišli na lov od Grenlandije do Evrope! Ali pa jih je zanesel vihar ali pa radovednost ali drznost, da povedo doma, kje so bili itd. itd. Vsekakor je to verjetno; pa vseeno, od Grenlandije do Vajgača, in en sam mož. Razdalja je okoli 3600 kilometrov! Na vsak način moramo prištevati Eskime najdrznejšim mornarjem sveta.

Za premikanje čolnov rabijo polarniki v plitvi vodi dolge droge, v globlji vodi navadna vesla. Redkokdaj so vesla okrašena, tako na primer pri Ostjakih. Kratka lopatasta vesla rabijo na otoku Kadjak; Eskimi, Alenti in azijski obrežniki rabijo za premikanje umiaka ozka in ploščata vesla, za hajak ravnataka, samo z dvema lopatama. Dvolopatasta vesla rabijo — in temu se čudijo — tudi celinski Tunguzi in Jeniseji. Ker obstoji veslo iz naplavljenega lesa, torej iz tvarine, ki je za Eskima tako dragocena, a jo dobi obenem le malokdaj v dosti dolgih kosih, si jo zavaruje z vloženimi koščeni obroči in tračnicami

Poleg rok se poslužujejo Eskimi in Čukči za premikanje umiakov tudi vetra in si napravijo jadra in črev v velikosti dveh in treh metrov. Da pa veter ploščatih čolnov ne obrne, obesijo na stran čolnov plavalne meharje. Alenti so napravili isto, če je bil veter močan in valovanje veliko, obenem so pa čolne navezali v eno vrsto, tako da je bila ost obrnjena proti vetru.

NA NAJVIŠJI VRH ZEMLJE. v. ŠARABON.

NAJVIŠJE gorovje sveta je Himalaja v Aziji, najvišji vrh pa *Mont Everest*, 8839 ali 8832 metrov; imamo namreč dve merjenji, od daleč seveda. Ta gora ni *Gavrizankar*, kakor pomotoma beremo še zmeraj po časopisih, je 57 kilometrov zračne črte oddaljena od njega; *Gavrizankar* tudi ni tako visok, samo nekaj nad 7000 metrov. Do lanskega leta je bila najvišja točka na svetu, ki so jo raziskovalci dosegli, 7500 m. Rekli so, da naprej ne gre, že zaradi prerodkega zraka ne. Angleži, pa tega niso verjeli in so rekli, da moramo poskusiti. Lansko leto so pripravili veliko ekspedicijo nazdrznejših in najbolj izkušenih turistov in so šli, in sicer naravnost nad *Mount Everest*. Velikanske so bile težave, hudi napor. Na treh straneh so goro oblegali, nič mogli blizu. Šele na četrti strani se jim je pokazala neka zareza v ledu in skalovju, mučili so se po njej proti vrhu, strahovit vihar jih je zapodil nazaj. Dosegli so nekaj nad 7000 m in so rekli, da bodo letos zopet poskusili.

Pa so šli letos zopet več Angležev, vodila sta jih kapitana *Bruce* in *Finch*, ki sta nazadnje tudi edina od Evropejcev poskusila zadnji sunek proti vrhu; vsi drugi so bili ali opešali ali napol zmrznili, skratka odnehati so bili morali. In če Anglež odneha, mora biti že kaj prav posebnega, zlasti, če je iz Evrope prišel nalašč v Indijo v ta namen. *Finch* nam pripoveduje o pripravah in poskušnjah. Posebno so morali paziti na priprave umetnega dihanja s kisikom. V velikih višinah je kisika manj kakor spodaj, zato ne moremo dihati in moramo vzeti kisik seboj, ki si ga umetno dovajamo. Pri tem mora-

mo imeti na obrazu masko. Prišli so že nad 8000 m, ne da bi jim bilo treba posluževati se teh pomočkov, nazadnje so se jih pa le morali. Dosegli so višino 8321 metrov, višino, o kateri smo do danes mogli le sanjati, manjkalo jim je do vrha nekaj nad 500 metrov; pa niso mogli gor, nazaj so morali in zaenkrat je stvar zopet pokopana. Kdor pa pozna Angleže, ta ve, da ne bodo odnehali in najsi poskušajo leta in leta. Pa naj govori kapitan Finchsam:

»24. maja smo odšli iz šatorišča št. 3 — med potjo so morali namreč večkrat se ustaviti za delj časa, da se narava privadi in odpočije —; bili smo v višini 6000 metrov, šli smo pa proti severnemu vrhu, Bruce, jaz in domačin Tejbir. Vsak je imel seboj aparat kisika in tri cilindre, teža skoro 13 kg. — To je za tiste višine, ko se vsak sam komaj vleče naprej, izreden tovor. — Dvanajst nosačev z rezervnimi cilindri, živežem in taboriščnimi pripravami smo bili poslali naprej. Najprvo smo nameravali utaboriti se v višini 7900 m, pa nismo mogli, ker je začel v višini 7800 metrov hud veter, pomešan s snegom, in nismo hoteli nosačev preveč utruditi. Prostor za šotor smo dobili na grebenu, ki vodi od severnega vrha do severovzhod ne rame. Nosači so prišli ob dveh za nami, prehiteli smo jih bili, postavili so nam šotor in poslali smo jih nazaj. Sneženi vihar je bil zadobil medtem tako moč, da je kar besnel; zlezli smo v spalne vreče in si skuhalih s trdim špiritom nekaj jedi, ki je naša premražena telesa malo pregrela.« — V takem mrazu sploh ni mogoče drugače ležati kakor v spalnih vrečah in še najbolje je, če se stisneta kar dva skupaj. Raziskovalca polarnih pokrajin si pa brez spalne vreče sploh misliti ne moremo, je najljubša njegova spremljevalka —. »Skuhati si prav vročo pijačo je bilo pa nemogoče; voda zavre namreč pri tako nizki temperaturi, da lahko vtaknemo roko vanjo in si je ne oparimo«. — Ta poskus lahko napravimo tudi pri nas: Če gremo na visoko-goro in vtaknemo termometer v vrelo vodo, ne bo kazal 100 Celzija, ampak manj; to pa zato, ker je zrak v višini bolj lahek in ne pritiska na vodo tako hudo. Na Mont Blancu naprimer, najvišji gori v Evropi, visoki 4810 m, zavré voda že pri 85 C. Natančna poznejša poročila Angleža nam bodo gotovo tudi to prikazen natančno opisala. —

»Šotor smo postavili tako, da smo blago podvihali in ležali na njem, in vendar je bil veter po solnčnem zahodu tako močan, da nas je od časa do časa vse tri s šotorom vred dvignil. Silovito je bilo mraz in še predno je bilo ponoči, smo bili dodobra pokriti s finim snegom, ki ga je bil napihal veter notri. Zaspali si nismo upali, če bi bili tudi mogli, vse moči smo porabili za to, da smo šotor držali in vrata varovali, da nam jih vihar ni odprl. Če bi se bil veter enkrat v šotor vjel, bi ga bil vrgel z nami vred tisoče čevljev globoko na ledenik Rongbuk. Ob

eni ponoči je dosegel vihar višek. Če smo le malo mogli priti do sape, to se pravi, če je orkan le trenutno ponehal, smo zlezli ven iz šotora in vrvi bolj napeli, enkrat ta, drugič drugi. S tem pridobljena varnost je bila seveda le navidezna, domnevana, vendar smo pa tako dobili par mrtvih trenutkov, ki smo jih tako potrebovali; posebno še, ker nas je delo izven šotora do smrti izmučilo in nas je mrzli vihar spremenil skoro v led. Ko se je nazadnje začelo daniti, je prenehalo snežiti, vihar je pa besnel še kar naprej. Tesno stisnjeni drug ob drugem smo ležali tam in kar naenkrat, kmalu po dvanajstih, je vihar pojenjal skoro popolnoma, da bi bili lahko šli sedaj nazaj, če bi bili hoteli. Sklenili smo pa, ostati tu gori še eno noč in poskusiti drugi dan, če bi morebiti mogli iti naprej. Noč smo dobro prespali in drugi dan, 27. maja ob pol sedmih zjutraj, se odpravimo naprej, takoj potem ko so bili prvi solnčni žarki posijali na naš šotor. Komaj smo bili pa preplazili par čevljev — angleški čevljev je 30.48 cm —, je postalo Tejbiru slabo, izrednemu mrazu in hudemu vetru njegova narava ni bila kos. Ni nama kazalo drugače kakor da sva mu odvzela breme in ga poslala nazaj; midva sva pa s tako pomnoženim tovorom plezala naprej. Pot je postajala strmejša, veter ostrejši in mrzlejši, globoke snežene plasti so se menjavale s strmimi skalnimi ploščami. Le počasi je šlo naprej, zelo sva morala paziti, da nisva zdrsnila in se zvrnila v prepad. Slednjic sva opoldne dosegla višino 8321 metrov, najino najvišjo točko. Naprej nisva mogla, šla sva nazaj. Šele sedaj sva čutila ves dotedanji napor tega dne; do skrajnosti utrujena sva mogla noge komaj prestavljati, bilo nama je obupati. Včasih sva se kar nekako majala naprej, večkrat sva se morala vsesti. A vstrajala sva, tavala sva skozi gosti sneg, ob štirih popoldne sva prišla do ležišča pretečenih dveh noči; neutešljivo poželenje po jedi in pijači naju je bilo držalo pokoncu, da sva prišla do sem. Ko sva se okrepla, la, sva se odpravila na zadnji marš in ob pol šestih sva dospela v taborišče št. 3, sestopivši 1900 m. Najine moči so bile pri kraju, ne vem, če bi bil mogel napraviti kdo od naju še en korak naprej.«.

Očitali so pozneje vodstvu ekspedicije, da je prehitro odnehala, da bi bili morali ostati v taborišču 3 in še enkrat poskusiti. Bruce je namreč rekel, da je bilo nemogoče iti še enkrat proti vrhu, ker nastopijo takrat tudi hudi monsumski vetrovi, ki napravijo vsako prodiranje nesmiselno. Nasprotniki pa zatrjujejo, da bi monsum še ne bil začel in bi bil torej šeenkratni poskus izvedljiv. Kdo ima prav, ne vemo. Vemo samo to, da sta Finch in Bruce zastavila vse, da je mogla le najskrajna sila obrniti ju 500 metrov pod najvišjim vrhom sveta. Tisti, ki je bil tam, bo situacijo gotovo bolje presojal kakor pa časnikar v udobni sobi.

MODERNI PARNIK.

V. Š.

Nekaki predstavitelji modernih parnikov so nemški velikani *Imperator*, *Bismark* in *Vaterland*; 50.000 ton ima prvi, 56.000 ton druga dva. Ta dva vozita sedaj v angleški službi pod tujim imenom. Tona je prostornina skoraj treh kubičnih metrov. Oglejmo si *Imperatorja*. Lahko bi ga imenovali plavajoče mesto, osmi čudež sveta. Čaka nas daleč zunaj na morju, ker ne more do brega, gre pregloboko; največji parniki, ki so prihajali v Trst, so imeli 24.000 ton vsebine. Z velikim parnikom se mu približamo, a ta se spremeni v čoln poleg modernega goliata. Vstopimo v votlino ob strani, gremo po širokih stopnjicah, mimo cvetličnjakov, peljemo se po dvigih, šinememo mimo *Grandhotela*, vsebujočega šest nadstropij, nahajamo se v labirintu kabin. Na vrhu smo. Daleč pod nami se razprostira medkrov, prostor za potnike četrtega razreda. Večinoma so tu izseljenci, ki gredo v Ameriko iskat boljše sreče, a tudi marsikdo je med njimi, ki so ga razburkani valovi evropskega življenja pahnili od sebe.

Tretji razred je že boljši, ima čitalnico in glasovir, kadilno sobo in pivnico. Zopet se zopora odpre in nahajamo se v prostorih drugega razreda. Najbolj razvajeni potniki na parnikih prejšnjih časov bi se čudili tej jedilnici, čitalnici, kadilnici, damski sobi, kabinam itd. Kaj pa prvi razred? Dosedanje načelo o štedenju prostora so vrgli graditelji dobesedno »čez krov«, napravili so prava okna namesto prejšnjih lukenj, vse je široko in zračno, postelje niso več nagromadene druga nad drugo, prosto stojijo sredi prostornih sob kakor v prvovrstnih hotelih. Povsod topla in mrzla voda. Kdor pa hoče še več, si lahko najame katero od onih 150 sob, ki imajo privatno kopel itd.; še bolj razvajeni so si najeli takozvane »državne in luksus-kabine, obstoječe iz sprejemnice, jedilnice, spalnice in kopalnice. So pa ljudje, ki jim je še vse to premalo in ki hočejo na vsak način denar zapraviti. Tudi tem je ustrezno. Za 24.000 lir si dobil pred vojsko namreč — za šest dni vožnje čez Atlantik v uporabo »cesarjeve sobe«, obstoječe iz dveh spalnic, sprejemnice, jedilnice, vse polno stranskih sob in s krasno stekleno verando, polno cvetlic, visečo visoko gori nad valovi morja, s

krasnim razgledom. Mislil bi, da teh sob ni mogoče oddati, a bile so naročene vselej najmanj za tri mesece naprej.

Presenečenja v skupnih prostorih se kar vrstijo, vsaka soba je umetniško delo zase. Dober spomin moramo imeti, da si vse zapomnimo: slavnostna in plesna dvorana ima oder in podij za koncerte, zimski vrt je odičen s pravimi palmami, damski salon razširja vonj najeksotičnejših cvetlic, jedilnice se raztezajo čez dva krova, otroci imajo svojo igralnico, vidimo bare, kavarne dunajskega in pariškega vzorca itd. Kdor ne gre rad spat, ima dosti opravka, da obišče do polnoči vsa zabavišča; takrat namreč ugasnejo luči in življenje palčkov v velikanovem telesu za ure za par ur. A ni še dosti. Velikanska plavalnica nas še čaka, v pompejskem slogu je zgrajena, vedno priteka krepilna slana voda vse polno je pršnih, parnih, električnih in turških kopeli; po kopeli lahko telovadimo v posebnem prostoru z vsemi najmodernejšimi aparati ali pa se gremo izprehajati v cvetličnjak z najmnogovrstnejšimi cveticami; ali pa gledamo otroke, ki se igrajo na zeleni trati ali pa skačejo po velikem prostoru, posejanem s peskom. In vse to sredi morja. Pride obed. Želodci so pripravljene na boj, a tudi najmočnejša mora omagati. Jed za jedjo, krožnik za krožnikom. Čudimo se, odkod vse to, a natakdar nas še kar vprašuje: Kaj še? Slednjič se vda tudi najmočnejši želodec. Saj ni čuda, s sto kuharji se ne more nihče uspešno boriti. Ko je želodec poln, hoče mirno prebavljati. Trije velikanski krovi so nam na razpolago, eden je pokrit s steklom, za veter in slabo vreme.

Vse varnostne priprave opazimo, dvojne stene, rešilne čolne, ki imajo skupno prostora za več ljudi kot jih je na *Imperatorju* itd. Metalci luči imajo moč za 34.000 sveč. Opazimo tudi priprave, da se ladja preveč ne maha, itd. lahko ležimo v pripravnih stolih ali pa se sprehajamo, in ko smo trikrat prešli srednji krov, imamo že kilometer prebavljenega pota za seboj.

Imperator je velik v vseh ozirih. Prostora ima 4100 potnikov vseh štirih razredov, itd. Utrujeni smo, spat gremo. Za našo varnost skrbi čuječnost komodorova, pomagajo mu trije kapitani, sedem častnikov in pa 53 inženerjev. Tako približno izgleda veliko povodno čudo, velikani med velikani.

SVETI NIKOLAJ.

SPISAL J. P.

Igrica za nežno mladino.

OSEBE:

SVETI NIKOLAJ.

I. ANGEL.

II. ANGEL.

PARKELJ.

STARA MATI.

ANICA,

TONČKA,

JANKO,

JURČE,

otroci.

Soba v kmetjski hiši. Peč s klopjo. Pri oknu v ozadju je miza. Na levi vrata. Predvečer svetega Nikolaja.

STARA MATI (ob peči, plete nogavico, pripoveduje otrokom, ki stojijo okoli nje: Anica, Tončka, Janko.)

Zares, kakor vrt najlepših rož
je raj nebeški, poln svetih mož:
očakov, prerokov, mučencev svetlih,
spokornikov jasnih, nešteto njih,
ki tukaj za Kristusa trpeli so,
moč vere v Boga razodeli so.
Ob božjem tronu v slavi sedé,
sveto Trojico slavijo, časte.
V harpo brenka David kralj,
slavi Jehovo tem lepše, čim dalj.
Ko je še kralj bil, je grešil,
za greh pa je svoj se pokoril,
vse, kar je zahteval Gospod, je storil,
da bi raz sebe madež omil.

ANICA. O mati, kako je David grešil?

TONČKA. Kaj ne veš? Žganje je pill!

JANKO (zasmehljivo). Hoho, hoho, pijanec je bil.

MATI. Janko, Janko, kako govoriš,
o svetih rečeh nesveto golčiš!

To rečem in povem tako:

David grešil je pred Bogom hudo,
on je zlorabil kraljevsko moč,
on je okusil, kaj je v duši noč,
on je nedolžno kri prelil...

JANKO. Mati, ali je zato obešen bil?

MATI. Tiho, nemarnež!

ANICA. Oh Janko, ta!

Zdaj vidite, mati, da Zgodeb ne zna!
JANKO (jo sune). Tožljivka! Le tožiti znaš!

Pa da boš pomnila, tu (jo še sune) imaš!
TONČKA. Tak, dajta mir in poslušajta!

Šibe sta vredna oba!

MATI. Poredni otroci, kako je to?

Bratec in sestra, pa se tepo!

Angelček varuh za vama stoji
pa si solzne briše oči.

JANKO. Mati, saj nisem mislil zares!

ANICA. Mati, še kaj od svetih nebes!

MATI. Nižje ob Davidu sveti Lovrenc,
cvet krvavi, junaški mučenec.

Ko ga trinog je na raženj dal,
ali kaj mislite, kaj je dejal?

TONČKA. Jaz pa vem!

ANICA.

No, pa povej!

JANKO. Tako je rekel: »Trinog le me glej,
na levo plat si me že spekel,
zdaj me obrni!« Tako je rekel —

MATI (kima). Res je tako! In zdaj vidite vsi,
kaj ljubezen do Bogá stori,
kakšna je v živi veri moč,
in kako so za vero trpeli nekoč.

TONČKA. Oh, jaz bi rada bilá mučenica.

ANICA (nevoščljivo). Pa le ne upaj, da boš
svetnica.

JANKO. A Tebe, Anica, bo parkelj vzel —

ANICA. Boš, Janko, vsaj družbo imel.

(V ozadju zunaj šum in ropot. Ob oknu se pojavi pre-
oblečen parkelj. Otroci se stisnejo k materi.)

MATI. Jój, jój, otroci! Sveti Nikolaj
po žalostni zemlji hodi zdaj.

Prišel je naravnost iz svetih nebes —

JANKO (plašno.) Oh mati, ali prav zares?

MATI. Zares, zares! Dva angela
mu košek z jabolki nosita.

Za njim pa črn parkelj krevsá
in nosi koš brez dna.

Gorjé mu, kdor priden in dober ni,
in komur moliti se ne mudi,
in kdor se ne skesa lepo,
parkelj ga vzel bo s sebo.

JANKO. Mati! Mene je skoro strah!

ANICA. Bil si hudoben, zato si plah!

Veste, mati, zaprt je bil,
se ni nič katekizma učil.

JANKO. Mati, nič ne verujte tegá!

Anica samo lagati se zna.

MATI. O Janko, Janko! Meni se zdi,

da lažeš se ti! No, glej mi v oči!
 Ne gledaš? Janko, to ni lepo!
 O Janko, Janko! Kaj bo, kaj bo!
 Kaj naj rečeta ljubi Bog
 in angelj varuh, prijatelj otrok?
 Žalosten za Teboj stoji,
 ti si lagal se, on briše oči

JANKO. Mati, morda pa slišal ni!

TONČKA. Bog vse vidi, Bog vse ve,
 greh se delati ne sme!

MATI. Janko, le hitro svoj greh obžaluj,
 vsake laži in vselej se varuj.

JANKO (joče). Mati, saj se hudo kesam.
 Mati, saj rad, saj rad priznam.
 V cerkvi sem enkrat nemiren bil.
 Sosedov Jurče je kriv.
 On je mene v hrbet sunil,
 jaz sem mu na jopič pljunil.

TONČKA. Jurčka bo gotovo parkelj vzela.

ANICA. »Pri moji kokoši« je zaklel.

TONČKA. Živali trpinči in mačke in pse.

ANICA. Pa koliko je Bogov ne ve!

TONČKA. Pa ves se dan potepa okrog.

ANICA. Pa v miru ne pusti otrok.

JANKO. Atu je grošek ukradl.

ANICA. Pa tebi je en krajcar dal.

TONČKA. In ti si ukradeno sprejel?

Oh, Janko, tega nisi smel!

MATI. Pa s takim se, Janko, družiš ti,
 ki je otrok popačen in brez vesti?
 (Zunaj nov šum. Parkelj rožlja z verigo).

MATI (gre k oknu).

Oh, ljubi otroci, mirni zdaj!
 Je že zunaj sveti Nikolaj.
 Ž njim sta dva svetla angela,
 odposlanca iz neba.
 Na železni verigi jima parkelj leži,
 rdeč mu jezik iz žrela visi.
 Otročiči pokleknite lepo,
 otročiči, molite glasno.
 Sveti Miklavž je prišel nocoj,
 sveti Miklavž bo vstopil takoj!

TONČKA. Ljubi, sveti Nikolaj,
 prinesi jabolko in sveti raj. (Kleči).

ANICA. Ljubi sveti Nikolaj,
 bodi češčen na vekomaj! (Kleči).

JANKO. Ljubi... sveti Nikolaj!
 Čuvaj me parklja zdaj! (Kleči).

MATI. Za Anico in Tončko nisem v skrbeh,
 za Janka bojim se,
 da parkelj pobaše ga v koš ali meh.
 (Trkanje).

V božjem imenu, prosto! Odpri!

I. ANGEL (vstopi).

Dober večer, stara mati!
 Kje so kaj otroci zlati?

MATI. Ljubi angel, tam kleče,
 roke sklenjene drže.

II. ANGEL (vstopi). Ali je Janko doma?
 Janko katekizem ne zna!

MATI. Samo enkrat se ga ni učil,
 zato je kaznovan že bil.

I. ANGEL. Tončko poznam! Pridna, zares!

Take vesti nosim z nebes.

II. ANGEL. Anici moram sporočiti,
 da je grdo, druge tožiti.

Grešnika moramo ljubiti,
 samo grehe sovražiti!

MATI. Otročje je pameti še hudo,
 ko bo večja, tožila ne bo.

ANGELA. Lepo, lepo! (Parkelj tuli zunaj. Jurko
 joče zunaj).

JUKKO. Ata, mama, na pomoč!

JANKO (se skriva za peč). Mati, mati, skrijte me!

ANICA. Mati, izgovorite me!

PARKELJ (zunaj). Peč gori mi dan in noč!

ANGELA (pojeta). Otroci dobri, blagoslov
 in sreča zemeljskih domov.
 S čim borna bajta diči se,
 palača s čim veliči se?
 Otroci dobri so domov
 zaklad in sreča, blagoslov.

PARKELJ (poje zunaj). Da srečo bi ubil družin
 ustvaril zlo je duh temin,
 ljubezen slepo je ustvaril
 in dom in stariše udaril.
 Ogromen peklu klas zori,
 kar v hiši stroge šibe ni.

ANGELA. Otroci dobri — paradiz
 bogatih in pa revnih hiš.

PARKELJ (basira istočasno pred vrati).

Otroci zlobni, težek križ
 bogatih in pa revnih hiš.
 (Vrata se odpro. Vstopita sveti Nikolaj in za njim par-
 kelj na verigi, ki jo drži svetnik).

TONČKA. O ljubi, sveti Nikolaj!

ANICA. Bodi češčen vekomaj!

JANKO. O moj Bog, saj se kesam,
 grehov me je mojih sram.
 Dedu pipo sem bil strl,
 stricu v klanec voz zavrl,
 pa je stric sam bolj bil kriv,
 malo ga je preveč pil.
 Goniti meh pozabil sem,
 mačko za rep pograbil sem.
 Mami smetano posnel,
 res bi tega ne bil smel.

PARKELJ. Haha, haha!
 Koliko grehov Janko ima.
 Janko, Jurče, to sta dva. (Povleče za seboj
 sosedovega Jurčeta).

JANKO (v še hujem strahu).

Pri nauku nisem bil pazljiv,
 pa nisem jaz, je Jurče kriv.
 Jurče pipec rdeč ima
 koj oslička izrezljá.

PARKELJ. Haha, haha!
 Janko, Jurče, to sta dva!

JANKO. O moj Bog, saj se kesam,
 kako je mene hudo sram!

PARKELJ. Haha, haha!
 Janka parklju, to velja!

ANGELA. O angela svetla, poslanca Boga,
 Janko naš je, branita ga!

NIKOLAJ. Hente, sante, luce min,
 umakni se mi, pekla sin!

PARKELJ (zavili in se potuhne. Angela stopita obeni
 in ga krotita).

NIKOLAJ (govori slovesno).

Hvaljen bodi večni Bog,
 stvarnik in prijatelj otrok.
 Jaz sem sveti Nikolaj,

- dom je moj nebeški raj.
 PARKELJ (tuli). Huhuhu!
- NIKOLAJ. Hente, sante, luce min!
 Tiho bodi, pekla sin! —
 Da bi svet peklá otel,
 je Bog Sin na svet prispel,
 je na križu svetem umrl,
 je peklenska vrata strl.
- PARKELJ (škriplje z zobmi). Škrrrr, škrrr...
 NIKOLAJ. Hente, sante, luce min,
 stoj pokoren, pekla sin! —
 Jaz sem sveti Nikolaj,
 dom je moj nebeški raj!
 Vsako leto enkrat pridem
 na zemljo, ves svet obidem,
 znana mi je zemlja vsa,
 kjer otroci so doma.
 Zlato knjigo s sabo nosim
 in daril nebeških trosim
 njim, ki v knjigi jih imam.
 Zemeljske darim darove,
 nosim božje blagoslove,
 svetec božji Nikolaj,
 slava Bogu vekomaj!
- PARKELJ. Črna knjiga!
 NIKOLAJ. Luce, min!
 Hente, tiho! Pekla sin! —
 Res je, tudi črno knjigo,
 črno knjigo in veliko
 nosim s sabo za svarilo.
 Oj na svetu je obilo
 slabih in lenih otrok,
 ki nadloga so nadlog.
 Če koga iz zlate zbrišem,
 koj ga v črno knjigo vpišem.
 Zanj nebeških ni dobrin,
 njega vzame pekla sin.
 Njega parkelj obdari
 s šibo in verigami.
- PARKELJ (vriska). Jujujuj! (Pretepa s šibo Jurčeta).
 JANKO. O moj Bo^o kesam se, kesam,
 grehov me je mojih sram!
- NIKOLAJ (pristopi k otrokom).
 Kje ste, otročiči vi,
 katekizem znate li?
- TONČKA. Ljubi sveti Nikolaj,
 znamo, vprašaj samo kaj!
- NIKOLAJ. Je li več kot en sam Bog?
- TONČKA. En sam je, v treh osebah.
- NIKOLAJ. Koliko je glavnih grehov? Odgovori ti!
- ANICA. Pet, šest! Sedem, sedem!
- NIKOLAJ. Anica je skoro površna bilá,
 vse premalo grehov zna. (Janku).
 Kaj so štiri poslednje reči?
 Odgovori ti!
- JANKO. Štiri poslednje reči so: smrt, sodba in nebesa.
- JURČE. In pekel in pekel!
- NIKOLAJ. Smrt... sodba... nebesa...
- JANKO. In pekel, seveda, sem se zmotil, gospod svetnik.
- NIKOLAJ (ga udari s šibo, ki mu jo je ponudil angel).
 Ti nemarni mali mož,
 za neznanje jo doboš!
- PARKELJ. Janko, v moj koš, v moj koš!
- NIKOLAJ. Hente, plente, sante min
 slušaj mirno, pekla sin,
 slušaj mirno in na mig
 Jurčeta mi daj z verig.
 Kaj je peklo in da je,
 če umel ni, zdaj ume!
- PARKELJ. Ga ne dam, ga ne dam!
 (Cepeta z nogami) Tram tram, tram tram.
- ANGELA (ga bijeta). Hente, sante, luce min,
 duh uporni, pekla sin!
- PARKELJ. Se preváriti ne dam,
 držim trdno, kar imam.
 Po pravici mi gre vse,
 tudi Janko moj je že! (Sili v Janka).
- TONČKA. O nebeški Ti svetnik,
 váruj brata mi verig!
- JANKO. O presveti Nikolaj,
 priden bodem vekomaj!
- I. ANGEL. Res je, Jurče se kesa.
 II. ANGEL. Parkelj naj nazaj ga da.
- PARKELJ. Jaz nazaj ne dam ga več,
 z mano gre v peklensko peč.
- VSI (drugi Nikolaju). Ljubi, sveti Nikolaj,
 v sili tej pomagaj zdaj!
- NIKOLAJ. Jurče, ali se kesaš,
 ali trden sklep imaš?
- JURČE. Nič ne bom hučoben več,
 strašna je peklenska peč!
- PARKELJ. Tebi v peči že gori,
 tebi več rešitve ni!
- NIKOLAJ (jezno). Če gori, gori zaté!
 Parkelj, koj poberi se!
- PARKELJ. Pri moji kokoši pa ne grem!
 Kar *moje* je, to vzeti smem!
- NIKOLAJ (napravi z desnico križ).
 Kar *moje* je, to vzeti smem!
 V tem znamenju ti zapovem!
- PARKELJ (zatuli in beži iz sobe. Veriga rožlja za njim).
 Otroci se stisnejo kleče ob svetcu in angeljih).
- NIKOLAJ. Le glejte, se je križa zbal,
 kopita, šila, je pobral.
 O, da vi v zadnji uri vsi
 bi močni v Gospodu bili!
 Jurče, Janko, pomnita mi:
 strašné so poslednje reči!
 Jurče, Janko, pomnita mi:
 tudi v otroški duši kali
 seme negotno, napuha, laži!
 (Pomigne angelu. Vzame iz koška jabelko in pravi).
 To je *telesu mrjočemu* v slast,
 kaj pa je *dušam večnim* v rast?
 Kaj nam šibko dušo krepi,
 kaj ji daje moči?
- ANGELJA (pojeta). Le v molitvi je rešenje,
 le v molitvi moč in rast!
- VSI (pojejo). Naj vse naše bo življenje
 v božjo slavo, v božjo čast!

ZASTOR.

TENKOČUTNOST. G. B.

OT, ki nas vodi k medsebojni strpnosti, vije preko našega lastnega, notranjega življenja do človeka. Prijetno nam je, ako onih, s katerimi občujemo, na katere nas veže skupnost življenja. A navezani

nismo le posamezniki, notranja vez je, ki nas spaja tudi z neznanim, nevidnim, ki ga srečamo bogve kje in bogve kedaj. »Ljubezen je vidni znak nevidnega stremjenja po medsebojnem druženju. Način, kako nastopamo v občevanju s sočlovekom, je prva stopnja merila srčne kulture. Notranje duševno življenje se izraža potom kretnje, potom besede.

Ni ga človeka ki bi dosegel ljubezen vseh ljudi; vzroki so premnogi, a glavni vzrok je ta, da se človek premalo bavi v mislih s sočlovekom, da premalo misli na razpoloženje in potrebo bližnjega. Moral bi imeti duševne tipalnice tenkočutnosti, s katerimi bi obtinal duševnost sočloveka. Težko je, stopiti izven sebe in se poglobiti v tuje duševno življenje.

Vsakdanost življenja nudi mnogo prilik, kjer bi nam koristile tipalnice rahločutnosti. Naj navedem par primerov. Učenka joče, ker jo je učiteljica okarala radi storjenih napak a součenke se jej posmehujejo. Ako bi pomislile kako hudo je jokajoči pri srcu, ne bi tega storile. Škodoželjnost, ki jim polni srce, izbruhne v takih hipih na površje. V družbo odličnih dam pride slabo oblečena gospa: dame se spogledajo in se ji izogibljejo z očividnim preziranjem. Čemu neki? Obleka jim je merodajno merilo vrednosti človekove, in ne mislijo obzirno na revščino drugih, ker jim lastno materialno bogastvo ugotavlja sočustvovanje. — Sosed se veseli nesreče ali ponižanja sosedu: navidezno mu izreka so-

žalje, a notranjost mu kipi od radosti. Ne misli na to, da je sreča opotoča in nagajiva. —

Mnogo greše v tem oziru zlasti otroci nasproti svojim starišem. Koliko truda, muke in jeze bi jim prihranili, ako bi bili obzirni naproti njim. Obzirnost proti materi v besedi in dejanju. Otrok naj ne odgovarja, naj ne govori zadirajoče in vsiljivo, naj ne ropota s stolico, vrati, krožniki, naj hodi tiho zlasti v slučaju bolezni, naj ponudi ali prinese materi stolico, ne kaže le ljubezen do nje, ona vcepi v otrokovo srce tudi ljubezen do drugih otrok. Iz ljubezni izvira obzirnost, usmiljenje, prizanesljivost: kreposti, zblížajo človeka k človeku v čisti ljubezni in ne le v navidezni formalnosti.

Zamore li biti kedaj prizanesljivost v pogubo in obzirnost v škodo? Prav gotovo zlasti takrat, ko opazimo pri sočloveku napake, ki jih sam ne vidi in ki so le znak nerazvitega duševnega življenja.

Tako na pr. je dolžnost matere, da zatre brezobzirno v otroku nelepa in nezdrava nagnenja tudi takrat, ko trpi pri tem otrokova duša. Rahločuten in domišljav otrok se čuti užaljenega, ako mu razkriva mati pogoške. Ta užaljenost bazira navidezno na rahločutnosti, a v resnici je to le duševna šibkost in nezmožnost opazovati in priznati lastne pogoške.

Mnogo jih je tudi, ki ne prenesejo, da se jim gleda v dušo, da se spoznava vse njih šibkosti; nesvobodni ljudi so to, ker jim nedostaja tenkočutnost, potom katere bi spoznavali lastno duševnost in priznavali vrline sočloveka.

Misel je ona vez, ki prodira iz naše notranjosti v tujo duševnost. Ona je tiha govorica duš. Potom tipalnic tenkočutnosti zasluti človek kaj se godi v duši sočloveka in znal bo obrniti to v dobro, ako je v njem plemenitost. Le v krepostnem človeka se vzbujta sočutje, usmiljenje do bližnjega. Toda koliko ponarejenega, navideznega usmiljenja najdeš pri navidezno dobrih ljudeh; ako potiplješ globlje, odpre se ti vrzel samoljubja in praznote,

JADRANSKI ALMANAH ZA LETO 1923.*

UREDIL DR ALOJZIJ RES.

ADRANSKI Almanah naj postane leto za letom verno, neizpačeno zrcalo vsega našega življenja, obračun čez naše delo na vseh poljih kulturnega, gospodarskega, socialnega in političnega udejstvovanja našega ljudstva od Triglava do Kvarnera.

To je program Jadranskega Almanaha, ki si ga je začrtala »Naša založba« in ga v veliki, nepričakovani meri že letos izvršila. Brez obotavljanja priznava vsa slovenska javnost tu in v Sloveniji, da je to najvažnejša in najzanimivejša slovenska knjiga, kar jih je izšlo po vojni v Julijski Krajini. Ker prinese »Mladika« enkrat še podrobno oceno, naj se zadovoljimo s kratkim obrisom raznovrstne in bogate vsebine.

ČLANKI. — V »Kulturi in civilizaciji« podaja Janko Kralj v poljudni in lepi obliki jedrnato opredelitev obeh pojmov, ki jih navadno mešamo in zamenjujemo. V članku »Naše ljudsko-šolstvo in učiteljska organizacija« zariše Fran Mermolja veliko kulturno nalogo našega učiteljstva, njega organizacijo, s statistiko ljudskega šolstva v Julijski Krajini leta 1921—22. Spopolnjuje ta člančič spis prof. Roberta Kende »Naše srednje šole« z dragocenimi statističnimi podatki. Neprecenljive važnosti je spis našega največjega zgodovinarja, dr. Franca Kosa »Goriška Brda v srednjem veku« s še doslej nepriobčenimi podatki in neizrabljenimi viri državnega arhiva na Dunaju. — Drugo skupino člankov odpira dr. Besednjak s krasnim članekom o »Naših vodnih silah«, kjer poudarja, kakve neizmerne važnosti bi bila elektrifikacija go-

riških vodnih sil za gospodarski preporod naše dežele. Sledi mu strokovnjaški člančič inž. Rustje »Strokovno kmetijstvo in zadružništvo.« — Tretja skupina začenja s srčno krvjo pisan članek slovenske matere »Materinstvo«, ki naj bi ga brali vsi, mladi in stari, ženske in moški! Sledi temeljit, globoko zasnovan, a vendar poljuden spis Boža Milanovića »Nacionalna ideja«, ki ostro opredeljuje meje in tvorno silo narodnosti, njenih pravic in dolžnosti. Spopolnjuje ta spis »Lepa naša domovina« Janka Kralja, člančič kulturnega delavca o pravem narodnem delu. S »Slovensko govorico«, prelepo pesmijo J. Samca, izzvveni ta skupina v gorki ljubezni do našega jezika. — Četrta skupina prinaša zopet praktične in informativne članke »Rokodelska obrt na Goriškem« (Polde Kemperle), »Čevljarška zadruga v Mirnu pri Gorici« (Fr. Mihelčič) in »Zadrugarstvo u Istri« (Jos. Grašič). — Peta skupina je posvečena »Pevskemu zboru Zveze jugoslovanskih učiteljskih društev v Italiji«, kjer Srečko Kumar oriše ogromni kulturni pomen zbora učiteljske Zveze, njega delo in cilje. Vinko Vodopivec pa podaja v članku »O petju po naših društvih« par nepotrebnih nauk in nasvetov, za kar mu bodo podeželski pevovodje in pevci hvaležni. — Šesta skupina obsega temeljite članke o »Mlekarstvu in sirarstvu v Julijski Krajini« (M. Klavžar), o »Novih poljedelskih kulturah« (Jušt Ušaj) in o »Nabrežinskih kamnolomih« (Arh. Radovič). — Sedma skupina obravnava pereča vprašanja našega javnega in zasebnega življenja: »Zdravstvene zadeve v Julijski Krajini« (dr. Anton Breclj), »Dijaška Matica« (Akad. dr. Balkan) in »Organizacija občinskih nameščencev in njeni cilji« (Anton Trebše). — Osmo skupina podaja izredno zanimive članke iz naše zgodovine. Beneški Slovenec, zaslužni pesnik in pisatelj Ivan Trinko je napisal zgodovinski obris »Beneške Slovenije«, ki zadobiva sedaj posebno važnost. Virgilij Šček poroča o »Zgodovinskem razpelu v Lokvi«, ki vzbudi našo pozornost in skrb za to pred kratkim najdeno dragocenost. Mihael

* Izdala in založila »Naša založba« v Trstu 1922. — Cena broš. 6:60 L, vez. pa 10 L.

Arko pripoveduje v članku »*Adrija in njen rudnik*« o postanku in razcvitu malega mesta ob meji, slonečem na bogastvu, ki ga skriva idrijska kotlina v svojem srcu. Mnogo zanimanja bo vzbudil Tumov članek o »*Krajevnem imenoslovju*«, kjer pisatelj skuša dokazati, da smo bili na tej zemlji še pred Rimljani in da je naš rod segal globoko doli na italijanski polotok. — Deveta skupina prinaša prispevke iz naše slovstvene zgodovine s sila važnim člankom dr. Glonarja »*Simon Gregorčič*«, kjer priobčuje odlični slovstvenik doslej neznana pisma Dragojile Milekove o »*goriškem slavcu*«. Sledi važen odlomek Ivana Cankarja »*Posvečenje Simonu Gregorčiču*«. Dr. Stojan Brajša naš slednjič seznanja z »*Istrskimi narodnimi pesmimi*«, ki so ležale doslej pozabljene v knjižici »*Istarske narodne pjesme*« iz leta 1879. — V deseti skupini poroča Peter Butkovič o važnosti knjižnic, dr. Alojzij Res pa priobčuje »*obračun*« čez naše književno delo od leta 1919—1922 in sicer na vseh poljih: leposlovja, poučnega in revialnega slovstva, ter o slov. listih in prevodih. Slika je nadvse podučna in upapolna, kajti kulturna sila našega naroda ob Adriji izkazuje tako duševno bogastvo, da nas bodočnosti ni strah.

LEPOSLOVJE. — Posamezne skupine člankov prepletajo proizvodi primorskih pisateljev in pesnikov kot duhteče, žive rože lepote. Od pesnikov so zastopani: Bevk, Batagelj, Gradnik, Lovrenčič, Kosovel, Remec, Samec, Pastuškin in Hebat, od pisateljev pa: Bevk, Pregelj in Šorli.

UMETNIŠKE PRILOGE. — Izrazit, umetniški pečat dajejo Almanahu tudi priloge naših najboljših primorskih slikarjev: Piona, Bucika, Špacapana in Kosa, tako da si primorski Jugoslovani niso mogli želeti lepšega zrcala naše narodne duše, kot jim ga nudi Jadranski Almanah, ki tvori že sam zase kulturni čin izredne pomembnosti. Simbolično naslovno stran (z Janusovo glavo, ki gleda v preteklost in bodočnost) je okusno narisal Avgust Bucik.

V tiskarskem oziru je knjiga doslej najokusnejše delo »*Narodne Tiskarne*« v Gorici. Obsega VIII + 208 strani velike osmerke in je v kras tako kmečki izbi, kakor gosposki sobi in nudi vsem slojem našega ljudstva, od gospoda do delavca bogato dušno hrano, zato ne bo zavedne slovanske družine v Julijski Krajini, kjer bi Jadranski Almanah ne bil vir izobrazbe, moči in ponosa!

ODLOMEK IZ „ROMILDE“.

Romilda, privezana k drevesu na Svetem polju v Panoniji, potem ko so šli, sramoté jo, mimo Obri in Obrinje.

Ne, tega ne prenese več. Telo izžeto in divje osramočeno, dovolj pripeto si ob drevesu stalo vsem v porog! — Pridite, o pridite ptice ujede. pridite in najejte se mesa, ki ga vodila je nesramna sla, pridite, kar vas hrani gozd in peč in log. pridite in izključite mi oči, ki hotne so poglede z ozidja Forojula vrgle na kakána, da sem se tresla vsa od ognja vžgana, ki brez plamena žge, in sem predala mesto, ko poljana pred njim bila je s trupli naših posejana in je med njimi Gizulf voj umiral in proti mestu se poslednjikrat oziral.

Čutila sem njegove misli, a srcé, še mlado, ni se zmenilo za nje. — Kaj on, kaj mesto, kaj postava! »Možá, možá!« obrski kakán me náse je prižel. —

Zapre oči, obraz dobi še bolestinjše poteze. Čez tresutek se zdrzne in vzravna. Kolikor ji dopuščajo vozli.

Prokleti oni dan,

ko sem pohotna k njemu legla,
prokleta roka, ki ni segla,
po ostri nož, in ni zaklala
njegá in mene, ki sem se mu dala!

Skloni obupana glavo. Iz gošče priteče zasopljeno mlad Langobard, obstane, napne tetivo in sproži puščico Romildi v srce. Romilda se mrzlično strese, gleda vdano na rano, iz katere curlja ob puščici kri.

Ah, bogovi višnji, ki črté vse zlo,
blagoslové rokó naj, ki je spróžila
in srečno naj okó bo, ki je merilo
in pogodilo me v srcé...

Langobard.

Se približa drevesu in postoji. Gnev in zadoščenje govori njegov izraz.

Zadeta prav kot *on!* — O, zdaj je kri očetov naših maščevana, maščevan je Forojul, ki ga polizal je plamén, in maščevana je sramota mater in sestrá, ki Obrom, krvosramnica, si jih predala!...

Romilda.

Objame Langobarda z zadnjim, ljubečim pogledom in dahne.

Blagoslovljen, blagoslovljen!...

Langobard beži, Romilda zaokrene še glavo za njim in ponavlja vedno bolj tiho

Blagoslovljen, blagoslovljen!...

Iz ozadja divji krik, ki narašča v tuljenje in se bliža. se bliža.

Pes, langobardski pes! Kakán je mrtev!

Joža Lovrenčič.

KNIŽEVNOST.

Stanko Majcen: *Za novi rod*. Tri enodejanke. Trst 1922. Naša Založba. Tisk Tisk. Društva v Kranju. Cena broš. 4.80 L, vez. 5.80 L.

O Stanku Majcenu je rekel literarni historik dr. Ivan Grafenauer, ko je pisal v *Domu in Svetu* »O naših najmlajših«, da je med vsemi najizrazitejša osebnost. Kdor je zasledoval Majcna od njegovih pesmi v »Zori«, kjer je prisluškoval, »Kaj pravi dež« do dominsvetovskih »Pesmi v polju«, od pestrega niza kabinetnih črtic v *Can-karjevem in Steletovem Domu in Svetu* do *Brodarjevega* »Detinstva« in drame »Kasije« tēr »Dedičev ne-beškega kraljestva«, bo priznal, da se Grafenauer ni motil in da njegova sodba še vedno podčrtana drži.

S »Kasije« in »Dediči« se je predstavil Majcen kot dober dramatik in prenesel odrski krst v Ljubljani in Mariboru. S knjigo »Za novi rod«, ki obsega tri enodejanke: Profesor Gradnik, Knjigovodja Hostnik in Zamorka, je Majcen vnovič pokazal svojo dramatično spretnost. Tri slike vsečlovečnosti so te tri enodejanke, vzete iz treh sfer socialne eksistence z motivnostjo posrajajočega se otroka — novega rodu.

Profesor Gradnik se bavi z znanostjo — z eksperimentalno psihologijo. Vso svojo mladost je preživel v bedi in tak se je zaril v znanstvo in skušal rešiti najzamatanejšo uganke stvarstva. Beda ga je peljala v socializem, ki ga je praktično pokazal, ko je poročil tovarniško delavko Marto. Zgodaj si je že nakopal bolezen: »Tbc III« se ji pravi v zdravniški gorjanščini. Po našem je to nagrobni napis. (Str. 8.) Vse to izvemo na Kvarneru, kjer se zdravi z ženo, pričakujoč veselega dogodka. Ve, da je zapisan smrti, a pričakovanje, upanje v otroka ga drži in mu daje moč. Pa se zgodi katastrofa — otrok se narodi mrtev — profesor ne izve o tem in z besedami: »Posoda ideje, baklja v temi, klica življenja — je človek!« odide v odprto perspektivo. V nabrežini prostor poletnega popoldneva je stisnjena ta tragika, ki jo potencira žarko sonce in morje s partnerijo, polno življenja in sočnosti. Vse osebe so fino opazovane in podane s fineso, ki je le Majcenu svojstvena do zadnjega odtenka bežne sence, priklicane po neizgovorjeni misli.

Knjigovodja Hostnik je ob pričakovanju otroka ponavnil svojemu šefu lesnemu trgovcu Korenu večjo svoto — redki dohodki niso zadoščali, ženi in otroku je hotel pomagati — pa so ga prijeli in obsodili na pet let. Njegovo mesto zavzema knjigovodja Suša, ki je tudi že v skušnjavah, kar Korenu odkrito pove. Ob peti obletnici se menita o tem in med pogovorom zapazita, da prihaja Kotnik. Njegova prva pot iz zapora je pot h Korenu, kjer bi rad spet nastopil službo. Koren to sluti. S Sušo pustita bankovce na mizi pri odprtem oknu ter se umakneta, da bi Kotnika preizkusila. Kotnik čaka, pri-

ložnost ga mami, ko veter raznese bankovce po tleh. Po here jih, a jih spravi v knjigo na mizi. Koren in Suša prideta in Kotnik izve, kako ga je šef preizkušal. Obdolži ga nove tatvine, ker ne vidi več bankovcev na mizi. Hostnik dokaže svojo poštenost in izvivši Korenu revolucijo, se hoče maščevati, ker podlosti ne more prenesti. Telefon. Stražniki. Kostnik mora že prvi dan nove svoje bode spet pred sodnika...

Dejanje te aktovke je stisnjeno v kratko uro in navezano na tri osebe. Kljub svoji modernosti vsebine in tipov me tehnična stran igre prijetno spominja na umerjeno klasičnost antike.

Zamorka je eksotična prikazen v provincialnem mestu, kjer služi kot sobarica v hotelu. Njen čas je prišel, pa so jo odpustili. Svojat je izvedela za to in jo zasleduje kot psi zajca. V park uide ljudem in predno jo dohite, povije otroka in ž njim v naročju beži, beži in se zateče v delavsko družino, kjer jo spravijo v postelj in ž njo tudi otroka. Svojat jo iztakne in hoče videti njo in otroka. Zamorka se vzbudi, gleda, plane pokonci, zgrabi otroka na drugi postelji — strese se in spremeni — otrok je mrtev. Drhal se umika, vrata so prosta. — Zamorka z otrokom viharno odide. Vse za njo, le trije delavčevi otroci, ki spijo v hiši, ostanejo. Zamorka se sama vrne, v temi poišče otroke in jim pregrize grla — maščevanje za otroka!

Rdeča nit od Profesorja do Zamorke: otrok! Vsečloveški klic in gibalno od večeraj, danes in jutri! V vsch aktovkah ga je Majcen zgrabil in pokazal, v treh aktovkah po vseobčih moriji in v času njene naslednice — hujše, katastrofalnejše morije — maltuzianizma. Ali bo hostelo »moderno« občinstvo poslušati ta klic z odra? Če ne, naj pa knjiga govori širom naše domovine — za novi rod!

Dr. Joža Lovrenčič

Maksim Gorki, ki je eden najtipičnejših predstavnikov ruske moderne polpretekle dobe, je obhajal nedavno svojo 30 letnico literarnega dela. Znano je, da je Gorki izmišljeno ime in se je imenoval Pješkov, bil je navaden delavec, mnogo je poizkusil; je življenjskih izkušenj in iz trpljenja se je izbrusil njegov talent v pisatelja socialno najnižje stoječih ljudi, »bosjakov«, ki jih je pokazal svetu kot bitja s čutečim srcem, z njih lastnim življenjem in filozofijo. Prva »Gorkijeva« novela se imenuje »Makar Čudra«. Pisal je mnogo, novele, drame in romane. Pri nas poznamo v prevodu roman »Mati«, dramo »Na dnu« in nekaj novel in črtic.

Pavel Bourget, je znani francoski pisatelj zaslovelih psiholoških romanov, mi poznamo posebno njegovo »Razporoko«, ki je eno najlepših njegovih del in ki je tudi že prevedeno v slovenščino. Ta znameniti pisatelj je ravno obhajal v Parizu svojo sedemdesetletnico rojstva; ob tej priliki so se ga francoski listi zelo obširno spominjali.

GLASBENE DROBTINICE.

Angleška glasbena revija »Musical Opinion« v Londonu, julij 1922, je priobčila razpravo o jugoslovanski glasbi in jugoslovanskih glasbenikih pod naslovom »Music and the Southern Slavs.«

—:—

»Melos«, nemška glasbena revija, prinaša v junijevi številki 1922 razpravo dr. J. Kool-a o dveh novih glasbenih inštrumentih — o gongu in anklongu. Oba inštrumenta sta japonskega izvora. Gong se nekoliko razlikuje od dosedaj v orkestru rabljenega istoimenskega glasbila, ki je prosto viseča kovinska plošča, na katero se udarja z lesenim kladivom. Anklong je skupina treh prosto visečih in uglašanih bambusovih cevč.

—:—

Nemška glasbena revija »Melos« priobčuje v avgustovi številki 1922 razpravo slavnega pianista Ferruccia Busonija o tretjinskih tonih. Po mnenju avtorja naj bi se tretjinski toni vporabljali samo pri melodiji, a harmonija naj bi ostala tradicionalna.

Hrvaški cerkvenoglasbeni list »Sv. Cecilija« v Zagrebu prinaša v letu 1922 razpravo dveh Slovencev in sicer: P. H. Sattnerja: Zgodovina opere in dr. Jos. Mantnanija: Zgodovina slovenske pesmi.

Glasbene šole na Češkem. V čehoslovaški republiki je 35 glasbenih šol. Od teh so trije glasbeni konservatoriji; absolventi teh konservatorijev imajo enake pravice kot absolventi drugih srednjih šol n. pr. gimnazije ali realke. Dva konservatorija sta v Pragi, češki in nemški, eden češki pa v Brnu. Druge glasbene šole so nižje kategorije, največ mestne šole ali pa šole velikih glasbenih društev. Čehi imajo 21 glasbenih šol, Nemci osem, Slovaki tri in Mažari tudi tri.

Najpomembnejši češki še živeči glasbeniki. 1. Skladatelji: Vitezslav Novak, roj. l. 1870. Zložil je opere, sinfonično glasbo, komorno glasbo, glasbo za klavir, vijolino, zборе, pesmi. Leon Janáček, roj. l. 1854 na Moravskem. Zložil je opere (Jenufa) orkestr. glasbo, vokalno glasbo, teoretična dela. Otokar Ostrčil, roj. l. 1879 v Smichowu. Šef opere narod. divadla v Pragi. Zložil je opere, orkestr. dela, vokalna dela itd. Josef Bohuslav Foerster, roj. l. 1859 v Pragi. Zložil je opere (Nepremoženi-Nepremagani) orkestr. dela, komorno glasbo, vokalna dela, klav. vijol. glasb. estet. študije. Mlajši skladatelji so: Otokar Zich, roj. l. 1879. je zložil opere (Vina-krivda), orkestralna dela, vokalna dela, klavirska dela. Rudolf Karel, roj. l. 1880, je zložil opere itd. Jan Kunc, roj. l. 1883, orkestralna dela. Jaroslav Křička, roj. l. 1882, opere, orkestr. itd. Karl Boleslav Jirák, roj. l. 1891, orkestralna dela, komorna glasba itd. Drugi uvaževanja vredni češki skladatelji mlajše generacije so: Boleslav Nomačka, Ladislav Vycpalek, Vaclav Štepan, Oton Žitek, Viljem Petržílka, Jaroslav Kvapil, Otokar Šin, Adalbert B. Aim, Vladimír Polivka, V. Kalik itd.

Najpomembnejši češki še živeči glasbeniki: 2. Vijolinisti: Slavní »češki kvartet« (K. Hoffmann, Josef Suk, Jiri Herold, Ladislav Zelenka). Kvartet »Ševčík-Shotsky (Bohuslav Shostky, Jan Procházka, K. Moravec, A. Fingerland.) Zatem vijolinski virtuozí svetovnega slovesa: František Ondříček, Jan Kubelik, Jaroslav Kocian, Josef Barton, Josef Prihoda, Kitty Červenka. — Razven prvega so vsi izšli iz šole. Otokarja Ševčíka. 3. Pijanisti: Ad. Mikeš, Vaclav Štepan, Jan Herman, ki so učenci Jos. Jiraneka in Karla Hoffmeisterja. Karl Hoffmeister je bil pred časom učitelj klavirja pri Glasbeni matici v Ljubljani. 4. Operni pevci: V prvi vrsti svetovno slavna operna pevka Ěma Destinnová in ravno tako slavno operni pevec Karl Burian. Zatem člani češkega narodnega gledišča v Pragi: Emil Burian, Teodor Schütz, Emil Pollert, Gabriela Horvatová in koncertna pevca Egon Fuchs in Ana Strettí. Prej imenovana slavna pevka Ěma Destinnová, rojena l. 1878 v Pragi, je vglasbila tudi več pesmi za en glas in klavir.

Igor Stravinski je zložil novo opero z imenom »Mavra«. Libreto mu je spisal Boris Kokno na podlagi

Puškinovih virov. Sergij Dijazilev pravi, da se je Stravinski s tem delom oddaljil od najmodernejših ter se približal ruski narodni glasbi. Delo se bo vprizorilo najprej v Parizu.

(Musica d'oggi 1922, VII-IX.)

V Barceloni je umrl najpomembnejši španski glasbenik novejšje dobe Felipe Pedrell v lepi starosti 81 let.

(Musica d'oggi 1922, VIII-IX.)

Nemški glasbeni listi so zelo laskavo ocenili igro ljubljanskega godalnega kvarteta »Zika« o priliki glasbenih slavnosti v Donaueschingen.

(Neue Musikzeitung 1922, 23.)

Umril je v Pragi dne 8. 6. 1922 češki glasbenik Dr. Viljem Zemánek, dirigent »Češke filharmonije« v starosti komaj 47 let.

(Neue Musikzeitung 1922, 24.)

Značilen plakat v Nemčiji: Unterjettingen.

V nedeljo, 23. julija 1922 ob 3 pop. cerkvenoglasbeni koncert. Sodeluje gospodična Meta Diestel, komorna pevka iz Stuttgarta. Vstopnina 10 mark ali pa — dve jajci. (Najbrže je bilo več kokodakanja kot jajec.)

(Neue Musikzeitung 1922, 24.)

Slavni ruski skladatelj Aleksander Glazunov je v Berlinu priredil koncert, pri katerem so se igrala samo njegova odkestralna dela. Imel je velik uspeh.

(Neue Musikzeitung. 1922.)

Alojzij Haba je zložil godalni kvartet, pri katerem uporablja nove *intervale četrtinskih tonov*. Ta kvartet so letos igrali v Parizu.

(Neue Musikzeitung, 1922.)

Znani nemški cerkvenoglasbeni list »Musica sacra« je prenehal izhajati. V preteklih »cecilijanskih« časih je bil ta list tudi pri nas precej znan. Imel je izvrstnega urednika v osebi Dr. F. H. Habera.

Ukrajinski skladatelj Ciril Stecenko je pred kratkim umrl v Vepriku v Kijevski guberniji. Bil je v glavnem vokalni komponist. Razven zborovih skladeb, ki se odlikujejo po dramatičnih momentih in plemeniti melodiki, je izdal tudi mojstersko obdelane ukrajinske narodne pesmi. Stecenko je že četrti ukrajinski skladatelj, ki je umrl po svetovni vojni (umrl je za pegastim legarjem). Ostapa Nišankovskija so ustrelili poljski vojniki.

M. Leontoviča so na smrt obsodili ruski komisarji in Jakiva Steporija imajo tudi boljševiki na vesti.

Znamenita knjiga E. Jaques-Dalcroze: Ritem, glasba in vzgoja je izšla v zalogi Benno Schwabe & Comp. v Baselu 1922, v nemškem jeziku. Ta knjiga je vzbudila v celem glasbenem svetu zelo veliko zanimanje.

Letos obhajajo Nemci petindvajsetletnico smrti skladatelja, Johannes-a Brahms-a. Pri prvem koncertu »Učiteljske zveze« smo slišali dve Brahmsovi klavirski skladbi in pri koncertu Kogoj-Šfiligoj tudi dve Brahmsovi pesmi, od katerih je »Brezuspešna podoknica« tako ugajala, da se je morala ponoviti.

Trodejanska spevoigra »Rožica z Vrbskega jezera« od Tomaža Koschat-a se je letos uprizorila v Bayreuth-u na Nemškem. Kakor znano je Koschat pri svojih skladbah spretno uporabljal motive koroških (tudi slovenskih) narodnih pesmi.

Slovenski operni pevec Franc Naval-Pogačnik, nekdanji član dvornega opernega gledališča na Dunaju in bivši član dvornega opernega gledališča v Berlinu je koncertiral meseca septembra v Berlinu. Vkljub visoki starosti je žel obilo pohvale.

G. prof. Pervanja, absolvent »Glasbene akademije« na Dunaju, je nastavljen kot učitelj klavirja na barokovljanski šoli Glasbene matice.

Ruski skladatelj Igor Stravinski je izdal: *Les cinq doigts*, osem zelo lahkih melodij za klavir. Izšle so pri F. & W. Chester, London. Stravinski je ekspresivnost, zastopnik najekstremnejše moderne struje v glasbi. Kritika to delo zelo hvali. Ugodno je ocenil te skladbe tudi Karl Westermayer v glasbenem listu »Signale«, št. 41, 1922.

Eden najboljših orkestrrov v Italiji »Orchestra della Scala« v Milanu je dne 24. Junija t. l. priredil svoj III. koncert pri katerem je kritika pohvalila prav posebno dve skladbi in sicer »Laudi francescane« modernega italijanskega skladatelja Giacomo Orefice in uverturo k operi »Kovančina« ruskega skladatelja Musorgskega. Svoj izvor ima skladba »Laudi francescane« v pesmih sv. Frančiška Asiškega. Koncerte sta dirigirala Bernardino Molinari in svetovnoznani Arturo Toscanini. (Musica d'oggi, 1922 — 7, Milan).

Kakor poroča »Neue Musikzeitung« od novembra 1922. je igral ljubljanski godalni kvartet Zika z velikim uspehom v Karlsruhe na Nemškem, posebno je ugajal Novakov kvartet na lok. Godalni kvartet Zika tvorijo gosnodje: Rihard Zka, Ladislav Zika, Karl Sancin in Ladislav Černy.

Neue Musikzeitung v Stuttgartu, november 1922, poroča o velikem uspehu nekega ruskega balalajka-orkestra v Karlsruhe na Nemškem. Trikrat so Rusi nastopili in vsakokrat je bila dvorana popolnoma razprodana. Balalajka je rusko narodno glasbilo; podobno je trivojnelni kitari. Drugo rusko narodno glasbilo je domra, ki je nekoliko podobna naši tamburici. Pri balalajka-orkestru se uporabljajo balalajke in domre različne velikosti, enako kakor pri naših tamburaških zborih.

Balalajke in enako tudi domre imajo po tri strune, ki pa se pri igranju ne trsajo z trzalico kakor pri tamburici ampak se udarjajo samo s prsti kakor pri kitari. Balalajka-orkester obstoji iz sledečih različnih instrumentov: prim-domra (strune: h'e'a"), sekund-domra (strune: e'a'a'd"), alt-domra (strune: e'a'a'd"), bas-domra (strune: E'd), pikolo-balalajka (strune: e''e'a"), prim-balalajka (strune: h'e'a"), sekund-balalajka (strune: a'a'a'd"), alt-balalajka (strune: e'e'a"), bas-balalajka (strune: e'e'e'd'), kontrabas-balalajka (strune: E'A'd).

Ivan Višnegradski. Skladbe v sistemu četrtrinskih tonov. 1. Méditation, za vijolončelo in klavir, 2. Chant douloureux in etida, za vijolino in klavir, 3. Preludij, ples in humoreska, za bihromatični dvomannualni klavir. Bihromatični klavir ima dva manuala, na zgornjem manualu ima četrtrinske tone. Mladi ruski skladatelj orje ledino na polju četrtrinskih tonov. Kolikor je znano je dosedaj izdal še samo Alojzij Haba godalni kvartet z uporabo četrtrinskih tonov. Prvi dve skladbi imati še nekaj upanja, da jih bo kdo izvajal, ker so v uporabljeni četrtrinski toni le pri vijolini in vijolončeli, zlasti vijolončelo, ki ima širšo menzuro, bo četrtrinske tone lažje obvladal, a tretja skladba za dvomannualni bihro-

matični klavir je pač obsojena na večno iskanje, ker takih klavirjev še nimamo. Skladatelj ima tak klavir, izdelala mu ga je neka pariška tvrdka.

Igor Stravinski, eden najslavnejših ruskih modernih skladateljev, je bil rojen leta 1882 v Petrogradu. Najprej je študiral pravo, ko pa sta se nekoč v Nemčiji slučajno srečala z skladateljem Rimski-Korzakovom je posvetil glasbi. Sedaj biva deloma v Londonu, deloma v Parizu.

Narodni divadlo moravsko-slezské v Mor. Ostrave je vprizorilo Zajčevo opero »Zrinjski«.

Hudebni almanach 1922.

Pevecké sdružení pražských učitelu je pelo skladbe Slovence Fr. S. Vilharja.

Hudebni almanach 1922.

Pevecké sdružení moravských učitelu je proizvajalo skladbe hrvatskega skladatelja Zajca.

Hudebni almanach 1922.

Čehi imajo sedem gledališč, v katerih se vprizarjajo tudi opere, in sicer: 1.) Češko narodno gledališče v Pragi; 2.) Češko narodno gledališče v Brnu; 3.) Slovaško narodno gledališče v Bratislavi (Požunu); 4.) Češko narodno gledališče v Plznu; 5.) Vychodočešské divadlo; 6.) Jihočešské národní divadlo v Čes. Budějovicích; 7.) Národní divadlo moravsko-slezské v Mor. Ostrave.

Češki citraši imajo v Pragi pet citraških klubov, češki kitaristi pa enega. Češki tamburaši imajo v Pragi trideset tamburaških zborov. Češki mandolinisti imajo v Pragi sedem klubov.

Hudebni almanach 1922.

Čehi imajo v Pragi dva velika sinfonična orkestra, namreč: »Češko filharmonijo« in »Šakovo filharmonijo«. Prva je bila ustanovljena leta 1901, druga pa leta 1919. Zraven teh dveh poglavitnih glasbenih faktorjev imajo Čehi še sledeče organizacije, ki se trudijo za povzdigo glasbe v Pragi in na Češkem sploh: Pražko pevsko društvo »Hlahol«, Spolek pro pečtovini (negovanje) pisne, Orchestrální sdružení v Praze, Češský spolek (društvo) pro komorní hudbu v Praze, Spolek pro moderní hudbu, Pevecké sdružení pražských učitelu, Pevecké sdružení moravských učitelu, Beseda Brnenská v Brnu, Slovaška glasbena šola v Bratislavi, Konservatorija v Pragi in Brnu, Brnenska filharmonija, České kvarteto ševčik — Lhotsky kvartetto, Umelecké sdružení českých učitelu (učitelje) hudby v Praze, Hudební klub, Umelecka Beseda, Klub pratel umeni v Praze, Delnická (delavska) akademie, Pevecká obec československa izdaja tudi mesečnik »Vestník pevecky a hudebni«, Obecná Jednota Cyrillská zdaja mesečnik za cerkveno glasbo »Cyrill«, Svaz delnických (delavskih) peveckých spolku (društev) v československe republice, itd. brez konca in kraja. Menda ni naroda na svetu, ki bi bil v glasbenem obziru tako organiziran kakor so Čehi.

Tamburaški zbori na Češkem. Pri nas se marsikdo, ki se drži za izobraženega glasbenika, zaničljivo nasmehe, ko sliši besedo »Tamburaški zbor«. In vendar je to naše narodno glasbilo v kulturnem in narodnem oziru velikega pomena. Čisto drugače sodijo o tem bratje Čehi, ki stojijo v glasbenem razvoju nad nami. Hudebni almanach čl. rep. za leto 1922 našteva samo v Pragi trideset tamburaških zborov ki so vsi organizirani v »Svaz delnických (delavskih) tamburaških spolku v Praze«. Naša mladina zbrana v naših kulturnih društvih si želi godbe. Najbojša godba za podeželna društva pa so in ostanejo — tamburice. Učimo se pri Čehih!

Vinko Vodopivec.

MLADIKA v I. 1923.

»Mladika« je dopolnila svoje tretje leto. S ponosom zre na preteklo dobo svojega obstanka. Iz skromnih početkov se je izvila, s težavo je nastopila svojo prvo pot v svet, danes pa ne stoji pred javnostjo več kot dete, ampak se je razvila naglo v družinski list, na katerega niso bili ponosni le primorski Slovenci, ampak so tudi bratje iz Slovenije postali pozorni nanj. Ne pišemo teh besed sebi v pohvalo —, a krivični bi bili, če bi dejstev ne zapisali takih, kakršna so. — Uredništvo in uprava se v polni meri zavedata, da so bile tudi v tem letu nedostatnosti, ki jih je mogoče odpraviti le sčasoma in je storilo tudi vse, da ustreže kolikor mogoče svojim čitateljem in drugim sotrudnikom. Predvsem si je pa list stavil za nalogo, da vestno vrši misijo, ki ga mora imeti edini družinski list primorskih Slovencev. Vse kar je uredništvo storilo, je moglo storiti le ob trdni zvestobi in sodelovanju sotrudnikov in naročnikov. Če kdo izmed nas kedaj ni bil na svojem mestu, potrkej se na prsi in priznaj svojo krivdo, zakaj vsako drevo raste iz korenin.

Zdaj pa na delo!

Z novim letom 1923. bo imela »Mladika« še pomembnejšo nalogo kot doslej. V Sloveniji niso imeli družinskega lista v pravem pomenu besede. Nujna potreba je silila, da tak list ustanovijo. Ker pa smo tak list že imeli mi, primorski Slovenci, in bi bilo gospodarsko cepiti moči na dva kraja, so prevzeli Mladiko kot svoj družinski list. Tako bo Mladika z novim letom postala družinski list za vse Slovence to in onostran meje, ona bo edina močna kulturna vez, ki bo pospeševala medsebojno spoznavanje obeh delov našega naroda v vseh slojih ljudstva. Tega pomena ne moremo dovolj preceniti.

Z ozirom na možnost tehnične izvršitve tega načrta se je par stvari spremenilo, ki pa za sotrudnike in naročnike nikakor ne pridejo v poštev. Omenimo le, da ima od prve številke četrtega letnika dalje »Mladika« dva urednika, enega za Slovenijo in drugega za Julijsko Krajino. Za Julijsko Krajino ostane urednik France Bevk. Gorica, ul. Favetti št. 11, kamor naj se pošiljajo vsi prispevki, za Slovenijo pa je urednik naš odlični pisatelj Fr. S. Finžgar, čigar ime jamči da izbornejšega sograditelja ni mogel pridobiti naš list. Oba urednika delata vzajemno. List bo še vedno zrcalo naših razmer in potreb, odsev našega duha, le podpirati ga morate z obilnimi prispevki.

Mladika bo napredovala tudi v prihodnjem letu. Na prvem mestu bo prinesla lepo Tolstojevovo povest »Knez Srebrnjani«. Kdor jo je začel brati, ne more čakati konca. Pisatelj g. Finžgar bo pisal celo leto ciklus črtic »Pisarna«. Mladi dramatik Lojze Remec bo priobčil svojo lepo ljudsko tridejanko »Vžitkarji«, France Bevk pa lirčno črtico »Božični zvonovi«, poleg ene Pregljeve črtice, ki spominja na naše tolminske kraje. O slikarstvu bo pisal v poljudnih člankih V. Steska. Vmes pa bodo prepletene pesmi naših pesnikov. — Drugi del lista se bo imenoval Po okrogli zemlji. Tu bo odprto okno v svet. Pregled važnih dogodkov bo nanizan, videli bomo slike vseh važnih oseb, čitali njih spise in poleteli tu pa tam daleč po širni zemlji, to pot celo na Kitajsko. — Tretji razdelek se bo imenoval Gospodar in gospodinja, ki bo polen praktičnih nasvetov za hišo in dom. Dr. Brecelj bo pisal o zdravstvu, o obdelovanju vrta priznani strokovnjak Humek, tudi o narodnem gospodarstvu bo tu pa tam kaka drobtina v listu. — Poseben razdelek lista pa se bo imenoval »Pisano polje«. Tu bo raztreseno vse pisano blago, razne zanimivosti, iznajdbe, obrazi naših mož, kritike knjig in še druge stvari. — Tudi posebnega kofička za uganke, skrivalnico, smešnice, satiro itd. ne bo manjkalo. Tu notri bo smeha in zabave, željni bralec dobil vsega dovolj.

Kot je razvidno, bo list videti nekoliko drugačen kot je bil lani, glede opreme, ki jo je narisal umetnik Tone Kralj, in glede razdelitve. V bodoče bo prinesel tudi ilustrirane pravljice. Z eno besedo: List hoče postati ne samo enako vreden družinskim listom drugih narodov, ampak jih celo prekositi. Z zaupanjem, da smo storili vse, kar je bilo v naši moči, stopamo pred vas in vas prosimo — sotrudniki in čitatelji — nove podpore in nove naročbe. Z vašo pomočjo bomo mogli uresničiti vse načrte.

Le eno nas teži: naročnino smo morali zvišati na 25 L letno, 12 L 50 c polletno, dasi smo do zadnjega upali, da ostanemo na prejšnji višini. Vendar pa naj bodo vsi naročniki uverjeni, da je mal povisek na naročnini malenkosten v primeri z odlično vsebino lista, ki se vam v bodoče nudi. Pošljite naglo naročnino na upravo Mladike, via Carducci 4. Ta hip ko to pišemo, je prva številka tudi že v tisku.

Na delo za list. Agitirajte za »Mladiko«! V vaših rokah je njen prosep.

Veselo novo leto!

Gorica, o Božiču 1922.

Uredništvo in uprava.

UGANKE.

Rešitev ugank v 10. številki:

1. Dopolnilna uganka.

O s k a r
t o r e k
p r o š t
j e l e n
P a r r i z
t o č a j
d u c a t
t u j e č
C e l j e

Skoro še ni zajca ujel.

2. Diagonala

M u r k o
l e s k a
S u š a k
j e l k a
m l e k o

Meško.

3. Rebus.

Še prsti na roki si niso vsi enaki

4. Uganka.

Mladika.

5. Kriptogram.

Ravna pot - najboljša pot.

6. Številčna naloga.

1	32	34	33	5	6
12	29	28	9	26	7
24	14	21	22	17	15
18	23	15	16	20	19
25	11	10	27	8	30
31	2	3	4	35	36

V vsaki vrsti vodoravno, navpično, kakor tudi diagonalno je svota enaka 111.

Prav so rešili: Rušt Venceslav, Šturije; Metoda Petrič, Gradišče pri Vipavi; Alenka Žnideršič, Ilirska Bistrica; A. Rapotez, Ilirska Bistrica; Ernež Lapanje, Ponikve; Albin Vilhar, Postojna; Marija Kranjc, Ponikve; Kristina Štolfa, Sežana; Pahor Karel, Trst; Mira Gregorič, Ajdovščina; Andrej Sattler, Grahovo; Ljubica Pangerc, Dolina pri Trstu; Joško Bratina, Gorica; Antonija Slokar, Skrilje.

Zreb je določil g. Pahor Karla, Trst, ul. G. Boccaccio 11.

SKRIVALNICA.

Kje je lovec na divje zveri?

KRATKOČASNICE.

PRI ŽUPNIJSKEM IZPITU.

Dva kaplana, eden brihten, drugi pa boli počasne pameti sta delala izpit za župnika. Ta, ki je bil sicer dobra duša, si je mislil: »Nak, zdaj bom pa prepetnajstil njegovo milost, našega škofa, pri izpraševanju.« Priplazi se do izpraševalne dvorane in poslušša, kako odgovarja njegov prednik.

Škof: Kandidat, mislite si, da je »cesarska« maša na prostem. Vino je že blagoslovljeno, pa prileti muha in pade v kelih. Kaj bode te tedaj naredili?

Kandidat: S svojimi posvečenimi rokami bi vzel tisto nesrečno muho, bi jo najprej izcužal, potem pa na svečki sežgal.

Škof: Dobro si povedal! Vrl dečko in dober delavec v vinogradu Gospodovem.

Kandidat: Zdaj še nisem, a upam, da pod Vašim slavnim vodstvom to še postanem.

Izpit je bil prestan. Oni zunaj stopi ves osrčen v dvorano.

Škof mu zastavi vprašanje:

Mislite si, da je »cesarka« maša na prostem. Pa pridirja bik, ki se pase tam blizu in vam prebrne oltar ravno, ko ste blagoslovili vino. Kaj sedaj?

Kandidat (ves vesel): Prevzvišeni, v svoje požegnane ročice bi vzel bika, ga najprej izcužal, potem pa na svečki sežgal.

Škof: Ti si bedak!

Kandidat: Zdaj še nisem, a upam, da pod Vašim slavnim vodstvom to še postanem.

SLOVARČEK TUJK.

Sestavil France Eržen.

Subtrahend, odštevanec; **subtrakcija**, odštevanje;
sufler, šepetalec; **suflirati**, šepetati, pošepetati;
sugestija, vpliv, vplivanje, prigovarjanje, zagovarjanje; **sugestiven**, vpliven;
sukcesiven, postopen, zaporeden; **sukcesivnost**, zaporednost;
suma, vsota, svota, znesek, celota;
sumand, seštevanec;
superioren, višji;
superlativ, presežna stopnja, najvišja stopnja;
suplement, dopolnilo, priloga, dodatek;
supin, namenilnik;
suplent, namestnik, pomočnik, pomožni učitelj;
suplirati, namestovati;
suplika, prošnja;
suponirati, podstavljati;
surogat, nadomestilo, primes;
sursum corda, kvišku srca;
suspendirati, ustaviti, začasno razveljaviti, odložiti;
suveren, vrhoven, neodvisen; **suvereniteta**, vrhovnost, vrhovna oblast.

Š

šablona, izrezan vzorec;
šagra, cerkveno posvečevanje;
šarlatan, kričač, slepar;
šarmanten, očarljiv, dražesten;
šarža, služba, čin, čast;
šef, predstojnik, voditelj, upravitelj;
šema, očrtek, podoba, oblika, osnutek;
šematizem, preglednica, razpredelnica, izkaz, obrezeč, imenik; **šematiski**, razpregleden;
šifra, tajnopis, tajnopisje, številka; **šifriran**, tajnopis; **šifrirati**, tajnopisati;
šikana, zvižgače, delati, sukati koga, preglavice delati, sitnosti prizadevati;
šina, tračnica;
široko, južni, veter, južnik;
šizma, razkol, ločitev;
škarpe, črevlji;
škrofuloza, bezgavke, bramorje;
šofer, voznik;
šovinst, prenapetež;
šovinizem, narodna prenapetost;
špaga, motvoz, vrvt;
špedicija, odprava; **špediter**, odpravnik;
špeh, slanina;
špica, konica, ost; **špicast**, oster, šilast, koničast, ostnat;
špijon, ogleduh; **špijonaštvo**, ogleduštvó;
špital, bolnica, bolnišnica;

špula, vretenica, vratilo;
štab, višje vojaško poveljstvo;
štacija, postaja;
štala, hlev;
štanga, drog;
štatut, pravilnik;
štempelj, kolek;
štenge, stopnice;
štola, nadramnica;
štrajk, stavka, opuščanje dela;
štrena, predeno, motovilka;
študent, dijak; **študirati**, učiti se, šolati se;
študija, proučba.

T

tabela, razpredelnica; **tabclaren**, razpredelen;
tablò, slika, obraz, pregled;
tabernakelj, presvetišče;
tabula rasa, obrta plošča;
taedium vitae, stud življenja;
taksa, pristojbina; odredbina; **taksator**, cenilec;
taksirati, ceniti;
takten, obziren;
taktika, postopek, način postopanja;
talent, nadarjenost, bistroglavost, dar; **talentiran**, nadarjen, darovit, umovit;
tangentà, dotičnica, dotikalnica;
tanin, čreslovina;
tantiema, delež, deležnina, nagrada;
tapeta, opna, **tapetnik**, opnar;
tara, odbitek;
tarif, cenovnik, cenik;
tavmatrop, čudokret;
tavtologija, istorečje, istoslovje;
teater, gledališe, gledišče;
te Deum laudamus, Tebe Boga hvalimo;
tehnologija, obrtoslovje;
teist, bogoverec; **teizem**, Bogoverstvo;
tekst, besedilo;
telegraf, brzojav; **telegrafija**, brzojavstvo; **telegrafski**, brzojaven;
telegram, brzojavka;
teleogija, smotrnost;
telepatija, dalekočutnost;
teleskop, dalinogled;
tema, naloga, snow, glavna misel;
tempi passati, pretekli časi, bilo je pa ni več;
tempelj, svetišče, hiša božja, molilnica;
temperament, narav, umerjenje, čud, brzdanje;
temperamenten, živahen, živ;
temperatura, toplina;
tendencia, namera, težnja; **tendenciozen**, namen;
tenente, poročnik;
teogonija, bogorodje;
teokratija, bogovladje; **teokratski**, bogovladen;
teolog, bogoslovec; **teologija**, bogoslovje; **teološki**, bogoslovski;
teorija, nauk, znanstveno raziskavanje, **teore-**

- tičen**, umski, znanstven;
terapija, lečenje;
tercet, trospev;
tercian, tretjerednik;
teren, ozemlje, zemljišče, prostor;
teritorij, ozemlje, okraj, okolica;
termin, rok, obrok;
terminus technikus, strokovni izraz;
terminologija, imenstvo, imenoslovje, izrazoslovje;
termometer, toplomer;
termoskop, toplokaz;
teror, groza, strah; **terorizem**, strahovanje, grozovlada; **terorist**, grozovitež;
tesularen, kockoven; f
tetraeder, četverec;
tetragon, četveroogelnik;
tetrameter, četveromer;
tetrapodija, četverostopje;
testament, oporoka;
testimonij, priča, svedok;
teza, podstavek, podstavka, stavek, rek;
tiara, papeževa krona;
tifus, legar, vročinska bolezen;
tigrast, pisan;
timiden, boječ, strahopeten;
tinta, čnilo, barva;
tinktura, barvanje;
tip, značilna oblika; **tipičen**, značilen;
tipograf, tiskar; **tipografija**, tiskarstvo;
tiran, nasilnik, grozovitež, trinog;
titan, velikan, ogromnjak;
titul, naslov, naziv, napis; **titulatura**, naslovje;
toaleta, oprava, naprava, noša;
toleranca, strpljivost; **toleranten**, strpljiv;
ton, glas; zvok, obnašanje, barva, naglas;
topograf, krajepisec; **topografija**, krajepis, krajepisje; **topografski**, krajeписen;
tornist, telečjak;
totalen, popoln, docelen; skoz in skoz;
tradicija, ustno izročilo; **tradicionalen**, izročilen;
trafika, prodaja;
traged, pisatelj žaloiger; **tragedija**, žaloigra;
tragično, žalostno, pretresljivo;
tramvaj, cestna železnica;
transalpinski, zaplaninski;
transcendenten, presežen;
transferirati, prenesti, predstaviti, prenesti;
transfiguracija, izpremenitev, preobrazba;
transformabilen, pretvoren; **transformator**, pretvornik; **transformirati**, pretvoriti, pretvarjati;
transmisija, prenos;
transparenten, proseven, prosojen, prozoren;
transport, prevoz, prevažanje, prenos, prenašanje;
transpozicija, prestava;
transverzala, prečnica; **transverzalen**, prečen, poprečen;
tranziven, prevozen;
trasirati, obeležeti;
trattoria, gostilna;
tremenden, strašen;
- tremulirati**, z glasom tresiti;
tribuna, oder, govorniški oder, govornica;
tribunalen, sodiški;
tribut, davek;
trigonalen, trikoten;
trigonalen, trikotomerstvo;
trikelora, trobojnica, narodna zastava;
trikoloren, trobojen, trobarven;
trilena, raztrojka;
trimorfen, trolik;
trinen, tročlenec;
triumf, zmagoslavje; **triumfalen**, zmagoslaven;
triumvirat, trovladije;
trivialen, prostaški;
trivij, tripotje;
tron, prestol,
trop, podoba;
tropičen, povratniški, prenesen;
trotoar, stranski tlak, hodnik, pločnik;
tuberkuloza, sušica, jetika;
tuberkulozen, jetičen, sušičen;
turnir, viteška igra;
turnus, povratni spored vrstilni red, stalni red, poslovni tečaj.
- ### U
- udinjati**, najeti, pogoditi se, zadati se;
ultimatum, zadnje beseda;
umiden, vlažen;
unifikacija, edinjenje, poedinjene, združenje;
uniforma, enakolična obleka;
unija, edinstvo, zedinjenje, živeža, združba;
unikum, edinec svoje vrste, nekaj posebnega;
united states, združene države;
univerza, vseučilišče;
univerzalen, občen, splošen; **univerzalnost**, občnost; splošnost, vesoljnost;
unpartalčen, nepristranski, vsestranski, brezobziren na nobeno stran;;
unus pro multis, eden za mnoge;
uranografija, neboisje, popis neba;
uranometrija, zvezdoznanstvo;
urbanen, vljuden, olikan, mesten;
urgenca, pogon; **urgenten**, nujen, silen; **urgirati**, maganjati, pritiskati, siliti, zahtevati, opominjati;
urna, žara, pepelnik;
utile cum dulci, korisno s prijetnim;
utilen, koristen;
utopija, sanjarija; **utopist**, sanjar; s
utrakvističen, dvojezičen, obojnik;
uzabilen, običajen, navaden; uzus, navada, običaj;
uzurpacija, prisvojenje, prilasčenje.
- ### V
- vademecum**, priročna knjiga, navodilo; narodilo;
vadij, jamščina, varščina, vložnina;
varianta, inačica;
vagabund, vlačugar, klatež; potepin, potepuh;
vagon, železniški voz;

vakanca, počitnice;
valevolen, vreden, zmožen, sposoben, uspešen;
valor, vrednost, veljava, cena;
valuta, denarna vrednost, cena, veljava;
vampir, krvosos; volkodlak;
vandalizem, razdiralnost;
variacija, premena; **variabilen**, izpremenljiv, premenljiv;
varianten, različen; **varietà**, različnost, raznost;
vaska, kad, bačva;
vata, podmetek;
vaza, posoda;
vegetirati, životariiti, **vegetarianec**, rastlinojdec;
vehementen, silen, strasten;
veksirna podoba, časoslika;
veni, vidi, vici, prišel sem, videl in zmagel;
ventil, zaklopnik; zračna zaklopnica;
verbalen, usten, ustmen, glagolen;
verificirati, overoviti, resnico potrditi; **verifikacija**, potrditev resnice; poveritev, overovljenje;
vermut, pelinovec;
vertikalen, navpičen;
verz, stih;
vestibul, veža, predsoba;
veteran, dosluženec;
veterinarij, živinozdravnik;
vetrina, razstavno okno;
viale, drevored;
vibrirati, trepetati, tresti se;
viciosen, izprijen, pogrešen, pomankljiv;
vide, glej;
vila, dvorec;
vincitor, zmagalec, zmagovalec;
vinjeta, okrasna sličica;
violina, gosli; goslar;
virtuoz, umetnik, izvrstnik; **virtuoznost**, izvirnost, spretnost, ročnost;
vita, življenje;
vitalen, življenski, životen;
vitriol, galica;
vitorija, zmaga; **viva**, živito;
vizija, prikazen;
vizita, obisk, poset;
vizitacija, pregledovanje;
vokabolarij, slovar, besedniak;
vokal, samoglasnik; **vokativ**, zvalnik;
volanten, leteč;
volgaren, navaden, domač, prostaški;
volontaren, prostovolien;
volumen, prostornina, telesnina, knjiga, zvezek;
voant, glasovatelj; **votirati**, glasovati, izpražniti;
voluntas, volja;
vulkan, ognjenik.

Z

zakrament, svetotaistvo;
zakristija, žagrad;

zebu, grbavi orel;
zefir, večernik;
zelot, prenotenež;
zenit, nadglavišče;
zero, nič, ničla;
zeta, črka z;
zodiak, zverinski krog;
zona, glej cona;
zooglografija, nauk v razprostranjenosti živali;
zoografija, živalopisje;
zoiatrija, živinozdravilstvo;
zoolatrija, češčenje živali;
zoolog, živaloslovec; **zoologija**, živaloslovje, živalstvo;
zoološki, živalosloven;
zootonija, raztelesovanje živih živali;
zos, omaka.

Ž

žajfa, milo;
žandarm, orožnik; **žandarmerija**, crožništvo;
žegen, blagoslov;
ženij, glej genij;
ženirati se, v zadregi biti, matiti se, nadlegovati
žentelmen, poštenjak, plemenit človek, viteški človek;
ženof, gorušica;
žernada, dnina;
žile, telovnik;
žirant, prevodnik;
žirator, prvodojenec;
žiro, prevod menice;
žongler, glumač;
žurnal, časopis, dnevnik;
žurnalist, novinar, časnikar; **žurnalistika**, novinarstvo, časnikarstvo.

KAZALO:

A	5
B	13
C	21
Č	21
D	21
E	29
F	30
G	37
H	37
I	45
J	46
K	53
L	61
M	62
N	67
O	68
P	69
R	75
S	83
T	83
U	84
V	84
Z	85
Ž	85

ZDRAVSTVO.

Provzročitelj dušljivega kašlja je najbrže bacil, ki je v sluznatih izmečkih. Okužitev se izvrši ponajveč s kontaktno inekcijo; možna je pa tudi s predmeti, s katerimi prihaja bolnik v dotiko. Za to boleznijo obolevajo skoro izključno otroci in le poredkoma odrasli, ki so s takimi bolniki vedno v dotiki. Bolniki, ki prebole dušljivi kašelj, postanejo za vselej imunni.

Inkubacijska doba traja 3 do 4 dni. Bolezen se prične z nahodom in kašljem spričo nastalega bronhialnega katarja. Izpočetka bolniki ne čutijo nobene neugodnosti; kvečjemu da se vročina malenkostno zviša. Po tem kataralnem stadiju, ki traja približno 1 do 2 tedna, pa se pojavijo značilni napadi kašlja. Napad se prične tako, da se loti bolnika, ki mu je sicer popolnoma dobro, zelo močan kašelj. Kratkotrajni suniki tega kašlja se ponavljajo jako hitro in trajajo, dokler ni izrabljen ves zrak, ki je v pljučih. Potem vdihava bolnik zopet zrak počasi in bolj težko, ker so glasniki kolikor toliko stisnjeni; nato se takoj zopet nadaljuje kašljanje. Od krčevitega kašlja postanejo bolniki v obrazu višnjevi in zabuhli; žile dovodnice na vratu se močno napno; oči se solze. Bolniki imajo občutek, kakor bi jih hotelo zadušiti. Končno se začno daviti in bruhati in napad poneha. Večkrat se ta napad ponovi takoj, a traja samo malo časa. To značilno kašljanje se ponavlja vsako uro, pa tudi lahko vsake pol ure. Ako se bolnik ustraši, ako prehitro je, ako kdo zakriči nanj, ako se mu jezik pritisne navzdol, se takoj lahko pojavi ta napad. Bolniki nimajo nobene vročine. Ako pa se pojavi vročina, je treba vedno misliti na eno ali drugo komplikacijo. Bolezen traja najmanj 4 tedne, dostikrat pa tudi 2 do 3 mesece. Pozimi traja dalje časa nego poleti. Dušljivi kašelj pojema tako, da postajajo napadi vrdo redkejši in lažji; naposled je kašljanje podobno kašljanju pri navadnih bronhialnih katarjih ter izgine. Ta bolezen je za velike in večje otroke brez nevarnosti, za dojenčke in slabotne otroke pa je precej nevarna. Za njo umrje približno 6% bolnikov.

Od kašlja se lahko pojavijo krvavitve v nosu, v očesni veznici, časih tudi v možganskih opnih. Najvažnejše so komplikacije na pljučih. Ako postane izmeček, ki je sicer sluzast moten in gnojen, je treba vedno misliti na bronhitide, iz katerih se lahko razvije pljučnica. Pripomniti bi bilo, da dolgotrajen dušljivi kašelj lahko provzroči že zaceljene jetične procese, da se pojavi zopet prava pljučna jetika, ki se skoro vselej konča s smrtjo.

Zoper dušljivi kašelj so svoje dni priporočali izpremembo zraka; toda izkušnja uči, da

GOSPODINJSTVO.

SOČIVJE V KISU IN SLANI VODI.

Fižol v kisu. Zeleno ali rumeno, še mlado fižolovo stročje otrebi in operi. Na to ga kuhaj v dobro slani vodi, pa ne premehko. Potem ga odcedi in polij z mrzlo vodo, stresi v prsteno skledo, polij z zavretim kisom ter pusti, da se v njem ohladi; potem ga zopet odcedi. (Kis porabi za kisanje prikuh). Zavri v dobro ploščeni kozici ali loncu vinskega kisa, v katerega deni že prej nekaj zrn celega popra, da skupaj zavre. Nato ga odstavi, da se ohladi. Fižol naloži v steklenico s širokim vratom tako, da so obrnjeni vsi stroki počez v steklenici; vmes pa deni semintja kako šalotko, zrno česnja in lorberjev listič. Ko je steklenica napolnjena, jo nalij z prej zavrelim hladnim kisom. Navrh steklenice deni čez fižol navskriž dva snažna klinčka, vrh teh lahko vliješ malo olja, vendar neobhodno potrebno ni. Popolnoma mrzlo sočivje zaveži s pergamentnim papirjem ter shrani na suhem in hladnem prostoru.

Gorčične kumare. Olupi popolno dorastle kumare; prereži jih podolgem, odstrani pečke, razreži na tri prste dolge koščke, dobro nasoli ter pusti v soli 24 ur. Potem jih obriši, tesno složi v steklenice ter potresi na vsako vrsto kumar žlico rumene gorčice, par šalotek, koleščke hrena, par vršičkov pehtrana in nekaj zrn celega popra. Na to se položi druga vrsta in tako naprej, da so vse vložene. Zalij jih z zavretim in ohlajenim vinskim kisom ter zaveži s pergamentom.

Največja tiskarna na svetu. Največja tiskarna na svetu je brez dvoma danes ona, ki je last Curtis Publishing Company v Filadelfiji v Ameriki. Tiska tri največje svetovne revije, »The Saturday Evening Post«, »The Ladies Home Journal« in »The Country Gentleman«. Prva revija izhaja tedensko v dveh in pol milijona izvodih; druga, namenjena za ženski svet, v 2.200.000 izvodih; tretja, ki se havi z agriculturo, izhaja v častnem številu 850.000 izvodov. Tiskarna je sezidana na prostoru, ki zavzema 59.000 km². V desetem nadstropju so stroji za klišeje in kamenotisk. V tiskarni je 170 tiskarskih strojev. Zaposlenih je nad 4500 delavcev, ki delajo v dveh oddelkih po devet ur in pol na dan ter natisnejo dnevno 750.000 izvodov. To predstavlja uporabo 280.000 kg papirja (30 vagonov) na dan, in 4373 kg tiskarskega črnila, oziroma barv. Res nekaj ogromnega v primeri z našimi pritlikavskimi tiskarskimi podjetji.

---

to nima nobenega vpliva na potek bolezni. Pač pa se tako prenese dušljivi kašelj v kraje, kjer ga do sedaj ni bilo, in lahko tamkaj provzroči nove epidemije.

TO IN ONO.

Poroka romanopisca. Ko je Honoré de Balzac stal na višku svoje slave, je potoval nekoč v Švico. Hotel, v katerem se je hotel nastaniti, je bil že napolnjen in morali bi ga odsloviti, ako se ne bi neki gost, princ Hanski s soprogo, namenil odpotovati. Služabnik je držal spoštljivo vrata kočije odprta. Vstopila je lepa ženska, v nenavadni popotni obleki, za njo pa častitljiv, debel ter najmanj dvakrat toliko star princ.

Tu je lepa dama nalahno zakričala ter se obrnila v prosečem tonu do svojega soproga. Ta ji je nevoljno mrmrajoč nekaj odgovoril. Nato je princezinja skočila iz voza in stekla po stopnicah navzgor v sobo, katero je ravno prej zapustila.

Tamkaj so medtem že Balzacu odkazali prostor. Stal je pri odprtem oknu in gledal na odhod prejšnjih stanovalcev, ker ga je lepa princezinja zelo zanimala. Poleg njega je stal hotelir.

Naenkrat mu je zazvenel na uho ljubek glas in zaslišal je besede: »Oh, prosim, oprostite, da se še enkrat vrnem. V naglici sem pozabila tukaj knjigo, ki mi napravlja več veselja nego vse potovanje.« Vzela je knjigo z okna, skoro ravno izpod Balzacove roke in izginila v naslednjem trenutku iz sobe.

Spodaj se je debeli princ pritoževal nad pozabljivostjo ženskega spola in nad obnašanjem svoje boljše polovice, ki med celim potovanjem ne ve nič boljšega, kot brleti v neumne pisarije. Še tedaj je zabavljaj, ko se je kočija že odpeljala. Za opazovalca na oknu to zabavljanje ni bilo nič drugega kot en sam velik poklon, ker je njegovo bistro oko opazilo na platnicah pozabljene knjige svoje lastno ime.

Hotelir, ki je novega gosta dobro poznal, je tudi prebral naslov. Ko se je princezinja vrnila v njegov hotel, ji je povedal, da je zadnjič vzela knjigo, ki ji napravlja toliko veselja, izpod pisateljeve roke same. To je dalo povod, da je začela lepa princezinja s svojim ljubljencem dopisovati. Dasiravno sta razpravljala v svojih pismih le o literarnih vprašanjih, se je vendar razvilo med obema neko osebno sporazumljenje.

Petnajst let je trajalo to medsebojno občevanje, in sicer le pismeno, ker se znameniti romanopisec in njegova občudovana krasotica med tem časom nista nikoli sešla.

Nekega dne je dobil Balzac od princezinje pismo, v katerem ni bilo nič pisanega o literaturi, temveč samo o njej sami. Sporočila mu je, da je že nekaj časa vdova, in da se ji je soprogo vendar enkrat naklonjenega izkazal, ker

jo je postavil za dedinjo čez vse posestvo in premoženje. Ker sama ne more živeti, zato je pri volji, da se drugič poroči in ga vpraša, ali je pripravljen vzeti jo v zakon.

Balzac bi bil tudi ne glede na materijelne razmere takoj v to privolil. Lepa princezinja ga je že pri prvem srečanju očarala, njeni stroški za njegove spise so mu jo še bolj približali. Vsled dolgoletnega občevanja je spoznal njene lastnosti in idealno mišljenje ter je bil uverjen, da bi s tako družico srečno živel.

Brez obotavljanja je odpotoval na grad ob Renu, kjer je ona stanovala, in v kratkem sta se poročila. Vršila se je veselica za veselico in ko sta novoporočenca odšla v Pariz, kjer je Balzac doživel največ triumfov, se jima je tudi tukaj vse klanjalo. Kaj takega ne doživi pogosto navaden pisatelj.

Zakon v tako romantičnih okoliščinah je bil baje srečen.

ZNAMENITA IZNAJDBA.

Dne 25. septembra je na kongresu v Leipzigu na oddelku za tehnično fiziko predaval inž. Rosenbaum o najnovejši posrečeni in izpopolnjeni iznajdbi brezžičnega telefoniranja iz vlaka, ki vozi. Z novo iznajdbo je končno rešen problem, ki je že dolgo časa belil glave tehnikom. Predavatelj je razlagal najnovejše metode in razkazoval aparate, kakršni so za poskušnjo v Nemčiji že montirani v oddelkih tretjega razreda navadnega brzovlaka. Za poskušnjo so takšni aparati, izdelani pri tvrdki Huth v Berlinu, že uvedeni pri brzovlakih med Berlinom in Hamburgom. Z njimi morejo potniki iz vlaka ravno tako telefonsko govoriti z različnimi zasebniki v Berlinu ali Hamburgu, kakor s svojega doma ali pisarne.

Ta dalekosežni uspeh utegne popolnoma preobraziti dosedanjo telefonsko službo. Poskušnje za izpopolnjevanje brezžične telegrafije so uspele zlasti radi velikega razvoja visokofrekvenčne elektrostrojne tehnike. Njih prva posledica bo, da se bo dosedanji telefonski promet, ki bo seveda gostejši, vendar le omejit na lokalno poslovanje, medmestni promet na razdalje preko 50 km pa do največjih daljav bo pa v doglednem času povsem zavzela brezžična telegrafija in telefonija, ki postaja najvažnejši organ svetovnega prometa.

Danes 10 let bodo že tudi pri nas brzovlaki imeli brezžične telefonske postaje in danes 20 let bo v Gorici v privatnih stanovanjih več brezžičnih sprejemalnih telefonskih aparatov, kakor imamo danes telefonskih postaj starega sistema.

Tudi ko je Graham Bell leta 1877. prvič objavil svojo iznajdbo, telefon, so se mu smejali isti ljudje, ki so deset let pozneje izjavili, da brez telefona ne morejo več uspešno poslovati. Čas hiti!

KNJIGE.

Nov Rabindranat Tagore je izšel pravkar v založbi knjigarne L. Schwentner. Alojzij Gradnik je to pot na svoj znani virtuozni način preskrbel prestavo slovitega dela »Žetev«. Prav okusno opremljena knjiga stane broširana 16 dinarjev, v platno vezana pa 26 Din.

Prešernova čitanka. Ta že davno napovedana in željno pričakovana znanstvena razprava dr. A. Žigona je izšla — žal, da le I. knjiga. Ta prva knjiga je čakala v tiskarni 8 let II. knjige, da se zaključi ta študija o Prešernu. Izšla je sedaj sama, ker drugega dela še ni mogoče izdati.

P. Kunaver. Kraški svet in njega pojavi. Poljudoznanstveni spis s slikami. Tiskala in založila Učiteljska tiskarna v Ljubljani, 1922. Strani 104, cena Din. 36.—

V. Hobhouse: Liberalizem. Tiskovna zadruga je izdala kot II. zvezek svoje dobro znane »Zbirke političnih, gospodarskih in socialnih spisov«, znameniti Hobhousov »Liberalizem« po 2. izdanju iz leta 1920. Prevod je oskrbel g. dr. Albin Ogris. Str. 128, cena 25 Din, po pošti 1.50 Din. več. Vsebina: I. Pred liberalizmom. II. Osnove liberalizma: Občanska svoboda, finančna, osebna, socialna, gospodarska svoboda, domača pravica, pokrajinska, plemenska, narodna in mednarodna svoboda, politična svoboda in ljudska suverenost. III. Razvoj teorije. IV. Laissez faire. V. Gladstone in Mill. VI. Jedro liberalizma. VII. Država in poedinec. VIII. Gospodarski liberalizem. IX. Bodočnost liberalizma.

Češke pravljice. Poslovenil Ivan Lah, ilustriral F. Šubic. V Ljubljani 1922. Natisnila, izdala in založila Učiteljska tiskarna v Ljubljani. Str. 68, cena vezani knjigi Din. 12.— Božena Nemcova je gotovo eno izmed prvih imen češke literature sploh, zlasti pa še češke mladinske. Slovenska mladina pozna njeno prekrasno »Babico« in pa dva zvezka pravljic v prevodu drja. L. Pivka, ki tvorijo gotovo najbolj priljubljeno čtivo naše mladine. Podjetna Učiteljska tiskarna je gotovo ustrezno mladini da jih je izdala, sedaj še en zvezek pravljic v prevodu drja. I. Laha. Zbirka obsega 9 pravljic B. Nemcove in po eno K. I. Erbena in dr. Tillaja. Vse so pravi biser otroške poezije in jih bo mladina gotovo pozdravila prav s tistim veseljem, kakor že dosedanje. Zbirko je bogato okrasil naš mladi grafik R. Šubic, ki stopa s tem delom šele drugič pred širšo javnost, a obeta postati že sedaj eden prvih naših ilustratorjev. Učiteljska tiskarna je poskrbela tudi za

elegantno zunanjo opremo; knjigo toplo priporočamo.

Ewald K. Mat narava pripoveduje. Slovenski mladini povedal P. H. Natisnila, izdala in založila Učiteljska tiskarna v Ljubljani. Str. 216, cena din. 24.— K. Ewald je eno izmed najbolj znanih imen novejšje nemške literature. Zato je bila gotovo srečna misel podjetne Učiteljske tiskarne, da je poklonila naši slovenski mladini eno njegovih najlepših knjig v slovenskem jeziku. Zbirka vsebuje 14 prekrasnih pravljic in bajk iz življenja lepe narave. Vse kažejo bujno fantazijo pisateljevo, pripovedni talent in gorko ljubezen do narave. Prepričani smo, da po knjigi ne bo segala samo naša mladina, temveč tudi odraslo občinstvo, saj je gotovo to ena najlepših tovrstnih knjig na današnjem knjižnem trgu. Učiteljska tiskarna ji je dala tudi okusno zunanjo opremo.

Zbašnik Fr.: Drobne pesmi. Z risbami okrasil Rajko Šubic. V Ljubljani 1922. Natisnila in založila Učiteljska tiskarna v Ljubljani. Strani 39, cena vezani knjigi 7 Din. Poleti l. 1918. je padel na italijanski fronti enaindvajsetletni dijak France Zbašnik. Šele sedaj čutimo in vemo, kaj smo izgubili z njim, kajti po zbirki, ki jo je izdala pred letom »Tiskovna zadruga« in pa po zgoraj navedeni ni nobenega dvoma več, da je legel z Zbašnikom v prezgodnji grob eden najbolj nadarjenih in najglobljih pesnikov naše komaj doraščajoče generacije. Tudi pri nem se je ponovila Murnova in Ketejeva tragedija. Zvežič »Drobnih pesmi«, ki jih je izdala te dni Učiteljska tiskarna obsega 15 »drobnih pesmic«, ki vse zaslužijo, da pridejo čim prej v naše šolske knjige, kajti takih pristrčnih in res otroških verzov po Župančičevem »Cicibanu« in »Ugankah« naša mladina še ni slišala. Prelepo zbirko uvaja pesnikov življenjepis (s sliko), ki ga je napisal njegov stric dr. Zbašnik, krasi jo pa deset prav posrečenih Šubičevih risb. Tudi zunanja oprema drobne knjižice je zelo prikupna, vsled česar je ne priporočamo samo mladini, temveč tudi odraslemu občinstvu kar najtopleje.

—:—

Glasbeni listi in revije na Češkem. Čehi imajo deset glasbenih listov ki izhajajo v Pragi. Ti so: 1.) *Dalibor*, hudebni listy. Izhajajo dvakrat v mesecu. Urednika: Dr. Jaromir Borecky in Vojtech Rihovskyy. 2.) *Cyrill*, list za cerkveno glasbo. Izhaja mesečno. Urednik: Vaclav Müller. 3.) *Hudebni vestnik*. Urednik: Jos. Janáček. Izhaja dvakrat v mesecu. 4.) *Hudebni vychova*. Izhaja mesečno. Urednik: Ant. Herman. 5.) *Hudebnik*. Izhaja mesečno. Urednik: I. Wagner. 6.) *Kapelnické listy*. Mesečnik. Urednik: Karl Hospodskyy. 7.) *Hudebni obzor*. Izhaja dvakrat v mesecu. Urednik: Edvard Marhula. 8.) *Smetana*. Izhaja v nedoločenih obrokih. Urednik: Hubert Doležil. 9.) *Vestnik pevecky a hudebni*. Mesečnik. Urednik: Fr. Zeman. 10.) *Zive slovo*. Izhaja štirikrat v letu. Urednik: Dr. Frinta.

